

Hakemus
27.4.2017

KUOPION KAUPUNGIN HAKEMUS YMPÄRISTÖMINISTERIÖLLE KANSALLISEN KAUPUNKIPUISTON PERUSTAMISEKSI KUOPIOON

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston hakemus koskee liitekartassa 1 rajattua aluetta.

Kansallisen kaupunkipuiston eteläisimmällä osalla on voimassa Etelä-Kuopion yleiskaava (vahvistettu ympäristöministeriössä 29.11.1994 (N:o 16, 9/5231/93), itäisellä alueella on voimassa Kuopion Itärannan yleiskaava (vahvistettu ympäristöministeriössä 28.10.1994 (N:o 17/5231/93). Pohjoisella alueella on voimassa keskeisen kaupunkialueen yleiskaava, joka on hyväksytty kaupunginvaltuustossa 11.12.2000. Edellä mainitut yleiskaavat ohjaavat asemakaavojen muutoksia tai uusia asemakaavoja. Lisäksi alueeseen kuuluu luonnonsuojelualueita Vehmersalmen, Soisalon länsiosien ja Vuorisalon rantaosayleiskaavasta sekä Ritoniemen osayleiskaavasta. Kaavoitustilanne on esitetty liitekartassa 2. Näiden lisäksi Kuopion seudun maakuntakaava (vahvistettu ympäristöministeriössä 3.7.2008) ohjaa niiden pinta-alallisesti vähäisten vesialueiden käyttöä, joita ei yleiskaavassa ole kaavaan sisällytetty. Kaavat on esitetty liitekartassa 5.

MRL 68 § 1 mom. "Kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, luonnon monimuotoisuuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa kansallinen kaupunkipuisto."

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston alueen pinta-ala on noin 7300 hehtaaria, josta vettä on 6800 ha. Keskeisen kaupunkialueen yleiskaavan mukaisia viheralueita on kansallisen kaupunkipuiston alueesta noin kolmesataa hehtaaria. Asemakaavoitettuja alueita on yhteensä noin 132 ha, joista puisto- ja viheralueita on noin 28 ha.

Valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä tai niiden osia kansallisen kaupunkipuiston rajauksen sisällä ovat Väinölänniemen kaupunkipuisto, Valkeisenlammen ympäristö, kasarmialue, rännikatuverkko, Snellmanin puisto, tuomiokirkko ja puukorttelit, tori, Piispanpuiston ympäristö ja kuuromykkäin koulu, vankila ja satama-alue. Keskeisen kaupunkialueen yleiskaavassa nämä alueet on osoitettu suojelumerkinnoin.

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston perustamishakemus koskee useita eri kaupunginosia. Siinä on muun muassa maa-alueita ja kiinteistöjä kaupunginosista Haapaniemi (8), Hatsala (6), Kuopionlahti (5), Maljalahti (3), Multimäki (4), Niirala (7), Vahtivuori (2), Väinölänniemi (1) sekä vesialueita kaupunginosista Itkonniemi (9), Lehtoniemi (33), Rautaniemi (37), Rönö (18). Keski-Kallaveden saaristolla ei ole omaa kaupunkiosanumeroa.

Kansallisen kaupunkipuiston alueella on kolme maisematyyppiä - Kallaveden saaristo, Kuopion kaupunkipuistot ja vanhat kaupunkikorttelit.

Yleiskuvaus

Alue, jolle haetaan kansallisen kaupunkipuiston päätöstä, on kulttuurimaisemaltaan kaunista sisämaan saaristoa. Kuopion kansallinen kaupunkipuisto kertoo sisämaanvesistön saarten esihistoriallisen ajan metsästäjä-keräilijäväestön elämän tarinaa jatkuen saarten pienviljelijöihin ja kalastajiin historiallisella ajalla. Ajan saatossa yhdyskunta kehittyi kaupankäynnin ja teollisuustoimintojen tyysijaksi. Myöhemmässä historiassa korostuu kaupungin asema maakunnan pääkaupunkina ja Itä-Suomen suurimpana kaupunkina. Alueeseen liittyy kaupan ja liikenteen kautta merkittäväksi kaupungiksi muodostuneen alueen monipuolisia kulttuuriympäristöjä. Maankäyttö- ja rakennuslaissa tarkoitettuja erityisiä arvoja on alueella runsaasti.

Ensimmäiset merkit alueen varhaisimmasta asutuksesta löytyvät Keski-Kallaveden saarilla olevista kiinteistä muinaisjäännöksistä. Nämä varhaismetallikautiset asuinpaikat kertovat pyyntikulttuurista ja erityisesti järvikalastusta harjoittaneen väestön elämästä. Viljely ja karjanhoito oli tuolloin pienimuotoista: on mahdollista, että livarinsalossa asustaneilla on ollut muutamia lampaita. livarinsalon ja Papinsalon Luukkonen-saaren asuinpaikoilta on löytynyt saviastian paloja, ns. Luukon keramiikkaa, joka on saanut nimensä Luukkonen-saaren mukaan. Varhaismetallikautiseen väestöön liitetyt hautaröykkiöt ns. lapinrauniot sijaitsevat usein kallion päällä ja veden äärellä. Niiltä avautuu usein hieno järvimaisema. Kallavesi on ollut väestön elämän sekä kuoleman maisema. Varhaismetallikaudella tunnettiin pronssi ja osattiin valaa pronssiesineitä.

Kaskikulttuuria ei ole kansallisen kaupunkipuiston rajauksen alueella olevilla pienillä saarilla juuriin harjoitettu. Historiakirjojen mukaan Kuopion porvarit olivat kuitenkin vuonna 1816 valittaneet, että livarinsalossa olisi kaskettu luvatta ja hävitetty metsää. Järjestysoikeus oli ryhtynyt asiaa myöhemmin tarkastamaan ja vuonna 1832 maistraatin toteuttamassa Kuopion kaupungin tilusten tarkastuksessa olikin havaittu, että livarinsalon saarella oli tehty luvatonta kaskeamista kaupungin tiluksilla. Kaskeamisen kannalta lähistöllä oleva Puijo on toiminut kaskeamisen luontevana paikkana. Historiallisella kaudella isommissa saarissa on asunut kalastuksesta ja pienviljelyksestä elantonsa saaneita torppareita. Muutamia entisten torppien pihapiirejä on saarissa edelleen olemassa (esim. Hietasalon torppa) mutta maatalous on lakannut saaristossa ja maatalousympäristöt ovat luontotyyppinä saaristossa uhanalaisia.

Juuri sopiva sijainti on kautta aikojen antanut Kuopionniemelle sen, mitä se hengissä pysyäkseen ja siten kehittyäkseen on eniten tarvinnut. Asutus- ja elinkeinohistorian kannalta erityisiä arvoja on alueen luoteiskulmassa, Väinölänniemen ja Kallaveden yhtymäkohdassa. 1500-luvun alussa koko Kuopionniemellä oli vain muutama yksittäistalo, kansallisen kaupunkipuiston alueella vain Lappalaisen talo (myöhempi pappila) Väinölänniemen tyvessä. Kuopio on ollut Pohjois-Savon keskus 1500-luvun puolivälistä, jolloin sille rakennettiin Pohjois-Savon alueen ensimmäinen kirkko. Nykyinen Piispanpuisto ja pappila liittyvät osaltaan aikaan ennen kuin Kuopio oli varsinaisesti kaupunki.

Yhdyskunta muodostui oikeastaan viimeistään 1775, jo ennen teollisuutta ja kasarmia, mitkä vahvistivat sitä edelleen. Kuopion valtakunnallisestikin tunnustetut, kulttuurihistoriallisesti merkittävät arvot liittyvät sisämaan kaupankäynnin, siihen tiiviisti liittyneen vesistöliikenteen ja myöhemmin kaupan, teollisuuden, maanpuolustuksen, hallinnon ja kulttuurin ympärille rakentuneeseen ainutlaatuiseen kokonaisuuteen. Kuopio on ollut keskeinen suomenkielisen sivistyksen ja tasa-arvon kehto. Saimaan kanavan rakentaminen ja ulkomaankauppaoikeuksien saaminen 1850-luvulla edistivät suuresti kaupungin kehitystä. Kuopion lähistöllä on kehityksen myötä rakennettuja vanhoja huviloita, mutta ne eivät sijoitu kansallisen kaupunkipuiston alueelle. Kuopiossa on nähtävissä sekä kaupankäynnin että teollisuus- ja asuinrakentamisen historia vaiheineen ja rakennustapoineen ja niistä muodostuu ainutlaatuinen kerroksellinen kaupunkirakenne. Hautausmaa on kaupunkiaikaa ja hylät kertovat vilkkaasta satamakaupungista ja sataman lähiseutujen teollisuustoiminnasta.

Maiseman elementteinä ovat Kallaveden laajat mutta saariston pirstomat selät, erikokoiset saaret ja morfologialtaan vaatimattomaan harjuselänteeseen tukeutuva Kuopionniemi.

Luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisiä valtakunnallisia arvoja on Keski-Kallaveden saaristossa. Keski-Kallaveden Natura-alue sisältyy kokonaisuudessaan kansallinen kaupunkipuiston alueeseen. Alueella on myös kansainvälisesti merkittävä lintualue (IBA: Kuopion seudun selkävedet). Kansallisen kaupunkipuiston aluerajauksen sisällä on säilynyt luonnon- ja kulttuuriperinnön puolesta valtakunnallisesti arvokkaita, eheitä viheralueiden ja historiallisten ympäristöjen muodostamia kokonaisuuksia, jotka on myös tulevin kaavoitustoimin tarkoitettu säilyttää. Kansallinen kaupunkipuiston alueella on myös paikallisesti arvokkaita monimuotoisuuskohteita, esim. Kuopionlahden rannat sekä lintuluodot ja -saaret.

Saariston virkistysarvo on tärkeä. Vaurauden lisääntyttä Kuopiossa 1800-luvun loppupuolella monipuolistui Kallaveden merkitys ja käyttö kuopiolaisille virkistysalueena. Kuopion Luonnon Ystävien Yhdistys on vanhimpia suomalaisia luonnonharrastusyhdistyksiä ja se on perustettu jo vuonna 1896. Kallaveden saaristoa ryhdyttiin käyttämään retkikohteena tarkoituksena kalastaa, marjastaa, sienestää, metsästää tai muutoin vain lähteä upeaan saariston luontoon retkelle. Osa retkeilystä 1800-luvulla on ollut myös järjestäytynyttä, mistä osoituksena on mm. yhden Suomen vanhimman pursiseuran Kuopion Pursiseuran edeltäjän Kuopion Pursiyhdistyksen perustaminen vuonna 1889.

Varsinaisessa kaupungissa vanhinta virkistyskäyttöä on edustanut Väinölänniemen kaupunkipuisto, jota alettiin kehittää puistomaiseksi jo 1850-luvulla. Väinölänniemen metsäpuistomaisella ulkoilualueella on kulttuurihistoriallista arvojen lisäksi myös virkistyksellisiä arvoja: siellä ovat olleet ja ovat edelleen kaupunkilaisille tärkeät ulkoilureitit ja uimaranta. Kulttuurihistoriallista arvoa on myös Valkeisenpuiston ympäristössä. Rännikatujen kautta toisiinsa yhdistyvät tori, satama, Piispanpuisto, Brahenpuisto, kirkonmäki ja siihen liittyvä Snellmaninpuisto ovat olleet ja ovat myös edelleen kaupunkilaisten kohtaamispaikkoja.

Kallavesi on ollut elintärkeä tekijä alueen kehitykselle toimien kulkuväylänä, raaka-aineen lähteenä ja kulkuväylänä sekä nykyisin erityisesti virkistyksen lähteenä. Kallaveden saariston arvo kaupunkipuiston osana muodostuu sen tarjoamasta virkistysmahdollisuudesta kuopiolaisille ja muillekin virkistystyöjille. Saaristoa on voitava myös edelleen kehittää tulevaisuudessa virkistyskäytön ja matkailun mahdollisiin tarpeisiin. Myös alueen tuleviin kehittämismahdollisuuksiin ja palveluiden tuottamisen rahoitukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Tavoite

Kansallisen kaupunkipuiston arvonimi vahvistaa omalta osaltaan kaupungin kehittämissuuntaa, arvokohteiden säilymistä ja virkistyskäyttöä. Kuopion kansallisen kaupunkipuiston vahvuuksia ovat omaleimainen sisävesisaaristo ja kaupungin kehitys hallinnon, kirkon, kaupan, teollisuuden, koulutuksen ja sivistyksen kaupunkina. Näistä syistä kaupunkikeskustan arvokkaimmat rakennukset ja puistot sekä saaristo on otettu rajaukseen mukaan. Arvonimellä osaltaan vahvistetaan tavoitteita: kaupungin oikeanlainen kehittyminen, eheyttävä suunnittelu ja hoito luonnon- ja kulttuuriperinnöllisiä arvoja vaalien ja vahvistaen.

Kuopion lisäarvo Suomen kansallisten kaupunkipuistojen verkossa

Kallaveden saaristo ja Kuopion kaupungin historia liittyvät historiallisessa mielessä suoraan toisiinsa. Esihistoriallisista ajoista lähtien ihmisen lähtökohtana on ollut, että vesireitit olivat kulkuväyliä ja järvestä on saanut kalaa ihmisen ravinnoksi. Vanhimmat merkit ihmisten liikkumista Kallaveden alueella näkyvät valtakunnallisesti merkittävänä muinaisjäänneksinä. Myöhemmin Keski-Kallaveden saariston alue oli kaukokatseinen Ruotsinvallan lahja perustettavalle Kuopion kaupungille. Tämä on muodostanut perustan sille, miten kuopiolaiset ovat hyödyntäneet saaristoa elinympäristönä, kalastuspaikkana ja virkistysalueena. Eri aikakausilla ja aktiivisemmin 1800-luvulta lähtien tämä saariston hyödyntäminen on näyttäytynyt eri tavoilla. Kallaveden saariston ja Kuopion kaupungin yhteys on edelleen olemassa, mutta yhteys sekä hyödyntämistavat muuttuvat koko ajan ihmisten elintapojen ja tottumusten muuttumisen mukana. Kuopiota ei olisi olemassa ilman Kallavettä ja Kallavesi olisi aivan toisenlainen ilman Kuopion kaupunkia.

Kuopio rakentui vilkkaan kaupankäynnin liikenteelliseen solmukohtaan, mikä palveli myöhemmin myös teollisuuden kehittymistä alueelle. Yksittäistalojen alueille kehittyi ensin maanviljelys-, myöhemmin kaupallis-teollinen yhdyskunta ja kaupunki. Kuopio on ollut myös merkittävä alueellinen hallinto- ja koulukaupunki. Yhteys teollisuusalueen ja sisävesistön välillä on säilynyt; eri-ikäiset teollisuusrakennukset nousevat näkyville kehittyneen ja yhä aktiivisen sataman maisemassa.

Kuopiossa on nähtävissä kaupankäynnin, teollisuuden ja asuinrakentamisen historia vaiheineen ja rakennustapoineen. Niiden ympärille muodostui yhdyskunta, jonka osat - puistot, asuinalueet, palvelurakennukset muodostavat ainutlaatuisen kerroksellisen kaupunkirakenteen. Maisemallisina elementteinä ovat laajana avautuva Kallaveden sisäsaaristo ja kaupungin ydintä rajaavat ylimpänä Puijo, lähempänä Haapaniemi ja Itkonniemi, joiden sylissä kaupungin keskusta on.

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston alue

Ympäristöministeriön kansalliselle kaupunkipuistolle laatimien kriteerien täyttyminen

1. Sisällön kriteeri

”Kansallisen kaupunkipuiston tulee sisältää kaupunkiluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta tärkeitä luonnonalueita, kansallisen historian tai kaupungin omien kehitysvaiheiden ymmärtämisen kannalta merkittäviä kulttuuriympäristöjä rakennuksineen sekä puistoarkkitehtonisesti tai esteettisesti merkittäviä puistoja ja viheralueita.”

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston alueella voidaan erottaa kolme tärkeää maisematekijää – Kuopion kaupungin erityisarvona voidaan pitää poikkeuksellista sijaintia sisävesisaaristossa vesistön ympäröimänä. Maiseman merkittävin piirre on vesistöjen ja maa-alueiden vaihtelevuus sekä suuret korkeuserot. Puijon metsäinen selänne merkittävine lehtoineen kohoaa Kallaveden pinnasta kauas näkyvänä maamerkinä. Kallaveden lukuisten saarten ja luotojen muodostama mosaiikki on sisävesistössä ainutlaatuinen. Rantaviivan mutkittelu Kuopionniemen reunoilla muodostaa vuorottelevien kapeiden lahtien ja niemien jonon. Kuopion yleiskaavatilanne antaa hyvän pohjan kansallisen kaupunkipuiston perusrungolle keskeisen kaupunkirakenteen halki Väinölänniemeltä Valkeiselle.

Vesireitit ovat olleet tärkeä kulkuväylä paitsi kesällä myös talvella. Sisämaan mäkisen maaston vuoksi hevospelissä kuljetut talvitiet ovat usein hyödyntäneet järviä aina mahdollisuuksien mukaan. Merkittävin Kuopion kaupungin kehityksen edistysaskel liittyy suoraan Kallaveteen; Saimaan kanava rakennettiin 1856 ja Kallavesi Kuopiosta katsoen vesireitin viimeisimpänä järvenä mahdollisti vesiliikenteen maailman merille asti. Vesiliikenneyhteyden muodostuminen loi pohjan kaupalle ja merenkululle ja samalla siis myös Kuopion kaupungin kehitykselle. Kallavesi on toiminut Kuopion keskeisenä reittinä, jota kaupallinen ja teollistuva yhdyskunta hyödynsi. Se huuhtoo Kuopion keskeisimmän kaupunkialueen rantoja kertoen tarinaa Kuopion historiasta ja toimien kaupunkilaisten suosittuna virkistyslähteenä. Kaupunkikeskustan rannoilla vuorottelevat luonnonmukaiset ja rakennetummat osat. Saaristossa saaret ja rannat ovat varsin karuja.

Kallavesi on innoittanut myös kuopiolaisia taiteilijoita ja muita kulttuuri-ihmisiä. Kallavedeltä on maalattu lukuisia tauluja (von Wrightit) ja Kallavesi on mainittuna monissa kuopiolaistaustaisissa kirjoissa. Tunnetuista kirjailijoista Juhani Aho on myös Kuopion Pursiseuran perustaja. Kallavesi on innoittanut vuonna 1916 myös Aaro Jalkasen säveltämään ja sanoittamaan Kallavesi-laulun, jossa kuvataan kaukokaipuuta kotimaahan ja Kuopioon aina Amerikasta asti.

Kuopiossa on sekä puistoarkkitehtonisesti että esteettisesti merkittäviä puistoja ja viheralueita. Kuopionniemen selänne kulkee kaupungin lävitse ja päättyy ruutukaavakeskustan luoteispuolella. Kansallisen kaupunkipuiston rajauksen ulkopuolella selännettä ympäröivät Niiralan, Haapaniemen, Linanpellon, Puijonlaakson ja Puijon korkeammalle nousevat paikalliset lakialueet. Haapaniemen suunnalla korkeuserot näkyvät alueen puistoissa ja metsissä kallioina.

Kuopion kaupunkirakenteelle tyypillistä on teollisuusrakennusten selkeä rajautuminen satama-alueelle ja rajaavaan vesistöön. Teollisuuden historia on näkyvissä tämän päivän Kuopiossa edelleen selvästi: teollisuus keskittyy vanhoihin esikaupunkeihin, jotka jäävät kansallisen kaupunkipuistorajauksen ulkopuolelle (Haapaniemi ja Itkonniemi). Ruutukaava-alueella kaupallinen keskus on nykyisen torin ympäristö. Tämä maisemassa näkyvä vastakohtaisuus on selvästi havaittavissa nykyisinkin saavuttaessa kaupunkiin vesitse.

1900-luvun alusta teollisuustyöläisten asuminen alkoi keskittyä esikaupunkialueille, teollisuuslaitosten lähialueille. Teollisuus – mm. Haapaniemen lankarullatehdas - ja esikaupungit sijaitsivat sen aikaisella rantavyöhykkeellä. Nykyisin nuo lähimmät työläisten asuinalueet Haapaniemessä ovat saaneet ympärilleen kasvaneen kaupungin myös muuta kaupunkirakennetta.

Kuopion keskustan lähistöllä levittäytyneet nummet on kaupungin laajentuessa otettu käyttöön, viimeisimpänä Pappilanmäen asuinalue ruutukaavakeskustan koillispuolella.

2. Laajuuden ja eheyden kriteeri

”Kansallisen kaupunkipuiston tulee olla puisto- ja viherympäristönä riittävän laaja ja häiriötön sekä viherrakenteeltaan niin yhtenäinen, että sitä pitkin on mahdollista siirtyä kaupunginosasta toiseen.”

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston alueen pinta-ala on noin 7200 hehtaaria, josta vettä on 6700 ha. Keskeisen kaupunkialueen yleiskaavan mukaisia viher- ja suojelualueita on kansallisen kaupunkipuiston alueesta noin kolmesataa hehtaaria. Asemakaavoitettuja alueita on yhteensä noin 132 ha, joista puisto- ja viheralueita on noin 28 ha.

Kansallinen kaupunkipuisto yhdistää ruutukaavakeskustan ympäröiviä kaupunginosia ja samalla mahdollistaa saavutettavuuden eri alueille viheralueita ja kevyenliikenteen väyliä pitkin. Rajausta tukeutuu kaupungin äärellä loiskuvaan Kallaveteen, jonka jatkeeksi, maastollisesti alaville kohdille ovat yleiset viheralueet luonnollisesti syntyneet aikojen saatossa.

Laajuudessaan kansallinen kaupunkipuisto ulottuu avoimesta selkävedestä saariston kautta ydinkeskustan puistojen ja rännikatujen välityksellä aina selännemetsiin asti.

3. Ekologisuuden ja jatkuvuuden kriteeri

”Ekologisessa mielessä on tärkeää, että alueelle muodostuu laajien siirtymisen ja vuorovaikutuksen mahdollistavia ekologisia käytäviä ja että se on jatkuva, eli liittyy välittömästi ilman selvää rajaa kaupungin ulkopuolisiin luonnonalueisiin tai sitä ympäröivään maaseutuun.”

Kallavesi muodostaa saaristolle leimallisen laajien (mm. rantakasvillisuus, vesieliöstö, vesi- ja lokkilinnut). Ruutukaava-alueita ympäröivä viherkehä liittyy siihen välittömästi ilman selvää rajaa. Suurten metsäsaarten kasvillisuus on monipuolisempaa sisältäen tuoreita kuusivaltaisia kankaita ja joitakin lehtoja. Hietasalon erikoisuutena ovat varsin laajat ja järeämäntyiset hietamaiden tuoreet lehdot. Saarten ja pienten luotojen kasvillisuus on varpuvaltaista ja melko karua. Maisemallisesti arvokkaat kalliomänniköt ovat yleisiä.

Kuopionniemen läpi kulkeva puistojen ketju on sarja rakennetumpia puistoja, joten ne eivät toimi sellaisenaan vahvana ekologisenä käytävänä eliölle, eläimille jne. Ne ovat kuitenkin merkittävä osa kaupunkirakenteen sisäistä viherosista (puistot, katupuut, katuvihreä etc.) muodostuvaa rakennetta. Niillä on kuitenkin suuri merkitys myös kaupunkilaisten lähipuistona. Rakennetuissa puistoissa jalot lehtipuut ylläpitävät omanlaista, ekologisesti merkittävää laajien.

Kansallisen kaupunkipuiston alueelle sijoittuu myös useita kymmeniä saaria ja luotoja käsittävä Keski-Kallaveden saariston luonnonsuojelualue. Lisäksi Kuopion seudun selkävesi on kansainvälisesti merkittävä linnustonsuojelukohde.

4. Kaupunkikeskeisyyden kriteeri

”Kansallinen kaupunkipuisto on osa kaupunkirakennetta. Olennaista on, että se alkaa kaupungin ydinkeskustasta tai sen välittömästä läheisyydestä.”

Kuopion kansallinen kaupunkipuisto sijoittuu keskelle kaupunkialuetta ollen merkittävä osa sitä. Alue alkaa ruutukaavakaupungista ja ulottuu keskustasta lähes 20 kilometrin etäisyydelle Kallaveden saaristoon ja selkävesille.

Kuopion kansallisen kaupunkipuiston osa-alueet ja erityiset arvot

SATAMAT/RANNAT

1 Kuopionniemi / Väinölänniemi

Historiallinen tausta ja nykytila

Väinölänniemi (alun perin Pappilanniemi ja Kinnulanniemi) on historiallisesti merkittävä ympäristö, jonka vaiheet entisenä pappilan sijaintipaikkana ulottuvat Kuopion kirkkopitäjän perustamiseen yli 450 vuoden taakse, jolloin niemi tunnettiin yhtenä nykyisen Kuopionniemen seitsemästä asuinpaikasta. Pappilaksi pakkolunastettiin Väinölänniemen tyvessä sijainnut tila Olli Lappalaiselta, korvaukseksi hän sai uuden tilan toisaalta. Pappilakaudella niemessä oli kaupunkilaisten viljelypalstoja, kirkonpalvelijoiden torppia ja vanha hautausmaa Väinölänniemen kärjessä. Suomen ensimmäisiin kansalle rakennettuihin puistoihin kuuluvan Väinölänniemen puistohistoria alkaa 1800-luvun puolivälistä: pappilan maat liitettiin kaupungin maihin vuonna 1858. Sen jälkeen niemeä kunnostettiin teitä rakentamalla ja puita raivaamalla. Keskeinen puistoalue käytävineen, nurmikenttineen ja puineen noudattaa V.A. Drewniokin 1860-luvulla laatimaa ja maamme ensimmäisiin koulutettuihin puutarhureihin kuuluneen kuopiolaisen Märten Gabriel Steniuksen vuonna 1886 täydentämää suunnitelmaa.

Väinölänniemi on kansallisesti tunnetuimpia puistojamme. Lähes yli 150 vuotta kestäneen puistovaiheensa ajan sillä on ollut tärkeä merkitys tapahtumapaikkana ja kaupunkilaisten kokoontumispaikkana sekä tunnettuna matkailukohteena.

Alun perin puiston ohella kaupunkilaisia virkisti kylpylä (kylpylätoiminta alkoi vuonna 1863 ja jatkui aina vuoteen 1928 saakka, jolloin rakennus purettiin), uimalaitos uimahuoneineen, kesäravintola (Peräniemen ensimmäinen kesäravintola avattiin vuonna 1861 ja purettiin vuonna 1897. Uusi kesäravintola, Peräniemen kasino, valmistui vuonna 1902 (Eskil Hindersson)), kookas teatterihuone 1882 (Väinölänniemen Hovi / Lottahovi, Sebastian Gripenbergin, tuhoutui tulipalossa vuonna 1967), juhlakenttä, soittolava, vesimyymlät ja paviljongit (Matkailijayhdistys rakennutti vuonna 1889 kolme pientä paviljonkia, jotka edelleenkin ovat olemassa niemekkeiden nenissä Unholanniemessä, Peräniemessä ja Rönönsalmella).

Väinölänniemen rantapromenadi on ollut kaupunkilaisten suuressa suosiossa vuosikymmeniä. Hannes Kolehmainen on saanut Väinölänniemelle Heikki Konttisen veistämän patsaan Helsingin olympialaisten yhteydessä vuonna 1952. Nykyisin niemellä on urheilukentän lisäksi moneen kertaan uusittu uimala ja kaksi uimarantaa: Keilinniemi ja urheilukentän eteläpuoli sekä tenniskentät, joista ensimmäinen rakennettiin jo vuonna 1911. Väinölänniemen yhdistää Rönön saareen vuonna 1989 valmistunut silta.

Aluekokonaisuuteen kuuluu myös Raninin olut- ja virvoitusjuomatehtaan 1800-luvun lopulta oleva asuinrakennus, Korukulma.

Väinölänniemi on kaupungin virkistysellinen keidas ympäri vuoden jalankulku- ja pyöräilyreittein, hiihtolatuineen, uimaloineen ja monine pelikenttineen. Kaupunkilaisten pienvenepaikkoja on ollut aiemmin myös Kuopionlahden rannalla Väinölänniemen tyvessä. Väinölänniemi on helposti saavutettavissa keskustan kupeessa.

Ekologinen, ympäristöllinen tausta

Väinölänniemi yhdistää ruutukaavakeskustan puistot Kallaveden saaristoon. Väinölänniemeltä pääsee puistoreittejä myöten Kuopionlahdelle ja edelleen Valkeisenpuiston kautta Kasarminpuistoon. Rantoja myöten Väinölänniemeltä kulkee puistoreitti Matkustajasatamaan ja sieltä Hapelähteenpuiston kautta Minna Canthin puistoon. Lääninhallituksen pihapuiston kautta Väinölänniemi on yhteydessä keskustan puistokortteleihin ja sieltä rännikatuja myöten torille ja Sankaripuistoon.

Väinölänniemi on osa kaupungin halki kulkevaa luode-kaakkosuuntaista harjujaksoa. Kallaveteen työntyvällä niemellä on runsaasti erityyppistä rantavyöhykettä, mikä tekee niemestä ekologisesti monipuolisen. Osa rannoista on luonnonmukaisia, osa rakennettuja. Alueella on runsaasti vanhoja, 80-100-vuotiaita metsälehmuksia: Väinölänniemen vanhat puistopuut ovat merkittävä elinympäristö monipuoliselle eliöstölle. Puistoon on jätetty puistonhoitotöiden yhteydessä järeitä metsälehmuksen runkoja sekä maapuiksi että pystypötkelöiksi lisäämään kaupunkiluonnon monimuotoisuutta ja parantamaan järeätä lahoppuuta vaativien eliölajien elinympäristöjä. Väinölänniemen monipuolisuutta lisää luonnonmukaisena säilynyt Peräniemi komeine rantakallioineen ja kilpikaarnaisine mäntyineen. Väinölänniemen tyvellä Kuopionlahden puolella on ruoikkoisia rantoja, joilla pesii silkkiuikkuyhdyskunta. Niemeä rajaava Kuopionlahti ja sen takana sijaitseva Haapaniemen syväsatama ovat sisämaan merkittävämpiä selkä- ja naurulokkien levähdyspaikkoja kevätmuuton aikana. Väinölänniemellä on säilynyt Kuopion ainoa soikkoratamoesiintymä jyrkässä harjutörmässä. Esiintymä on vanhaa perua, sillä samalta alueelta on kerätty soikkoratamonäytteitä ainakin 1906, mahdollisesti jo 1800-luvulla. Esiintymän tilaa seurataan vuosittain ja sitä hoidetaan niittämällä.

Kaavallinen tilanne

Alueella ei ole asemakaavaa, yleiskaavassa alue on merkinnällä V/s, pv-1. Lisäksi siellä on yksittäinen ET-merkintä. Korukulman rakennus on asemakaavassa suojeltu his4-merkinnällä.

Maanomistus

Korukulman tonttia lukuun ottamatta alue on Kuopion kaupungin omistama.

Suojelullinen tausta

Väinölänniemi on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi (RKY 2009). (Ympäristöministeriö ja Museovirasto 1993). Peräniemen ja Rönön saaren välillä, varsin matalassa vedessä on kiinteä muinaisjäännös: puisen hylyn ruotomainen, soutuvenettä huomattavasti isomman aluksen jäännös. Alueen keskustan puoleisella laidalla on historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös, Vanhan Pappilan paikka.

2 SATAMA

Historiallinen tausta ja nykytila

Satama-alueen vanhat osat (varastot, tulli- ja pakkahuone ja satamakonttori) ja siihen rajautuvat uudemmat osat (Raninin mylly, viinatehtaan piippu, entisen Oy Savo-Karjala tukkuliikkeen ja SOK:n rakennukset) muodostavat kulttuurihistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden. Satamamiljööseen liittyy myös muuta Kuopion vanhaa rakennuskantaa (kivinen asuinrakennus ”Sataman Helmi”, puurakenteiset Puijon Kilta ja asuinrakennus Satamakatu 24).

Ranilanpuisto ja Koljonniemi

Alueelle kaavoitetut kerrostalot ja hotelli valmistuivat 1980-luvun alkupuolella ja ranta rakennettiin tuolloin puistoksi. Hotellin kohdalla on pieni venelaituri sekä rannalla pienvenepaikkoja. Raninin puunatiilisten teollisuusrakennusten ohella Koljonniemelle antaa oman leimansa entisten keskusvarastojen funktionalismi. Satamapuiston eteläreunalla on kautta maan SOK:n tyypillinen toimisto- ja varastorakennus (Erkki Huttunen ja Paavo Riihimäki). Entisen satama-altaan paikalle rakennettu rakennuskokonaisuus valmistui vuonna 1941. Tämän takana rantaviivalla on muita satamaan valmistuneita keskusosuusliikkeiden ja keskustukkukauppojen varastoja, jotka muodostavat edustavan funktionalististen varastorakennusten ryhmän 1930- ja 1940-luvuilta.

Koljonniemi on kuulunut 1500-luvun puolivälistä tunnetun Koljolan talon maihin. Kaupungin alkuaikoina siinä oli kruunun viinanpolttimo. Paikalla on sijainnut aiemmin myös Lignell & Piispasen likööritehdas ja paikalle on rakennettu asuinkerrostalo. Myös vanha tehdas purettiin kadun toiselta puolelta jo 1980-luvulla rakennetun kerrostalokorttelin tieltä: tehtaan savupiippu on kuitenkin säilytetty ja siihen kiinnitetty muistoreliefi on jätetty kertomaan 1800-luvulta lähtien toimineen yhtiön perustajasta, kauppaneuvos Gustaf Raninista. Ennen 1880-luvulla rakennettua ja myöhemmin laajennettua puunatiilistä myllyrakennusta alueella oli tuulimylly. Lisäksi tuulimyllyä on ollut aivan rannan lähitumassa sijaitsevassa Vasikkasaaressa, parhaimmillaan kolmekin samanaikaisesti. Niistä muistuttaa saareen 1980-luvun puolivälissä pystytetty mylly. Raninin myllyn tiloihin on myös rakennettu asuntoja.

Satamatori ja -puisto

Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluva satama on ollut kaupungin kaupan ja liikenteen portti lähiympäristöstä ja kaukomailta. Rantatorilla, myöhemmällä Satamatorilla käytiin etupäässä kesäkauppaa. Tästä ajasta kertovat sataman vanhimmat rakennukset, 1850-luvun tulli- ja pakkahuone, vähän nuorempi satamakonttori (aiemmin Vaakahuone) sekä 1900-luvun alkukymmeniltä olevat puiset varastomakasiinit.

Satamatorin reunataloissa oli sataman toiminnan aikana liikkeitä, mm. Kauppakadun ja Vahtivuorenkadun välisten talojen lankkuaitaan oli avattu väliaikaisia myymälöitä.

Nykyisen Satamapuiston alue oli osa laajaa Rantatoria, jonka keskellä on ollut yksi kaupungin puista 1880-luvulla rakennetuista vesimyymlöistä, kioskeista. Sen ympärille istutetut puut ennakoivat Satamapuistoa, joka toteutettiin maamme tunnetuimpiin puutarha- ja puistosuunnittelijoihin lukeutuvan Bengt Schalinin johdolla 1930-luvulla. Satamapuisto on saneerattu noin 20 vuotta sitten ja Schalinille tyypilliset symmetriaratkaisut osin palautettu. Satamapuisto on osa kirkonmäeltä avautuvaa aksiaalista kaupunkinäköymää. Merkittävä osa puistoa on taitelija Jaakko Rönkön suunnittelema ympäristötaideteos, Sprengportenin muistomerkki.

Sataman uusi kausi alkoi 1980-luvulla, kun se saneerattiin pitkän hiljaiselon jälkeen toriksi. Viimeisten vuosikymmenten kuluessa Satamatorista on tullut yksi nykyaikaisen kaupunkikulttuurin

suosituista tapahtumapaikoista esiintymislavoineen, jossa myös matkailulliset intressit ovat olleet näkyvästi esillä. Myös risteilykäytössä olevat vanhat valkokylkiset matkustajalaitavat jatkavat pitkän historian traditiota uudessa tehtävässä risteilyaluksina.

Nykyisin Maljalahteen keskittyy merkittävä määrä alueen veneilystä: alueella on 550 laituripaikkaa, 52 vierasvenepaikkaa ja 150 soutuvenepaikkaa (suurin osa Matkustajasataman ja Väinölänniemen välissä).

Ekologinen, ympäristöllinen tausta

Vasikkasaari on monimuotoinen saari. Siellä on useina kesinä pesinyt yksi Kallaveden suurimmista naurulokkiyhdyksistä. Satamapuisto on osa Kallaveden rannan vihreää linjaa, joka jatkuu Maljapuron vartta Isolle hautausmaalle ja edelleen Puijolle. Satamareitin luontoarvot liittyvät hienoihin järvimaisemiin.

Maanomistus

Alue on pääosin Kuopion kaupungin omistama, yksityisiä ovat neljä teollisuustonttia ja kaksi vanhaa asuinrakennusta.

Kaavallinen tilanne

Asemakaavassa alueen puistoalueet ovat merkinnöillä VP, PI, muut merkinnät ovat LV, LS, AL, ALP, TK, Ya ja W.

Suojelullinen tausta

Puistoilla ei ole suojelumerkintää. Satama-alueen varastot (sr-1, sr-2, sr-15), tulli- ja pakkahuone (sr-2) sekä satamakonttori (sr-1) ovat suojeltuja tai säilytettäviä rakennuksia. Satamamiljööseen liittyvät satamapuiston reunalle sijoittuvat Kuopion vanhin kivinen asuinrakennus ”Sataman Helmi” (sr-8) sekä puurakenteiset asuinrakennus Satamakatu 24 (sr-9) ja Puijon Kilta (sr-9) ovat säilytettäviä rakennuksia. Myös sataman historiaan liittyvät Raninin mylly (sr-16) ja viinatehtaan piippu (sr-3) ovat kaavassa säilytettäviä. Sataman alueen rakennuksista myös SOK:n rakennuksilla on asemakaavassa suojelumerkintä (sr-30 ja sr-31). Entisen Oy Savo-Karjala tukkuliikkeen (nykyisin Sairaala Ite Lasaretin ja entisen Osuustukkukaupan rakennuksella (nykyisin Tiehallinto) ei ole asemakaavassa suojelumerkintää.

3 KUOPIONLAHTI JA HAAPANIEMI

Historiallinen tausta ja nykytila

Alueen kulttuuriarvot liittyvät alueen käyttöön ja alueen kulttuurihistorialliset arvot liittyvät työväen asuinrakennuskohteisiin. Suojaisa Kuopionlahti on palvellut erityisesti kaupungin lämmityspuuhuoltoa. Myös kaupungin pyykkärien pyykkivät keskittyivät Kuopionlahdelle. Nykyisin Kuopionlahdella on 250 laituripaikkaa, 125 soutuvenepaikkaa ja vierasvenelaituri (n. 6 paikkaa).

Brahenpuisto

Brahenkadun ja Kuopionlahden väliin jäävä puisto on saanut nimensä kreivi Pietari Brahesta, joka perusti vanhan Kuopion vuonna 1653. Tämän lyhytaikaiseksi jääneen kaupungin asemakaava-alue käsitti osan nykyistä Brahenpuistoa ja kulmauksen läheisestä Piispanpuistosta, jossa on kuvanveistäjä Olli Halosen Pietari Brahen muistomerkki vuodelta 1985.

Vaikka puisto nimellään viittaa kaupungin vanhimpaan historiaan, on Brahenpuisto kantakaupungin nuorimpia puistoja. Parhaiten se tunnetaan leikkipuistona ja siihen liittyen myös talvipuistona. Lap-suutensa talvisena leikkipaikkana vuosikymmenten takaa sitä muistelevat myös monet kuopiolaiset, kun he ”laskivat samulia” kauppias Samoilloffin talon edustalla sijainneesta mäestä.

Maria Jotunin puisto

Väinölänniemen ja Haapaniemen kainalossa sijaitseva Maria Jotunin puisto on entistä Kuopionlahden pohjaa, joka on muodostettu puistoksi 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun puolivälissä Musiikki-keskuksen valmistuttua. Vanhemmat kuopiolaiset muistavat paikalla aiemmin sijainneen kaupungin halkotarhan valtaisine halkopinoineen. Suojaisa lahti on myös vanhastaan ollut veneiden säilytyspaikka. Aiemmin ranta oli tunnettu Korholanrantana, jossa Haapaniemen puolella oli kaupungin pyykkihuone huuhtelupaikkoineen. Nyt puisto rajautuu Kuopionlahden pallokenttää, jossa myös kiertävät sirkukset ja tivolit pysähtyvät.

Aarneenpuisto

Puiston kulmaukseen laski aikoinaan Valkeisenlammesta Minna Canthin kadun päästä lähtenyt Valkeisen puro. Aarneenpuisto on nimetty kalliolle 1890-luvun alussa talonsa rakentaneen ja opettajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana tunnetun Elisabeth Stenius-Aarneenkallion mukaan. Samalla mäellä on nyt 1960-luvulla rakennettu terassitalojen rivistö, joiden pihaan vievän Aarneenkallionkadun varressa on uusi puukujanne entisen taloon johtaneen koivukujan sijaan. Varsinainen puisto-alue istutuksineen on 1980-luvun alkupuoliskolta. Puisto on saneerattu vuonna 2005 ja sinne on istutettu suuri määrä erikoishavupuita ja -pensaita. Lisäksi puistossa on runsaasti valtakunnalliseen kasvien menestymistutkimukseen liittyvää kasvillisuutta. Puistossa on Stenius-Aarneenkallion muistomerkki vuodelta 1991 (Anu Matilainen).

Myhkyrinpuisto

Parhaiten Myhkyrinkadun yläpuolella oleva mäki tunnetaan Kuopiossa edelleenkin Tuovilanmäkenä mäellä sijainneen Tuovisten talon mukaan. Myhkyrinkadun ja Presidentinkadun väliin jäävän kallioisen rinteiden puistosuunnitelma on 1980-luvulta ja sitä ollaan tulevaisuudessa päivittämässä.

Haapaniemen vanhin asutus

Maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävät 1910- ja 1920-lukujen tyyppipientalojen alue sekä 1940- ja 1950-luvuilla rakennetut pienkerrostalot muistuttavat Haapaniemen teollisuushistoriasta jäljellä olevien teollisuusrakennusten ohella. Erityisesti Presidentinkadun varrella sijaitsevat 1920-luvun tyyppi pientaloja sisältävät korttelit muodostavat rakentamistavasta ja valmiista pihamiljööstä johtuen yhtenäisen ja korkealuokkaisen ympäristön.

Haapaniemen pientaloalue syntyi teollisuuden ja asuntopulan tarpeisiin. Tehdastyöntekijät tarvitsivat asuntoja ja kaupungissa vallinneen asuntopulan vuoksi pientalotonteista oli puutetta. Tätä 1910- ja 1920-luvuilla Kuopiossa vallinnutta asuntopulaa helpottamaan kaupunki luovutti asuintontteja pientalojen rakentamista varten myös Haapaniemeltä. Rakennuksia varten laadittiin tyyppipiirustukset sosiaalihuollituksen tyyppipiirustusten pohjalta (Juho Nykänen). Haapaniemen vanhimmat, vuosisadan ensimmäisellä kymmenluvulla tehdyt rakennukset ovat kortteleissa 36 ja 37. Pihat ovat suojaisia asuntopihoja, joilla osin on runsas kasvillisuus. Lähinnä Presidentinkadun varren alueella tyyppillisimmät rakennukset ovat 1920-luvulla pystytetyt kahden perheen asuintalot. Alueella on säilynyt Kuopion ainoa yleinen kaivo. Tasavallankadun ja Tehdaskadun välisellä kaistaleella on teollisuuden käyttöön rakennettu kaksikerroksisten asuintalojen yhtenäinen kokonaisuus. Tähän kortteliin rakennettiin vuosina 1946-1961 yli kymmenen puuasuintaloa Saastamoisen työntekijöille, osan rakennuksista suunnitteli arkkitehti Jaakko Koskinen.

Ekologinen ja ympäristöllinen tausta

Kuopionlahden rantaa reunustava vihervyöhyke jatkuu Haapaniemenkadun yli Aarneenpuistoon ja toimii viherkäytävänä Väinölänniemeltä asti Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Myhkyrinpuisto edustaa metsäisiä viherkeitaita urbaanissa kaupunkimiljöössä.

Väinölänniemen tyvessä Kuopionlahden puolella on ruovikkoisia, luonnonmukaisia rantoja, joilla pesii useita silkkiuikkupareja. Pesät ovat rannassa olevalta kävelytieltä hyvin nähtävissä ja ulkoilijat seuraavat uikkujen pesintämenestystä tiiviisti. Jäidenlähdön aikaan rannassa pääsee myös näkemään aivan rantaveteen kutemaan nousevia hauenvonkaleita ja vaikkapa piisamin tai vesimyyrän puuhailuja.

Kaavallinen tilanne

Brahen- ja Maria Jotunin puistot ovat asemakaavoitettu istutettaviksi puistoalueiksi PI. Kuopionlahden kenttä on merkinnällä Up. Maria Jotunin puiston itäreunalla on pysäköintialue LP. Kuopionlahden rantaan sijoittuu venevalkama-alue LV. Aarneenpuisto on lähivirkistysalue VL, jonka eteläreunaan on varattu toteutumaton pysäköimisalue LP. Myhkyrin- ja Myllykallionpuistot ovat puistomerkinnöillä VP ja puistoalue P.

Maanomistus

Alue on pääosin kaupungin omistuksessa.

Suojelullinen tausta

Puistoilla ei ole suojelumerkintää asemakaavoissa. Haapaniemen vanhimmalla asutuksella on yleiskaavassa merkintä A/s ja AP/s.

Huomioitavaa

Kuopionlahden alueelle voi mahdollisesti tulevaisuudessa sijoittaa julkisen rakennuksen, joka kuitenkin huomioi kansallisen kaupunkipuiston rajauksen ja sen sille asettamat (sisällölliset) tavoitteet.

4 VANHAT KAUPUNKIKORTTELIT

Historiallinen tausta ja nykytila

Kuopion tori ja kävelykeskusta ympäristöineen

Nykyisellä paikallaan tori on ollut jo vuodesta 1818 lähtien, toritoiminta siirtyi sille vasta vuoden 1856 jälkeen. Se on ainutlaatuinen kokonaisuus, joka muodostuu avoimesta toritilasta, rakennuksista, istutuksista ja muusta rakennetusta ympäristöstä. Kauppatori ympäristöineen on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Tori on kaupungin olohuone, jossa kaupunkilaisten kokoontuminen ja viihtyvyys on taattava. Kuopion tori on säilyttänyt keskeisen asemansa kaupunkikuvassa vaikka uudisrakentaminen sen varsilla on muuttanut torin ilmettä eivätkä puutalot enää reunusta toria. Torikaupalla ja markkinoilla on Kuopiossa vahva ja vanha perinne. Toria ympäröivistä arvorakennuksista Kuopion lyseon vanhin osa valmistui triviaalikouluksi vuonna 1826 (Carl Ludvig Engel). Myöhemmin lyseota on useaan otteeseen laajennettu. Torin pohjoissivulle valmistui kivistä rakennettu kaupungintalo vuosina 1882-1885, (F. A. Sjöström). Kaupungintalon puistikolle laadittiin istutussuunnitelma jo vuonna 1933 Bengt Schalinin toimesta, mutta sitä on muutettu 1950- ja 1960-luvulla, jolloin toteutettiin kuvanveistäjä Kalervo Kallion patsas- ja allasaihe istutuksineen. Torin eteläpäässä lyseon edessä on torikaupan sydän, vuonna 1902 valmistunut kauppahalli kalahalleineen (J. V. Strömberg), hallin laajennus 1914 (Arne Sirelius). Katokset ovat vuodelta 1936 (Juho Nykänen). Kalakauppa siirtyi halliin vuonna 1956. Kalahalli ja katokset on purettu uusimman toriremontin aloituksen yhteydessä 2010. Torin länsireunalla sijaitseva Carlsonin kulma, hotelli Atlas on vuodelta 1929 (Eino Pitkänen). Kaupungintalon takana nykyisin kaupungin käytössä oleva entinen linja- autoasema on vuodelta 1934 (Juho Nykänen). Suurin osa kaupungintalon pohjoispuolella olevasta puistikosta on pysäköintialuetta.

Torialueen isoimmista patsaista kaksi on kansallisen kaupunkipuiston alueella: Veljmies-patsas vuodelta 1959 (Heikki Konttinen) ja kauppahallin toisessa päädyssä Siskotyttö vuodelta 1984 (Taru Mäntynen). Lisäksi alueella on viisi osaa Pekka Kauhasen kävelykeskustaan toteutetusta seitsemänosaisesta veistossarjasta. Siirrettävä esiintymislava on uusittu 2013 torin ja kävelykeskustan rakentamisen yhteydessä, grilli-kioski (1993) ja taksin taukotupa (1997) ovat eri suunnittelijoiden suunnittelemat. Torin viheralueet oli nimetty vuonna 1975 asemakaavassa Veljmies-, Halli- ja Toripuistiksi. Keskustaan vuonna 2008 vahvistunut uusi asemakaava muutti puistot katuaukioiksi. Torin eteläpuolen porrashuoneet ja torin valaistus on myös uusittu, pohjoisosan porrashuoneet on toteutettu arkkitehtikilpailun pohjalta.

Kauppakadun liiketalo

Kokonaisuus on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Kauppakadun varrella, osoitteissa Kauppakatu 16, 18 ja 20 sijaitsee useita Kuopion vanhimpiin kuuluvia kivisiä liike- ja asuintaloja, jotka valmistuivat Kuopion puurakennuksia tuhonneiden tulipalojen jälkeen 1870- ja 1880-luvun taitteessa. Kauppakadun kulmauksessa vuodelta 1882 peräisin oleva liikerakennus (F. A. Sjöström), jonka rakennutti kauppaneuvos Gustav Ranin. Viereinen talo Kauppakadun ja Käsityökadun kulmauksessa on (Jac Ahrenberg) 1879 valmistunut tehtailija C. G. Svahnille, joka 1800-luvun loppupuolella siirtyi apteekkari A. E. Piispasen omistukseen ja on tullut tunnetuksi Vanhan apteekin talona. Kauppakatu 20:een valmistui Pohjoismaiden Yhdyspankin kivitalo 1921 (J. V. Strömberg).

Kauppakadun ja Vuorikadun kulmauksessa osoitteessa Vuorikatu 22 oleva asuin- ja liiketalo, on vuosina 1930-1931 valmistunut entinen Maatalousosakepankki ns. Rehutorni (Jussi ja Toivo Paatelä).

Puijonkadun asuintalot

Rakennusten ryhmä rajautuu Minna Canthin katuun, Puijonkatuun ja Käsityökatuun sekä Lapinlinnankadun varren taloihin. Vuosina 1842, 1848 ja 1862 on rakennettu puisten empirehenkisten asuintalojen ryhmä, jota täydentää kaksi ulkorakennusta (hirsinen aitta ja tiilirakennus). Pelkistettyä puuempiretystä edustavat asuinrakennukset muodostavat yhtenäisen suljetun pihapiirin. Puijonkadun varrella on myös kaksi muuta vuodelta 1912 peräisin olevaa, asemakaavassa suojeltua asuin- ja liiketaloa.

Tuomiokirkko ja Snellmanipuisto ympäristöineen

Kirkonmäki

Tuomiokirkkoon, kirkonmäkeen ja Snellmanipuistoon sekä niitä ympäröiviin katuihin ja rakennuksiin liittyy paljon kulttuurihistoriaa ja rakennushistoriaa. Tuomiokirkko kirkonmäkeen on edelleen maamerkki ja kirkonmäeltä avautuu kaupunkilainen kaukomaisema. Valkokylkinen kirkko on hallinnut Kuopion kaupunkikuvaa jo 200 vuoden ajan. Kirkko torneineen näkyy ylimpänä, katsoopa kaupunkia Puijolta tai Kallavedeltä. Myös kirkon kaavallinen sijainti on mielenkiintoinen kaupungin neljän pääkadun välissä ja neljän ruutukaavaa halkovan rännikadun näyttävänä päätteenä. Yhdessä Snellmanipuiston kanssa kirkonmäki muodostaa valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluvan kokonaisuuden, jota ympäröivä rakennuskanta täydentää.

Kirkonmäki on muotoutunut nykyiselleen pääosin 1800-luvun kuluessa. Järjestyksessään viides Kuopion kirkko, Tuomiokirkko rakennettiin muinoin maastollisesti korkeimmalle asemalle - myös Lapinlinnana tunnetulle ja sittemmin Vahtivuoreksi nimetylle mäelle - 1800-luvun alussa, jolloin mäellä ollut vartiopaikka ja tuulimylly siirrettiin muualle. Tuomiokirkko oli Kuopion ensimmäinen kivirakennus ja valmistuessaan suhteessa 1800-luvun alun muuhun rakennuskantaan nähden kookas. Vuonna 1806 alkaneita rakennustöitä jatkettiin Jacob Rijfin ja Pehr Grandstedtin johdolla Suomen sodan jälkeen ja kirkko valmistui vuonna 1815. P. W. Palmrothin 1795 suunnittelema kirkko on muodoltaan tasavartinen ristikirkko, jonka kellotorni on poikkeuksellisesti itäpäädyssä, johtuen tuon ajan kaupunkirakenteen painopisteestä. Vuonna 1823 Kirkonmäelle valmistui holvattu kellari Kaupakadun puolelle. Puita istutettiin ensimmäisen kerran kirkon ympärille sekä torille vuonna 1842. Puut kirkonmäelle oli istutettu alkusyksystä 1855, kun Krimin sodan ajaksi Kuopioon Sveaborgin linnoituksen vankilasta ”majoitetut västingien vangit” tekivät työn. Kirkonmäkeä kiertävä jyhkeä kivimuuri portaineen pystytettiin 1800-luvun lopulla, jolloin tehtiin myös käytävät ja istutettiin mäkeä reunustavat puut, koivut ja pihlajat sekä komeat porttikuuset. Kivistä ladotun muurin pystytys aloitettiin vuonna 1889 ja lopullisesti muuri kaikkine portaineen oli valmis vuonna 1899. 1900-luvun kuluessa kirkkoa ympäröivää puistoa on täydennetty erityisesti pensas- ja kukkaistutuksin (1914 Bengt Schalin) ja 1961 (Väinö Saarinen). Kirkkopiha on kokenut muodonmuutoksen, kun uudistunut kirkko ja piha-alue otettiin käyttöön 2016 kirkon 200-vuotisen taipaleen kunniaksi ja komeat porttikuuset sekä suurin osa kirkkopihan puustosta on uusittu.

Snellmanipuisto

Myös kaupungin vanhimpana puistona tunnettu Snellmanipuisto kuuluu kaupungin historian avain-alueisiin: se on samalta ajalta kuin Väinölänniemi mutta luonteeltaan erilainen. Snellmanipuisto on kaupungin entinen päätori ja markkinapaikka kaupungin perustamisen ajoilta: alue on tunnettu useilla eri nimillä - Iso tori, Suurtori, Kirkkotori, Kustaa Aadolfin tori tai Kustaantori. Se muuttui Kirkkopuistiksi vähin erin sen jälkeen, kun torikauppa vuonna 1856 siirrettiin nykyiseen paikkaansa. Snellmanipuisto siitä tuli sen jälkeen, kun Johannes Takasen veistämä Johan Vilhelm Snellmanin muistomerkki heinäkuun 3. päivänä vuonna 1886 paljastettiin.

Leimallisena tekijänä ovat keskikäytävää reunustavat kukkapenkit punaisine kannoineen ja kirkolta alas Maaherrankadulle viettävässä keskiakselissa salmiakkikuvioiset kukkaistutukset. Kirkonmäeltä satamaan avautuvaa näkymää täydentää 1950-luvulla rakennettu suihkukaivo vesialtaineen, joka

toimii paitsi kaupunkikuvaa rikastuttavana elementtinä myös virkistävänä keitaana kesäisen kaupungin paahteessa. Snellmanipuisto on kaupungin puistoista keskeisin sekä sijainniltaan että liikenteellisesti osana kaupungin läpi kulkevaa kevyen liikenteen verkostoa. Aiemmin se on ollut myös merkittävä tapahtumapaikka kesäisine konsertteineen ja musiikkipaviljonkeineen. Talvella puistoon on tuonut eloa Minna Canthin kadun puoleisessa kulmauksessa ollut liukumäki.

Puiston viihtyisyyttä lisäämään rakennettiin soittolava 1889 (Ricardo Björnberg). Soittolava purettiin puistoa uudelleen kohennettaessa rakentamalla sinne suihkulähde vuonna 1953. Samoihin aikoihin hävitettiin myös koristeelliset soittolavan ajalta peräisin olleet puiset vesimyymlät (Leander Ikonen). Snellmanipuistossa oli kioskki vuodelta 1957 (Seppo Ruotsalainen). Snellmanipuiston peruskorjaukseen liittyvä yleissuunnitelma on valmistunut ja tullut lainvoimaiseksi v. 2016 lopussa.

Puistossa on käynnistymässä peruskorjaus, joka keskittyy vanhan puuston uudistamiseen niille tehtyjen tutkimustulosten perusteella. Peruskorjauksen yhteydessä uusitaan myös maanalaista kunnallistekniikkaa kuten kuivatusjärjestelmiä ja kaapelointeja. Peruskorjauksen lähtökohtana on uudistaa puisto niin, että sen vuosikymmenten aikana rakentunut historia ja rakenne säilyvät perinteitä noudattavana, mutta kasvillisuus, tekniikka ja rakenteet uudistetaan kestäväksi kauas tulevaisuuteen.

Kirkonmäen ympäristö

Kaupungin perustamisen alkuajoilta periytyneet kustavilaisajan taitekattoiset ja empirekauden aumakattoiset puutalot ovat pääosin vaihtuneet 1900-luvun eri vuosikymmenillä rakennettuihin kivitaloihin, jotka ovat asuin- ja liiketaloja sekä pankkirakennuksia.

Vanhinta rakennuskantaa edustaa Minna Canthin kortteli 1800-luvulta periytyvine puutaloineen, joista Piispankadun ja Minna Canthin kadun kulmassa sijaitseva rakennus Piispankatua reunustavine pitkin julkisivuineen on muodostanut vaikuttavan kokonaisuuden.

Snellmanipuistoa reunustava Kanttilana tunnettu Minna Canthin asuin- ja liiketalo on alun perin 1800-luvulta. Vieressä on entinen työväentalo vuodelta 1837. Työväentalosta on osa purettu pois tilalle kohonneen kaksikerroksisen asuinrakennuksen tieltä. Samalla tontilla sijaitsee myös (J. V. Strömberg) asuinrakennus vuodelta 1927 - talo rakennettiin alun perin Minna Canthin Perilliset Oy:lle.

Tuomiokirkon ympäristöön kuuluu myös (K. A. Honkavaara) 3-kerroksinen asuin- ja liiketalo, joka tunnetaan myös Barsonkulmana, on vuodelta 1928. Samassa korttelissa toimii päiväkotit Minna Canthin kadun varrella olevassa puurakennuksessa, joka aiemmin oli postin rakennus. Päiväkodin käytössä on myös Sorvarinkadun puoleinen, vuodelta 1937 oleva puinen rakennus.

Vuonna 1920 valmistunut tiilinen Konttisen liiketalo (Oiva Kallio) kohoaa maamerikiksi tuomiokirkon alapuolella rännikadun ja Minna Canthin kadun kulmauksessa. Siinä on nykyään nykyisin toimitiloja.

Kirkonmäen luoteiskulmaa vastapäätä on vuonna 1904 valmistunut entinen KOP:n talo, jossa toimii nykyisin Kuopion taidemuseo (Vilho Penttilä 1904; laajennus Kauno S. Kallio 1924–25, muutokset K. A. Pinomaa 1958 sekä muutos taidemuseoksi Pertti Pakkala 1980, uudistus Eero Koivisto 2005).

Snellmanipuiston pohjoispuolella on entinen Suomen Pankki, nykyisin rakennuksessa toimii ravintola. (J. V. Strömberg 1912, korotus 1947 Harry W. Schreck). Pankkikäytöstä rakennus jäi pois 1993, jolloin Suomen Pankin laajemmat tilat valmistuivat Päivärinteentielle.

Entisen Suomen pankin takana, Kuninkaankadun ja Kirjastokadun varrella sijaitsee funkistyylinen postitalo, joka on rakennettu vuosina 1936–1937 Kuopion posti- ja lennätintaloksi (Yleisten rakennusten ylihallitus, Otto Flodin). Nykyisen kellertävän värityksen sijaan rakennus oli aiemmin 1930-luvun funkiksen mukaan valkoinen.

Toteuttamatta jääneen raatihuoneen paikalla kohoaa katunäkymää arkkitehtuurillaan hallitseva Kuopion museo (J. V. Strömberg), joka rajaa Snellmanipuistoa pohjoispuolelta. Alun perin se ra-

kennettiin museo-, kirjasto- ja vapaapalokuntaa varten vuonna 1907. Rakennusta on korotettu Museokadun puolelta vuonna 1960. Kuopion museon rakennuksessa sijaitsevat sekä kulttuurihistoriallisen että luonnontieteellisen museon näyttelytilat.

Museorakennuksen kanssa on samalla tontilla, aikoinaan rännikadun päälle vuonna 1967 rakennettu Kuopion kaupunginkirjasto ja maakuntakirjasto (Matti Hakala). Kirjaston ikkunoita ja sisätiloja on muutettu alkuperäisestä.

Kulmittain museon kanssa, osoitteessa Maaherrankatu 13 on kaupunkihallintoa palvelleeseen yläalkeiskoulun ja reaalilyseon tilalle rakennettu entinen Teollisuuskoulu, nykyinen Snellmanin koulu (ent. Vahtivuoren koulu), vuodelta 1904 (Werner Polón - Sebastian Gripenberg). Teknillinen koulu toimi rakennuksessa vuoteen 1966. Koulun pihapiirissä on voimistelusaliksi 1850 valmistunut kahdeksankulmainen rakennus, ns. Mutteri (E. B. Lohrmann) ja rapattu asuinrakennus vuodelta 1942.

Kauppakadun varrella sijaitsee vuodelta 1923 (Paavo Makkonen, muutokset 1926 K. Korhonen, 1987 Kauhanen, Tegelman) oleva Galleria talo (toisissa lähteissä mainittu Lintu-Räsäsen-talona), jossa on toiminut myös Satama-apteekki. Arvokasta korttelia täydentää myös Snellmaninkadun ja Vahtivuorenkadun kulmassa olevat entisen Savo-Karjalan tukkukaupan rakennukset, jotka ovat Kuopion Energian toimitiloina.

Maaherrankadun ja Minna Canthin kadun kulmauksessa on Kuopion osuusliikkeen rauta- ja taloustavaramyymälä (Valde Aulanko). Vuonna 1939 valmistunut, funkista edustava rakennus tunnetaan myös nimellä Vitriini ja se on nykyisin toimistotiloina.

Maaherrankadun varrella on jugendvaikutteinen puinen kaupunginhotelli ”Renkku”, vuodelta 1902 (Eskil Hindersson). Nykyisin rakennus on hotellin kokoustiloina.

Snellmaninpuiston laidalla on (Paavo Makkonen) liiketalo vuodelta 1915, joka on osa Puijonsarven hotellia. Minna Canthin kadun suuntainen laajennus on vuodelta 1968 (Anna-Liisa Mertaoja-Nylund).

Piispanpuisto ympäristöineen

Alue on ollut Pohjois-Savon keskus 1500-luvulta lähtien. Kuopio perustettiin vuonna 1549 Tavisalmi-nimisenä kappelina Juvan emäseurakuntaan. Itsenäiseksi kirkkopitäjäksi se muodostettiin vuonna 1552. Piispanpuiston ympäristö on vanhaa Kuopion keskustaa edustava alue, joka muodostaa puiston ja sitä ympäröivien rakennusten kanssa monen aikatazon muovaaman kerroksellisen miljöökokonaisuuden ja kulttuuriympäristön niin hallinnollisesti kuin rakennushistoriallisestikin. Piispanpuisto ympäristöineen on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Piispanpuisto

Piispanpuisto on istutettu metsälehmusvaltainen arvopuisto ja kaupunkikuvallisesti merkittävä Maaherrankadun päätteenä. Piispanpuisto liittyy lääninhallituksen puistopihan kautta Väinölänniemeen ja Kuopionlahden rantaa reunustavaan puistoketjuun.

Piispanpuistolla on historiallista merkitystä alueen hallinnolliseen keskukseen liittyvänä ja aivan erityistä merkitystä Kuopion aiempien kirkkojen sijaintipaikkana ja vanhana kirkkomaana.

Piispanpuistossa sijaitsivat Kuopion seudun ensimmäiset kirkot, joista viimeinen puinen ristikirkko purettiin vuonna 1820. Paikka tunnettiin silloin Hallitustorin nimellä ja muutettiin puistoksi 1880-luvun puolivälissä lääninhallituksen rakennusten valmistuttua. Puistossa on siinä aiemmin sijainneiden kirkkojen ja hautausmaiden muistoksi kivinen muistomerkki ja se on muinaisjäännösalue. Puiston toinen muistomerkki viittaa Pietari Braheen ja hänen vuonna 1653 perustamaansa kaupunkiin,

jonka kaavallisen keskuksen muodosti paikalla sijainnut kirkko. Brahen perustama Kuopio kuitenkin kuihtui ja menetti kaupunkioikeutensa.

Piispantalo

Läheinen puisto on saanut nimensä länsireunalla Piispankadun varrella sijaitsevasta Kuopion ensimmäisen hiippakunnan aikaisesta piispantalosta, jonka piispa Frosterus rakennutti vuonna 1854 (Carl Ziegler). Piispantalossa on 1900-luvun alkuvuosilta alkaen toiminut käsityökoulu ja nykyisin siellä on Rouvasväen yhdistyksen toimistotilat. Muotoiluakatemian koulutus on suunnattu lapsille, nuorille, aikuisille ja eläkeläisille. Yhdistyksellä on meneillään monenlaisia hankkeita ja työpajoja sekä kansainvälistä residenssitoimintaa. Lisäksi yhdistys vuokraa Piispantalon tiloja myös ulkopuolisille luento- ja juhlatilaisuuksiin.

Maanmittauslaitos / Karjatalousopisto

Ympäristön vanhimpiin rakennuksiin kuuluu Piispantalon ohella sitä vastapäätä puiston toisella puolella sijaitseva Maanmittauslaitoksen talo, joka tunnetaan Kuopiossa parhaiten siinä suurimman osan 1900-lukua toimineesta Karjatalousopistosta. Tämän alkuaan kaksikerroksisen kivitalon rakennutti maanmittari Carl Rehnström 1870-luvulla. Alun perin kaksikerroksinen kivitalo on vaihteittain rakennettu vuosina 1851–1852 ja korotus vuonna 1922 (Kerttu Rytönen). Myös sivurakennus on suojeltu asemakaavassa.

Pyhän Nikolaoksen katedraali

Puiston itäreunalla, Sepänskadun varrella, on ortodoksisen seurakunnan kirkko, Kuopion Pyhän Nikolauksen katedraali, joka valmistui vuonna 1904 (Aleksander Isaksson). Kuopiosta tuli Suomen ortodoksisen kirkkokunnan keskuspaikka vuonna 1944 ja samalla kirkosta tuli katedraali eli kirkkokunnan piispankirkko. Katedraalin ulkoseinä on rapattu tiiliseinä, jonka ulkopintaan on maalattu tiilikuviointi. Samalla tontilla katedraalin kanssa on 1950-luvulla rakennettu Suomen ortodoksisen kirkkokunnan toimistotalo (Toivo Paatela). Taloa on muutettu ja laajennettu.

1920-luvun rakennukset

Piispanpuistoa reunustavat sekä pohjois- että itäreunalla 1920-luvun rakennukset. Kallaveden lukio ja aikuislukio, entinen tyttölyseo, Kirkkokadun ja Maaherrankadun kulmassa, rajaa punatiilisenä kookkaana rakennuksena puistoa pohjoisesta. Tyyliiltään klassistinen rakennus valmistui alun perin tyttölyseon käyttöön nelikerroksisena rakennuksena vuonna 1924 (M. Schjerfbeck). Kuopioon vuonna 1879 perustetun yksityisen tyttökoulun jatkajana toiminut tyttölyseo toimi rakennuksessa vuoteen 1973 saakka. Koulu sai nykyisen korkeutensa 1950-luvulla.

Kirkkokadun ja Sepänskadun kulmauksessa sijaitsee samoin klassismia edustava viisikerroksinen (Antti Pitkänen) asuinkerrostalo Ilmarinen vuodelta 1926, jonka pihapiirissä Sepänskadun varrella on säilynyt, yleisenä saunanakin toiminut, kivinen piharakennus.

Kolmas 1920-luvun kerrostalo sijoittuu Karjatalousopiston taakse Venemiehenkadulle. Asuinrakennus Vellamo valmistui vuonna 1923 (Antti Pitkänen).

Vellamon tapaan, ei aivan puiston laidalla, sijaitsee Piispankadun varrella valkoinen, funkista edustava Pohjois-Savon Metsäkeskuksen rakennus (Jussi Paatela). 1930 valmistunut rakennus tehtiin alun perin Itä-Suomen karjanjalostusyhdistystä varten.

Lääninhallituksen pihapuisto, hallintorakennukset ja ympäristö

Jo vuonna 1775 suoritettussa koko maan lääninjaon uudelleenjärjestelyssä kuningas Kustaa III:n määräysten mukaan muodostettiin Kymenkartanon pohjoisesta osasta ja Hämeen lääniin kuuluneesta Rautalammistä Savon ja Karjalan lääni, jonka keskuspaikkana oli Kuopio. Lääninhallituksen päärakennus on uusrenessanssia edustava kaksikerroksinen kivitalo (yleisten rakennusten ylihallitus, Constantin Kiseleff), joka valmistui vuonna 1885. Virastot tehtiin rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen ja kuvernööriin (myöh. maaherra) asunto toiseen kerrokseen. Päärakennuksen viimeisin korjaus on tehty vuonna 2002. Korjauksessa ennallistettiin huonetiloja ja niiden koristemaalauksia. Lääninhallituksen päärakennuksen molempiin päihin, tontin sivulle tehtiin rakennukset maanmittauskonttorille ja talousrakennukselle. Sivurakennukset korotettiin kaksikerroksisiksi vuonna 1914 (Ricardo Björnberg). Lisäksi maanmittauskonttoria laajennettiin lisäosalla vuonna 1931.

Lääninhallituksen lehtevä puistomainen pihapiiri komeine vanhoine puineen ja kalliolla sijaitsevine huvimajoineen on syntynyt vuonna 1885 valmistuneen lääninhallituksen päärakennuksen myötä. Kaariaiheelle rakentuva pihasuunnitelma toteutui vaihteittain 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Siitä on jäljellä kalliolla oleva huvimaja ja puustoa, lehtipuita ja pihtoja. Väinölänniemen ja Piispanpuiston väliin jäävä lääninhallituksen kortteli muodostaa tonttia reunustavine vanhoine ja uudempine rakennuksineen sekä aitoineen selvästi rajatun kokonaisuuden, joka on tärkeä osa miljöötä.

Viereisessä korttelissa on myös kaksi vuosina 1897–1898 valmistunutta kuuromykkäin koulun entistä rakennusta (Theodor Grandstedt). Rakennukset ovat kaksikerroksisia; ensimmäinen kerros on kivistä, toinen puuta. Kuuromykkäin koulu perustettiin Kuopioon vuonna 1862. Rakennukset ovat nykyisin virastokäytössä Pohjois-Savon liitolla (Sepänkadun puoleinen rakennus) sekä neuvottelu-, kokous- ja ravintolatiloina (Snellmaninkadun puoleinen rakennus). Pihapiirin vanhin rakennus, everstiluutnantti Lennart Forsténin huvila vuodelta 1862 korjattiin kuuromykkäin koulun johtajan asunnoksi. Nykyisin rakennus on Senaatti-kiinteistöjen toimistona. Tiilinen piharakennus on samalta ajalta.

Rännikadut

Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluva rännikatuverkko on Suomessa ainutlaatuinen. Yhtä laajaa lähes koko ruutukaava-alueen kattavaa kahden erilevyisen kadun hierarkiaa ei ole säilynyt muissa suomalaisissa kaupungeissa. Rännikadut esiintyivät ensimmäisen kerran maanmittari Pehr Kjellmanin vuonna 1775 Kuopion perustamisen puitteissa laatimassa asemakaavaaluonnoksessa. Rännikatujen alkuperäisestä funktiosta palokujina tai kaupunkihierarkkisesti pääkatuja (14,5 m) kapeampina kujakatuina (7,2 m) on erilaisia näkemyksiä. Todennäköisimmin rännikadut rakennettiin palosoliksi useiden puukaupunkeja kohdanneiden tulipalojen leviämisen esteeksi. Tulipalojen leviämisen esteeksi ehdotettiin useissa suunnitelmissa lehtipuiden istuttamista rännikatualueelle, mitä ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Rännikadut rakentuivat 1700- ja 1800-luvuilla ruutukaava-alueen korttelien rakentumisen myötä vaihteittain. Puukaupunkiajan rännikatutila oli askeettinen, pelkistetty hiekkapäällysteinen kulkuväylä. Rakennusten pitkät julkisivut, päädyt tai puuaidat ja portit rajasivat katutilan tiiviisti. Puut, pensaat ja muut istutukset sijaitsivat tonttien puolella aitojen takana. 1800-luvun puutalokorttelin ja rännikatumiljöön piirteitä on nykyään parhaiten nähtävissä Sorvarinkadun museokorttelissa. Rännikatuverkostolle on laadittu kokonaissuunnitelma: vuoden 2006 jälkeen on säännöllisesti peruskorjattu kerralla yhteen suurtortteliin sijoittuvat kaatuosuudet (yksi ristikko/vuosi). Rännikaduista on toistaiseksi peruskorjattu noin 80%.

Vanhat puutalokorttelit

Kuopio oli vanha puukaupunki, jonka puutalot purettiin pääosin 1960- ja 1970-luvuilla. Korttelimuseon ja kirkon välisiin kortteleihin mahtuu laajin säilynyt puu-Kuopio, joka on usean korttelin muodostama alue sisältäen monia yksittäisiä arvokkaita kohteita puukaupungin ajalta. Alue on merkittävä kaupunkikuvallinen kokonaisuus, jossa näkyy kerroksellisuus, eri aikojen rakennukset ja rakenteet tasapainoisena kaupunkikuvana.

Museokorttelin pohjoispuolisessa korttelissa, osoitteessa Kuninkaankatu 12, sijaitsee erityisen merkittävä vuonna 1780 rakennettu mansardikattoinen tuomiorovastin pappila, joka alun perin rakennettiin lääninhallituksen virkamiehille. Rakennus muutettiin pappilaksi vuonna 1919 (Juho Nykänen).

Samassa korttelissa Tuomiorovastin pappilan kanssa, sen eteläpuolella Kuninkaankadun ja Kirkkokadun kulmassa, sijaitsee Kuopion Klubi, entinen asuinrakennus, jonka on vuodelta 1880 (Ferdinand Öhmann). Taloa on laajennettu vuonna 1900. Samalla asuintalo on muutettu ravintolakäyttöön ja tunnetaan Kuopion Klubina.

Victor Barsokevitsch-valokuvakeskus sijaitsee osoitteessa Kuninkaankatu 14. Pihapiirissä sijainneessa aiemmassa rakennuksessa sekä myöhemmin nykyisessä, vuonna 1894 (P. J. Pitkänen) valmistuneessa rakennuksessa toimi vuosina 1887–1926 valokuvaaja Viktor Barsokevitschin ateljee.

VB-valokuvakeskuksen vieressä oleva pieni puutalo on osa vuonna 1800 valmistunutta kulmataloa. Minna Canthin kadun puoleinen osa rakennusta purettiin paikalle valmistuneen kivitalon (Barsonkulma) tieltä (ja purettu osa siirrettiin osaksi korttelin 1-2 rakennuksia). Puutalossa on nykyisin päiväkotitiloja.

Vuorikadun korttelit

Kirkkokadun ja Vuorikadun kulmassa on 1800-luvun koulurakennusten ja asuinrakennusten muodostama kokonaisuus. Korttelissa sijaitsevat Maria Jotunin koulun rakennukset. Koulun vanhempi osa on vuodelta 1851 ja tyyliltään empireä. Talo rakennettiin Köyhien tyttöjen kouluksi. Koulun uudempi osa, Kirkkokadun ja Sorvarinkadun kulmaukseen valmistunut koulutalo, on vuodelta 1895 (P. J. Pitkänen); siinä oli voimistelusalii, viisi luokkahuonetta ja opettajainhuone. Punamullattu piharakennus on vuodelta 1851 ja pystytetty alun perin tontilla olleen Lappeteläisen taloa varten. Vuorikatu 9 tiloissa toimii nykyisin Kuopion käsityöyhdistys.

Osoitteessa Koljonniemenkatu 34 on rakennusmestari P. J. Pitkäsen vuonna 1899 suunnittelema asuinrakennus, joka on muutettu toimistokäyttöön vuonna 1986. Koljonniemenkadun varrella on myös 1920- ja 30-luvulla valmistuneita, nykyisin asuinkäytössä olevia rakennuksia.

Kuopion korttelimuseo

Museokortteli sijaitsee alueella, jolla Kuopion vanhin kaupunkimainen asutus sijaitsi. Kuninkaankadun, Kirkkokadun, Sorvarinkadun ja Kuopionlahdenkadun rajaama kortteli muodostaa Kuopion korttelimuseon, joka on osa Pohjois-Savon maakuntamuseona toimivaa Kuopion kulttuurihistoriallista museota.

Korttelin tunnettu historia alkaa 1650-luvulta, jolloin paikalle rakennettiin Kuopion ensimmäinen käräjätupa. Museokorttelissa on kaikkiaan 11 puutaloa vehreässä pihapiirissä, niistä vanhin on peräisin 1700-luvun lopulta ja nuorin 1800-luvun lopulta. Kaikki korttelin Kuninkaankadun ja Kirkkokadun varrella olevat puurakennukset ovat korttelin alkuperäistä rakennuskantaa ja sijaitsevat alkuperäisillä paikoillaan muodostaen yhtenäisen katunäkymän ja ovat siten erityisen edustavia. Rännikadun (Sorvarinkatu) puoleista sivustaa on puolestaan täydennetty kuudella kaupungin keskusta-alueelta eri kortteleista siirretyillä rakennuksilla. Kokonaisuus on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Kuninkaankadun varren rakennukset: Kuninkaankatu 6 - Vinkkelitalo (P. J. Pitkänen); rakennuksessa on kokous- ja näyttelytilaa sekä konservointitilat. Kuninkaankatu 8 - rakennus on tehty vuonna 1849, mutta siinä on osia paikalla jo aiemmin olleesta talosta. Rakennuksessa on museon lipunmyynti ja yhtenä interiörinä on mm. Minna Canthin työhuone. Kirkkokatu 22 - Käräjätupa: vuonna 1849 rakennetussa talossa on ilmeisesti osia samalle paikalle jo 1600-luvun puolivälissä rakennetusta vanhasta käräjätuvasta. Rapatussa rakennuksessa on toiminut museokahvila. Kirkkokatu 24 - hirsinen ulkorakennus on vuodelta 1849.

Sorvarinkadun varrella on vuonna 1862 rakennettu aittarivi ja hirsinen aittarakennus, joka on alun perin ollut Raninin kauppiassuvun omistuksessa. Kyseisen rännikadun varrella on 1800-luvun alku-puolen parituparakennus ja Apteekkitalo 1700-luvun lopulta. Museokorttelin keskellä on 1800-luvun puolivälistä pieni asuintalo. Kuopionlahdenkadun varrella oleva talo on tehty alun perin puusepän verstaaksi noin vuonna 1830.

Rakennusten entisöinti toteutettiin vaiheittain 1970-luvulta 1990-luvulle. Museo avattiin yleisölle vuonna 1982, mutta koko kortteli tuli museoalueeksi vuonna 1997. Korttelin rakennusten kunnostus-työt tehtiin perinteisin materiaalein ja vanhoja työtapoja mukailten. Tämä on tärkeää autenttisuuden takia, mutta perinteiset korjaustavat ovat lisäksi osoittautuneet vanhojen puutalojen kohdalla myös rakennuksen säilymisen kannalta parhaaksi ratkaisuksi.

Asukkaina korttelissa on ollut aikojen saatossa monenlaisia ihmisiä. Luonteenomaista korttelille on ollut se, että siinä on asunut niin kaupungin varakkainta kuin köyhempääkin väkeä, mikä on antanut luontevan lähtökohdan monipuolisen museokohteen luomiselle.

Ekologinen ja ympäristöllinen tausta

Lääninhallituksen pihapuisto, Piispanpuisto ja Snellmanipuisto yhdistyvät rännikatujen välityksellä ruutukaavakeskustan historiallisten vanhojen puistojen verkostoksi, jonka kautta pääsee torille saakka ja sieltä edelleen Sankaripuistoon ja Kasarminpuistoon.

Vanhojen historiallisten puistojen ekologisesti arvokkain osa on iäkäs, monilajinen puusto. Kuopion puistoille erityisen tunnusomaisia ovat järeät, vanhat metsälehmukset. Myös kaupunkikuvallisesti puistoilla on suuri merkitys. Ne pehmentävät kaupunkikuvaa ja toimivat maamerkkeinä säännöllisessä ruutukaavaristikossa.

Kaavallinen tilanne

Alueet ovat asemakaavoitettu. Lääninhallituksen kortteli on varattu hallinto- ja virastorakennusten alueeksi YH (korttelissa on käyttämätöntä rakennusoikeutta 2 900 m²). Piispanpuisto on varattu kaavassa istutettavaksi puistoalueeksi PI. Snellmanipuiston kaavamerkintä on istutettava puisto-alue PI. Kirkonmäen kaavamerkintä on Yk1 kirkkojen ja muiden seurakunnallisten rakennusten korttelialue. Yleiskaavassa puisto on jaettu kahtia eteläiseen erityisalueeseen E ja pohjoiseen virkistys-alueeseen V.

Maanomistus

Alueet ovat kaupungin, valtion ja seurakunnan omistamia.

Suojelullinen tausta

Puistoilla ei ole suojelumerkintää asemakaavoissa. Lääninhallituksen pihapuiston rakennuksista kolme vanhinta on asemakaavassa suojelumerkinnällä sr-1. Nämä lääninhallituksen kolme kohdetta sekä huvimaja sisältyvät valtion suojelupäätökseen (1/562/94). Piispanpuistoa reunustaa Pyhän Nikolaoksen katedraali, jonka suojelu merkintä on sr-1, kuten myös puiston vastapäisellä reunalla sijaitsevalla muotoiluakatemiolla. Tuomiokirkko on suojeltu merkinnällä his1. Snellmanin puiston reunalla sijaitseva entinen Suomen Pankki on suojelumerkinnällä sr-1 ja funkkisrakennus Vitriini sr-4. Rännikatujen varteen sijoittuu useita suojeltuja tai säilytettäviä kohteita. Kuopion ainoa rakennus-suojelulailla suojeltu Pappila sijoittuu Koljonniemen rännikadun varteen.

Empiretalot; Kuopion yleiskaava, keskeinen kaupunkialue (YK 2001:4) SR-2, asemakaava (Kv 16.12.2004): empiretalot (sr-9) ja 2 piharakennusta (sr-1)

5 MALJALAHTI (PUISTOT, PUUTALOKORTTELIT, VANKILA)

Historiallinen tausta ja nykytila

Kaupungista katsoen Maljalahden takana sijainnut alue on vanhastaan tunnettu Lahdentakana.

Lahden pohjoisrannalle rakennettiin 1800-luvun alkukymmeninä kaksikin merkittävää julkisen vallan rakennusta: sairaala ja vankila. Alue tunnetaan 1900-luvun kartoissa Joutsenlammen nimellä, jonka mukaan suunnitelmassakin on puhuttu Joutsenlammen puistosta.

Samoihin aikoihin Satamapuiston suunnittelun kanssa Bengt Schalin teki puistosuunnitelman myös Maljapuron varteen, kun tästä siihen asti Maljalahtena lainehtineesta alueesta ryhdyttiin 1930-luvun alussa tekemään puistoa.

Vankila-alue edustaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Ruutukaava-alueen reunalla oleva satama-alue on nykyisin asunto-, liike-, puisto- ja matkustajasatama-alue (asuminen, hotelli, ravintolat, huvi- ja matkustajaveneily, satamapuisto, kävely, pyöräily).

Minna Canthin puisto ja Puropuisto

Maljapuroa reunustavaa Minna Canthin puistoa hallitsee Eemil Halosen veistämä Minna Canthin patsas, joka on paljastettu Minna Canthin kuoleman 40-vuotismuistopäivänä 12.5.1937. Samoihin aikoihin valmistui maamme tunnetuimpiin puutarha-arkkitehteihin kuuluneen Bengt Schalinin puistosuunnitelma. Schalin teki puistoa varten kaksikin suunnitelmaa, joista toisen hän oli laatinut vuonna 1933 ennen kuin oli tietoa siihen sijoitettavasta veistoksesta ja toisen sittemmin toteutetun vuonna 1937. Schalinille tyypillinen symmetria-ratkaisu on ollut esikuvana myös joitakin vuosia sitten toteutetulle puiston saneeraukselle. Schalinin ensimmäistä suunnitelmaa noudattavan keskusviheriön kulmia koristavat pylväshaavat. Unkarinsyreenin reunustamissa perennapenkeissä kukkivat vuorokauden esikot, liljat, pikkusydämet, syysleimukukat ja punatähkät. Museokadun puoleista sivua reunustavat vanhempaa perua olevat puistolehmukset ja sembramännyn. Puron toista puolta varjostavat vanhat koivut ja puroon viettävää rinnettä peittävät punapaju- ja ruusuangervoistutukset.

Minna Canthin puiston ja eteläpuolelle sijoittuvan Puropuiston erottaa Hapelähteenkatu. Puropuistoa reunustaa etelässä vuonna 1906 valmistunut Maljapuron koulu (entinen Kauppakoulu), jossa toimii nykyisin päiväkot. Näillä paikkeilla on sijainnut 1700-luvun lopulla rakennettu ensimmäinen lääninlasaretti. Puropuiston keskeisimpänä toimintona on aiemmin ollut lasten leikkipuisto. Minnan Canthin puisto on saneerattu yli 20 vuotta sitten. Suurin osa Puropuistosta on nykyisin liitetty aidalla eteläpuolella toimivan päiväkodin pihaan.

Hapelähteenpuisto

Hapelähteen puisto on saneerattu 2010-luvulla varustelultaan ja kasvillisuudeltaan monipuoliseksi lähiliikuntapuistoksi.

Asemakadun itäpään korttelit

Alue muodostuu kolmesta pihakokonaisuudesta: vankila-alueesta, talouskoulun pihapiiristä sekä asuinkortteleista. Kokonaisuus on merkittävä sairaala-, vankila- ja koulumiljö, jossa on tiilirakentamisen sekä Kuopion puukaupunkiin liittyvää puurakentamista edustavia rakennuksia yhtenäisenä kokonaisuutena.

Asuinkorttelit

Yhtenäinen puutalokortteli, joka on täydentynyt 1950-luvun kerrostalorakentamisella. Hapelähteenkadun varrella on kaksi pitkää ja vaikuttavaa puuasuinrakennusta: Rauhala ja Joutsen-nimiset asunto-osakeyhtiöt (K. H. Penttinen). Rauhala on vuosilta 1909-1910 ja Joutsen vuosilta 1926-1927. Näiden puutalojen pohjoispuolella on viisi pientaloa vuosilta 1927, 1928 ja 1930. Kaksi näistä on saman rakennusmestari Penttisen käsialaa. Hapelähteen- ja Snellmaninkadun kulmassa sijaitseva,

keltaiseksi maalattu puinen asuinrakennus, As. Oy. Joutsen muistuttaa alueen vanhasta nimestä. Yhdessä Rauhalan kanssa ne ovat maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Talousskoulu

Asemakadun varrella, vankila-alueen länsipuolella on yhtenäinen asuntokortteli, talousskoulun pihapiiri. Pihapiirin vanhin rakennus on oluttehtailija C. A. Claréukselle vuonna 1898 valmistunut asuintalo (Eskil Hindersson). Talousskoulun käyttöön rakennus hankittiin vuonna 1925. Talousskoulu on maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Vankila

Pietari Brahen aikana vuonna 1656 rakennettiin Kuopioon vankien säilytyspaikaksi vankikistu. Kruunun- eli lääninvankila aloitti toimintansa Kuopiossa vuonna 1780 eli samoihin aikoihin kun Kuopion kaupunki perustettiin. Nykyisellä paikallaan Kallaveden rannalla vankila on sijainnut vuodesta 1829 lähtien. Kuopion vankila on toiminut ennen Suomen itsenäistymistä niin Ruotsin kuin Venäjänkin vallan alaisuudessa. Se on kokenut monet yhteiskunnalliset kehitysvaiheet sekä täyttänyt ne tehtävät ja vaatimukset, jotka yhteiskunta on vankeinhoidolta kulloisellakin aikakaudella edellyttänyt. 120 toimintavuotensa aikana se on ollut hyvin keskeinen osa kaupunkikuvaa muokaten monen sukupolven ajan kaupunkilaisten ja ympäröivän maakunnan asukkaiden käsityksiä vankilasta..

Ensimmäinen ja toinen vankilarakennus valmistuivat samalle paikalle 50 vuoden välein. Ensin rakennettiin kolmikerroksinen kivinen rakennus, nykyisen Kuopion lääninvankilan ydinosa (Suomen intendentinkonttori, C. L. Engel), jonka keisari Aleksanteri I oli määrännyt rakennettavaksi käydessään Kuopiossa vuonna 1819. Rakennus oli historiallinen jo valmistuessaan, koska tuolloin Suomi sai ensimmäisen arkkitehtonista identiteettiä ja vallitsevaa vankeinhoitoideologiaa vastaavan vankilarakennuksensa. Ydinosa hyödynnettiin Kuopion lääninvankilaa 1880-luvulla toteutettaessa: nykyistä vankilaa rakennettaessa punatiilinen rakennus laajennettiin ristinmuotoiseksi ja korotettiin nelikerroksiseksi sellivankilaksi vuonna 1889 (Theodor Decker ja L. I. Lindqvist). Sellivankilassa oli peruskorjaus vuosina 1991-1995. Korjauksen yhteydessä rakennettiin pääportin sisäpuolelle uusi porttirakennus. Kolmas peruskorjaus toteutettiin pääasiassa kahdessa vaiheessa vuosina 2009-2010.

Edellä mainittujen pihapiirien ja rakennusten lisäksi vankila-alueella on v. 1908 alun perin Käsieteollisuusyhdistyksen kouluksi valmistunut rakennus (J. V. Strömberg), joka peruskorjattiin 1990-luvun alkuvuosina vankilaa varten. Lisäksi vankilan muurien ulkopuolella on 1900-luvulla rakentunut lisäalue, jossa on ollut työhuonerakennus, autotalli, varastorakennus ja purusiilo. Näiden rakennusten paikalle on vuonna 2010 valmistunut uusi vankilan toimintarakennus.

Korttelin vanhimmat rakennukset sijoittuvat kuitenkin puutalojen muodostamaan kokonaisuuteen. Lääninsairaala on maamme vanhimpia säilyneitä puurakenteisia sairaalarakennuksia: Asemakadun varressa oleva, Lahdentaan sairaalana tunnettu lääninsairaala on vuodelta 1822 (Charles Bassi). Se korvasi 1700-luvun lopulla rakennetun ensimmäisen lääninlasaretin, joka sijaitsi nykyisen Maljapuron koulun paikkeilla. Rakennus on edelleenkin julkishallinnon käytössä, se toimii nykyisin Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksena. Rakennus on peruskorjattu ja kunnostettu muistuttamaan alkuperäistä ”rakennusasuaan” hiukan reilut 10 vuotta sitten pääasiassa vankityönä.

Samanaikaisesti sairaalan päärakennuksen kanssa valmistuivat sivurakennus ja ulkorakennus. Tätä entistä sairaalan pihapiiriä täydentää eteläpuolelle valmistunut vankilanjohtajan puinen asuinrakennus vuodelta 1888. Johtajan asuintalona toimimisen jälkeen rakennuksessa on saattanut asua joissain vaiheissa myös vankilan muuta henkilökuntaa. Myöhemmin siinä on ollut vankituotemyymälä ja 2000-luvun alun peruskorjauksen jälkeen rakennus on toiminut vankilan hallintorakennuksena / toimistoina. Nykyisin siinä toimii Rikosseuraamuslaitoksen valtakunnallisen täytäntöönpanoyksikön Kuopion toimipaikka. Vuodelta 1822 peräisin ollut ulkorakennus on purettu vuonna 2004 ja tilalle rakennettu uudisrakennus (Esa Piirainen).

Ekologinen, ympäristöllinen tausta

Hapelähteen puisto on saneerattu 2010-luvulla. Kaupunkiluonnon monimuotoisuuden vaaliminen on ollut yhtenä tavoitteena puiston saneeraussuunnitelmassa. Monimuotoisuus ilmenee muun muassa useiden perhoskasvien, kuten nauhusten ja punalatvojen, käyttämisessä puistoistutuksissa. Minna Canthin puistossa on jäljellä vanhoja hienoja poppeleita. Puistojen läpi Maljalahteen laskee Puijon rinteiltä vetensä keräävä Maljapuro, jossa on viime vuosina talvehtinut paljon sinisorsia.

Kaavallinen tilanne

Alue on asemakaavoitettu. Koljonniemen puisto on osoitettu lähivirkistysalueeksi VL puiston ja rantaviivan välinen alue autopaikkarakennusten korttelialueeksi YA7, joka ei ole toteutunut kaavan mukaisesti. Vesialueen puolelle on varattu venevalkama LV, jota myöskään ei ole toteutettu. Satamapuiston kaavamerkintä on puisto VP, varsinaisella satama-alueella on voimassa kaksi kaavamerkintää satama-alue LS/s-2, jolla uudisrakennukset on sopeutettava olemassa olevaan ympäristöön, ja venevalkama-alue LV2. Hapelähteenpuiston merkintä on puisto VP. Yhden suurkorttelin matkalla Kirkkokadun ja Minna Canthin kadun välissä on voimassa vuonna 1903 vahvistettu asemakaava. Minna Canthin puisto on istutettava puistoalue PI, kuten Puropuisto Minnan puiston eteläpuolella.

Maanomistus

Puistoalueet ovat Kuopion kaupungin omistamia, asuinkorttelit ovat yksityisessä ja vankilan alue valtion omistuksessa.

Suojelullinen tausta

Hapelähteenpuiston pohjoispuolella sijaitsevassa puutalokorttelissa ovat suojelumerkinnällä sr-1 asuntoyhtiöt As. Oy Rauhala sekä As. Oy Joutsen.

Huomioitavaa

Maljalahden alueelle voi mahdollisesti tulevaisuudessa sijoittaa liikerakennuksen, joka kuitenkin huomioi kansallisen kaupunkipuiston rajauksen ja sen sille asettamat (sisällölliset) tavoitteet.

6 VALKEISENLAMMEN YMPÄRISTÖ

Historiallinen tausta ja nykytila

Valkeisenlammen ympäristö on laaja kokonaisuus, joka rajautuu pohjoisessa Huuhan- ja Niiralankatuun, idässä Sairaalakatuun ja Alavanhovintiehen. Etelässä alue rajautuu Valkeisenkatuun ja lännessä rajausta reunustaa Niiralan omakoti- ja kerrostaloalueet. Lännessä rajauksen sisällä on yksityinen vanhusten palvelukoti, Ukkokoti. Rajaus sisältää useita vanhoja julkisia rakennuksia: koulun, sairaalan ja teatterin.

Valkeisenpuisto

Valkeisenpuisto on rakennettu Valkeisenlammen ympärille useassa vaiheessa 1950- ja 1960-luvun taitteessa. Vanhastaan lammen itäranta kuului Hatsalan maihin ja länsiranta Harjulan maihin. Lammen eteläpäähän vuonna 1969 valmistuneen kirkon paikalla oli Alavan hovi, jonka maanmittari Gustaf Thilén rakennutti asuintalokseen 1840-luvulla vuokraamilleen Harjulan torpan maille. Sekä Hatsalan että Harjulan maat siirtyivät kaupungille kohta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Lammen kaupungin puoleiselle rannalle nousivat sen jälkeen sekä lääninsairaalan että kaupunginsairaalan rakennukset. Vanhoissa valokuvissa näkyvät vesipumput ja pyykkilaiturit kertovat lammen tärkeydestä kummankin sairaalan vesihuollolle että hygienialle. Lampi oli tärkeä myös viereiselle kasarmille. Varuskuntavaiheen Kuopiossa eläneet muistavat, miten hevoset tuotiin kasarmilta juomaan lammelle, rannalla sijainneelle hevostenjuotto- ja uittolaitureille. Laitureita oli myös Niiralan puoleisella rannalla 1900-luvun alussa syntyneen asutuksen myötä. Ne ovat hävinneet, kun Valkeisenkadun pientalojen tilalle rakennettiin kerrostalot 1950- ja 60-luvun kuluessa.

Minna Canthin kadun puoleiseen poukamaan on siirretty kaupunginsairaalan puistossa ollut veistos Primavera (Kevät) vuodelta 1954 (Heikki Nieminen). Puiston toinen veistos on Kuopion venäläiseen ystävyyskaupunkiin, Pihkovaan, liittyvä kirjailija Aleksandr Pushkinin rintakuva vuodelta 1986 (Oleg Komov). Lisäksi puiston länsirannalla on 2004 valmistunut Antti Immosen ruostumattomasta teräksestä tehty Mökit ja Mäet-veistos. Lammessa vuosikymmenet ollut näyttävä vesisuihku liittyi puolestaan teatterin valmistumiseen kesällä 1963.

Valkeisen lammen itäreunaa reunustaa kallioinen maasto. Alueen pohjoiskulmalla on lasten liikenepuisto. Puistoa on uudistettu 2000-luvulla. Mittavien muutostöiden tuloksena on syntynyt monipuolinen kaupunkilaisten virkistysalue.

Teatteriaukio

Teatteriaukio on hyvä esimerkki epämääräisen aukion muuttamisesta laatoituksin ja istutuksin jäsennellyksi aukioksi. Tätä vuonna 1963 valmistuneen teatteritalon (Luukkonen, Stenroos, Uudistus 2012: Antti Nousjoki) ja muiden rakennusten rajaama kaupunkitilaa korostaa keskeltä kohoava Maria Jotunin muistomerkki, seitsemän metrin korkuinen alumiinisäleveistos vuodelta 1982 (Raimo Utriainen). Aiemmin jo uusitun aukion istutusten äärellä teatteritalo on saneerattu ja laajennettu v. 2014.

Sairaala

Alueella on valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Valkeisenlammen rannalla sijaitsevat entiset lääninsairaalan kuin kaupunkipuiston rajauksen ulkopuolelle jäävät kaupungin sairaalan sekä lähistöllä myös Alavan sairaalan rakennusryhmät todistavat Kuopion asemaa merkittävänä sairaalakaupunkina.

Valkeisenlammen miljööseen liittyy kiinteästi ympäristön rakennetut alueet, joista arvokkaimmat ovat lammen itärannalla oleva entisen lääninsairaalan rakennusryhmä ja lammen pohjoispäässä olevat vanhainkoti, Niiralan koulu ja teatteri sekä ”Ukkokoti” Valkeisenlammen länsirannalla.

Lääninsairaalan rakennuksista ensimmäinen, punatiilinen sairaala valmistui syksyllä 1877 (E. B. Lohrman). Kauppakadun päähän rakennettiin vuonna 1910 uusi sairaalarakennus (Florentin Granholm ja Magnus Schjerfbeck). Talouskellari ja uusi ulkorakennus valmistuivat vuonna 1911. Samalla kymmenluvulla valmistui vielä (E. A. Kranck) sauna- ja pesutuparakennus. Samoihin aikoihin suunniteltiin myös talousrakennus ja kaksikerroksinen taloudenhoitajan ja lääkärin asuinrakennus. Entisen lääninsairaalan viimeisin laajennus on Kuopion terveydenhuolto-oppilaitoksen ajalta 1990-luvun alusta, jolloin Valkeisenkadun varteen valmistui funkishenkinen rakennus (Pekka Pitkänen).

Vastapäätä kirkkoa, lammen pohjoispäässä ovat vuodelta 1926 vanhainkoti (Oiva Kallio) ja Niiralan koulu 1925 (Armas Lindgren ja Bertel Liljeqvist). Valkeisenlammen länsirannalla on 1915-1917 valmistunut ”Ukkokoti” (Väinämö Killinen).

Ekologinen ja ympäristöllinen tausta

Valkeisenlammen puisto toimii viherkäytävänä Väinölänniemeltä Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Puisto on saneerattu 2000-luvulla. Puistosaneerauksessa on kiinnitetty huomiota luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen muun muassa kasvivalinnoilla. Puistoon on istutettu laaja ruusutarha, alppiruusuja ja runsaasti perhosille mieleisiä mesikasveja, joita on myös teatteriaukion uusituissa perennaryhmissä.

Puiston keskellä sijaitsevalla lammella on erittäin suuri maisema- ja virkistysarvo: lammen rannalla on uimaranta, ulkoilureitti, peli- ja leikkialueita. Valkeinen kuuluu pienvesien kunnostusohjelman prioriteetiltaan tärkeimpiin kohteisiin. Lammen veden laatu on pysynyt melko hyvänä, joskin pohjan lähellä on ajoittain ollut hapettomuutta. Veden laadun seurantaa ja hapetusta jatketaan: sedimentti saadaan pidettyä ravinteita hyvin vastaanottavana ja epämiellyttävien leväkukintojen riskiä voidaan hallita. Valkeisen kalasto on myös runsas ja tarjoaa vapakalastajille jopa Suomen mittakaavassa erityisen kohteen. Erikoisuutena ovat mm. siihen istutettu sampi ja luonnollisesti lisääntyvä suutari, joita varsinkin lajikalastajat ympäri Suomea käyvät pyytämässä. Valkeisella järjestetään useita kalastustapahtumia, joista suurimpia ovat Kalastuspäivä toukokuussa, joka kokoaa alueen koululaisia (esim. vuonna 2016 50 bussilastillista + lähikoulujen omakyytiläiset) kirjolohen kalastukseen tai maaliskuussa järjestettävä suurpilkkitapahtuma (400-500 osallistujaa).

Kaavallinen tilanne

Valkeisenlammen ympärille sijoittuvat puistoalueet ovat asemakaavoissa merkinnöillä PI istutettava puistoalue sekä VP puisto. Lammen pohjoispuolelle sijoittuu palloilukenttä UP, koilliseen teatterin huvi- ja viihdetarkoituksia palvelevien rakennusten korttelialue YV sekä Niiralan koulun opetustoimintaa palveleva korttelialue Yo. Lammen itäpuolelle sijoittuu entisen lääninsairaalan kortteli, joka on toiminut Savonia-ammattikorkeakoulun opetustiloina. Suojeltuja rakennuksia ollaan muuttamassa muuhun käyttöön.

Maanomistus

Ainoastaan lääninsairaalan kortteli on yksityisessä omistuksessa, muut ovat Kuopion kaupungin omistuksessa.

Suojelullinen tausta

Valkeisenlammen rantaan sijoittuvista entisistä sairaalarakennuksista neljä kuuluu opetustoimintaa palvelevien rakennusten korttelialueelle, jolla ympäristö säilytetään, rakennuksilla on suojelumerkinnot sr-27. Nämä neljä entisen lääninsairaalan kohdetta sisältyy valtion suojelupäätökseen (1/562/94). Lammen pohjoispuolella oleva Valkeisenkadun vanhainkoti ja länsilaidalla oleva ”Ukkokoti” on asemakaavassa merkinnällä sr-1.

7 KASARMI, ENTINEN PALOASEMA, SANKARIPUISTO JA PUISTOKATU

Historiallinen tausta ja nykytila

Kasarmi

Kasarmialue kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Se koostuu sekä 1880-luvun alussa silloisten läänien pääkaupunkeihin samanlaisilla piirustuksilla (A. Boman/L. I. Lindqvist) rakennetuista puisista tarkk'ampuja-pataljoonien puisista että 1910-luvun puolivälin aikana Venäjän armeijan lisääntyneille joukoilleen rakennuttamista, rakennuskantaa täydentävistä, venäläisten insinöörien suunnittelemista punatiilisistä asuin- ja kasarmirakennuksista. Kasarmialueen erikoisuutena onkin sen pitkä sotilaskäyttö Ruotsin vallan ajalta alkaen aina Suomen itsenäisyyden jälkeiseen sotilaskäyttöön. Kasarmialueen runsas vanha puusto täydentää rakennuskantaa.

Kansallisen kaupunkipuiston aluerajaukseen sisältyy Niiralankadun, Tulliportinkadun, Puistokadun ja Suokadun välissä sijaitseva puukasarmirakennusten muodostama kokonaisuus, johon sisältyy kaksi tiilirakennusta. Alueelle alun perin rakennetuista lähes 30 puisesta asuin- ja kasarmirakennuksesta on jäljellä kymmenen.

Alueen sotilashistoria ulottuu vuoteen 1695, jolloin 1550-luvulta lähtien tunnettu Hatsalan tila hankittiin Savon jalkaväkirykmentin haltuun. Erityistä merkitystä alueelle antaa sen pitkä historia sotilaskäytössä, joka alkaa vuodesta 1718, jolloin alueella oli Savon Kuopion komppanian kapteenin virkatalo. Myös Ruotsin vallan jälkeisen autonomian ajan Kuopion 5. tarkk'ampujapataljoona oli majoitettu Hatsalan nummelle. Sen rakennuksista näyttävin, 700 henkeä vetäväksi teatteriksi muutettu maneesi Tulliportinkadun kohdalla, purettiin 1870-luvun lopulla, kun Kuopion tarkk'ampujapataljoonan kasarmialueen rakentaminen alkoi.

Alueen nykyinen puisto perustuu August Bomanin Suomen intendentinkonttorissa Kuopion 5. tarkk'ampujapataljoonan aluetta varten laatimiin piirustuksiin, joihin sisältyvät myös rakennuksia ympäröivät nurmikat puustutuksineen. Itsenäisen Suomen käytössä kasarmialue oli vuoteen 1963, jolloin varuskunta siirtyi pois Kuopiosta Kajaaniin ja pääosa rakennuksista jäi tyhjilleen. Kasarminpuisto on avautunut kaupunkilaisille vasta tuolloin. Keskiviherien puiden katveeseen, siinä aiemmin sijainneen soittopaviljongin tuntumaan on vuonna 1963 pystytetty muistomerkki kertomaan alueella toimineesta varuskunnasta ja sen joukko-osastoista. Savon rykmentin Kuopion komppanian rakennuksista viimeiset purettiin vasta 1960-luvulla uimahallin rakennustöiden yhteydessä. Vuonna 1972 kaupungin ja valtion välillä toteutuneen maanvaihdon jälkeen pääosa kasarmialueesta siirtyi kaupungille ja sen virastojen käyttöön.

Multimäki / Hatsalan hautausmaa / Sankaripuisto

Alueen vanha nimi on Multimäki/ Multamäki ja se oli tarkoitettu toriksi vuoden 1787 asemakaavassa. Hatsalan hautausmaa perustettiin 1811 ruutukaava-alueen luoteiskulmaan kaupunki- ja maaseurakunnan yhteiseksi hautausmaaksi.

Alue on Kuopion kaupungin keskustan vanhin säilynyt hautausmaa: sinne on haudattu kaupunkilaisia aina 1860-luvulle saakka. Alueen aukiosuunnitelma on vuodelta 1873 (C. R. Dahlström). Myöhemmin alue on tunnettu myös Hatsalan hautausmaana ja puistona.

Hautausmaan halki rakennettiin pohjois-etelä suuntainen pääkäytävä, jonka molemmin puolin sijaitsivat hauta-alueet, sukuhaudat etelässä ja rivihaudat pohjoisessa. Tämä noin 1,5 hehtaarin hautausmaa-alue riitti seurakunnan tarpeisiin 30 vuotta. Hautausmaan rajaamisella ja pengertämisellä nykyiseen kokoonsa 1920-luvun lopulla oli suuri vaikutus kaupunkikuvaan. Aiemmin katualueet Suokadulla, Hatsalankadulla ja Tulliportinkadulla olivat olleet kapeammat, eikä Ajurinkatua ollut avattu hautausmaan kohdalla.

Nimi Sankaripuisto on alueelle annettu hautausmaan lounaiskulmaan haudattujen talvi- ja jatkosodan sankarivainajien johdosta; tie Hatsalan hautausmaasta sankaripuistoksi syntyi seurakunnan päätöksellä talvisodan syttymisen jälkeen. Talvi- ja jatkosodan sankarivainajia, kentälle jääneitä sekä Kuopion pommituksissa kuolleita on sankarihautoihin siunattu 630. Viimeinen sankarihautaus tapahtui vuonna 1961. Sankarihauta-alueen suunnitelman laati arkkitehti Seppo Ruotsalainen ja muistopatsaan teki kuvanveistäjä Essi Renvall. Puistossa on edelleen vanhoja hautoja takorautaisine aitauksineen ja risteineen, jotka luovat ajallista syvyyttä kookkaiden mäntyjen ja sankarimuistomerkkien ohella ja kertovat maakunnallisesti merkittävästä kulttuurihistoriasta. Muinaisjäänneksi katsotaan ainakin torin kaakkoiskulma, jossa pääosa 1800-luvun hautamuistomerkeistä sijaitsee. Hautausmaa-alue on myös valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Paikan nimen historiallinen asu näkyy edelleen kaupunginosan nimessä.

Tulliportinkadun puistikot

Aapelin- ja Lehmuspuiston asemakaavallinen historia ulottuu 1920-luvulle. Aiemmin puistoja on nimetty yhteisesti Hatsalanpuistikoksi (asemakaava 1949), paikalliset nimittävät sitä Ollinpuistikoksi. Puiston reunassa olevat puistolehmut ovat noin 70-vuotiaita. Puiston asemakaavallinen nimi on muutettu 1990-luvulla, kun puistoon asennettiin Kuopion kaupungin tilaama kirjailija Simo Puupposen - taiteilijanimeltään Aapeli - muistomerkki. Teos on nimeltään ”Hyvän tuulen voima” (Kari Juva 1989).

Puistokatu

Puistokadun itäreunalla on yksi harvoista vielä jäljellä olevista laajemmista vanhojen puutalojen muodostamista katunäkymistä: puutalovaltaiset korttelit muodostavat yhtenäisen vanhan puukaupunkimiljöön. Arvokas rakennuskanta ulottuu myös Kauppakadun ja Minna Canthin kadun suuntaan. Miljöötä täydentää Minna Canthin kadun ja Hatsalankadun varrelle sijoittuvat Kukkosen leipomon rakennukset vuosilta 1850 ja 1902. Lapinlennankadun rännikadun kulmausta koristaa puutalo vuodelta 1899 (K. H. Penttinen). Puistokadun, Lapinlennankujan, Hatsalankadun ja Kauppakadun rajaamalla tontille rakennettiin puutalot 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa (Hannes Väänänen) ja nykyisin ne ovat nuorisokeskuksen käytössä. Kauppakadun ja Puistokadun rajaamalla tontilla sijaitsevat puutalot vuodelta 1895 ja 1900. Torikadun kulmauksessa sijaitsee vuonna 1898 valmistunut kulmatalo (Henrik Vepsäläinen). Hatsalankadun puinen kulmatalo on vuodelta 1902 (Sampo Kokkonen). Tontin takaosassa on Torikujana tunnettu aittarivi (Henrik Vepsäläinen).

Puurakennusten muodostaman kokonaisuuden jatkeena on 1920-luvun rakentamista edustava miljöö: matalat kivitallot muodostavat merkittävän kulmauksen vilkkaasti liikennöidylle Puistokadulle ja Tulliportinkadulle. Entinen paloasema ja poliisilaitos on valmistunut vuonna 1928 (Juho Nykänen). Rakennuksessa kuvastuu 1920-luvun klassismi julkisivuissa, symmetrisyydessä ja tornissa. Entisen paloaseman ja poliisilaitoksen rakennus on maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Puistokadun ja Tulliportinkadun kulmaukseen vuonna 1927 valmistunut Voiporttina tunnettu rakennus (Hannes Väänänen) tuli aluksi Kuopion autokeskuksen käyttöön ja edelleen vuonna 1930 Kuopion karjanmyyntiosuuskunnalle toimien lihanjalostuslaitoksena aina 1950-luvulle saakka.

Myllykallionpuisto ja Hovioikeus

Puistokadun varteen jäävän Myllykallionpuiston 1960-luvun lopulla laaditun puistosuunnitelman mukaisia istutuksia on täydennetty 1980-luvulla uusin istutuksin Itä-Suomen hovioikeuden yläpuoliseen rinteeseen rakennuksen valmistuessa.

Julkisten rakennusten modernimpaa betoniarkkitehtuuria edustajaa osoitteessa Minna Canthin katu 64 ja vuodelta 1968 oleva Itä-Suomen hovioikeus (Heikki Castrén & Co:n, puolikaaren muotoisen laajennusosa Juhani Pallasmaa, 1991). Rakennus on peruskorjattu 2016.

Ekologinen ja ympäristöllinen tausta

Ydinkeskustan ruutukaava-aluetta reunustava Kasarmipuisto on osa virkistys- ja ulkoilukäytössä olevaa viherkäytävää, joka ulottuu Väinölänniemeltä ja Kuopionlahdelta asti Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Alue on viherrakenteeltaan yhtenäinen, laaja puisto- ja virkistysympäristö, joka sisältää puistoarkkitehtonisesti ja esteettisesti merkittäviä viheralueita.

Kasarmipuistossa on vielä jäljellä jonkin verran vanhoja puita, jotka monipuolistavat aluetta. Nyt yli sata vuotta rakentamisen jälkeen Kasarminpuistoa hallitsevat vanhat lehtikuusiryhmät. Tulliportinkadun puoleisella reunalla huomio kiinnittyy Suomen suurimpaan berliinipoppeliin. Kolmihaarainen puujättiläinen on yli 35 metriä korkea ja tyvestä mitattuna rungon ympärysmitta on yli 700 cm.

Sankaripuistolle tunnusomaisia ovat vanhat, kilpikaarnaiset petäjät puiston Suokadun puoleisessa osassa ja upeat metsälehmukset Tulliportinkadun puoleisessa päädyssä.

Puistokadun varteen ulottuva Myllykallionpuisto edustaa metsäisiä viherkeitaita urbaanissa kaupunkimiljöössä.

Kaavallinen tilanne

Kasarmialueen puutalot sijoittuvat asemakaavassa Y-5/s yleisten rakennusten korttelialueelle, jolla ympäristö säilytetään. Sankaripuiston alueella on asemakaavassa EH-merkinnällä. Entinen poliisi ja paloasema sijoittuvat yleiskaavassa K-rakennusten korttelialueelle, jolla ympäristö säilytetään (sr-4). Tulliportinkadun eteläpuoliset Aapelinpuisto ja Lehmuspuike ovat asemakaavassa VP- ja PI-merkinnöin. Myllykallionpuisto ja Kaartokadun puistikko ovat asemakaavassa merkinnöin VP ja P.

Maanomistus

Alue on pääosin kaupungin, osittain valtion (poliisilaitos-paloasema, hovioikeus) ja kuntayhtymän omistama (hautausmaa).

Suojelullinen tausta

Puistoilla ei ole suojelumerkintää asemakaavoissa. Entisen kasarmialueen puurakennukset kuuluvat korttelialueeseen, jolla ympäristö säilytetään.

Huomioita

Puistokadun varrelle, Tulliportinkadun ja Kauppakadun välisiin kortteleihin ollaan sijoittamassa olevaan kulttuuriympäristöön mukautettavaa uudisrakentamista, joka huomioi asemakaavassa asetetut rakennusten suojelutavoitteet.

8 SAARISTO

Historiallinen tausta ja nykytila

Kallaveden saaristossa luonteenomaista on maan päällinen ja osittain veden alainen harjujakso, joka ulottuu Ritoniemestä Papinsalon ja livarinsalon kautta Väinölänniemelle ja jatkuu edelleen kohti Kuopion toria ja jatkuu edelleen Pohjois-Kallavedelle aina Reposaareen asti. Harju on paikallisesti merkittävä geologinen kokonaisuus.

Keski-Kallaveden luonnonsuojelualueen lähetyvillä on joukko valtakunnallisesti merkittäviin muinaisjäänköksiin kuuluvia kohteita: varhaismetallikautisia (ajalta 1900 eKr.-300 jKr.) lapinraunioita, kallioiseen maastoon rakennettuja hautaröykkiöitä, sekä samaan ajanjaksoon kuuluvia asuinpaikkoja. Tiilisaaren edustalla on myös historiallisen ajan muu kulttuuriperintökohde - hylky - jota ei kuitenkaan ole tarkemmin tutkittu.

Keski-Kallaveden saariston alue oli Ruotsin vallan ajan lahja uudelle kaupungille: ajan saatossa se on mahdollistanut alueen ottamisen laajaan virkistyskäyttöön ja luonut pohjan Natura-alueen muodostumiselle. Saaristolla oli hevoskyydin aikaan suuri merkitys Kuopiosta Vehmersalmen kautta Heinävedelle vieneen talvitien suojana.

Kansalliseen kaupunkipuistoon ehdotetun alueen saaristo on keskeisiltä osiltaan laajalti rakentamaton ja sikäli se on myös arvokas luonto- ja virkistysalue kuopilaisten retkeily- ja virkistyskäyttöä varten. Hietasalon virkistyskäytön historia ulottuu yli sadan vuoden taakse. 1900-luvun puolessa välissä maanomistajista niin kaupunki kuin seurakuntakin ryhtyivät vuokraamaan joistakin saarista mökkitontteja. Näitä mökkikäytössä olevia saaria ovat mm. Ollinsaaret, Pajuluodot, osa Hietasalosta. Mökkisaarista osa on suunnitellun kaupunkipuiston rajauksen sisäpuolella. Saariston mökit ovat luonteeltaan perin vaatimattomia, mutta lähempänä kaupunkia on joitakin saaria, missä vapaa-ajan asutuksen rakennuksissa on jo vahvasti huvilamaisia piirteitä. Erikoisuutena tulee mainita, että Kuopion kaupungin toinen päävedenotto sijoittuu Hietasalon saareen.

Kallaveden suurimpia saaria edustaa livarinsalo, jonka nykyinen asutus tunnetaan viime vuosisadoilta. Hauto-Koistissa oleva vanha kalamaja on toiminut mm. metsänvartijan asuntona. Kuusi-Koistin kalamaja on peräisin 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Kallaveden vesistöjen kalamajoilla on pitkät historialliset perinteet lähtien kalasaunoista, joita kaupunkilaiset luvattomasti rakensivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Vasta vuonna 1926 kaupungin puolesta suhtauduttiin myönteisesti kalamajojen rakentamiseen, ”koska sen kautta kalastajat saivat tilaisuuden keittämiseen ja lämmittämiseen ja tällä tavalla vältettäisiin avotulien teko”.

Kallaveden suurimmissa saarissa on pystynyt harjoittamaan myös maanviljelystä. Keski-Kallaveden isoimmat saaret ovat olleet ympäri vuoden asuttuja, ensin Kuopion kirkkoherran pappilan eli Iso-Pappilan vuokratiloina sekä 1920-1930-lukujen taitteessa tapahtuneen torppien itsenäistymisen jälkeen yksityisinä tiloina. Tällä hetkellä maatalous on lähes lakannut saaristossa ja maatalousympäristöt ovat luontotyyppinä saaristossa uhanalaisia.

Saaristo on paikallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä kalastukseen liittyvine ominaisuuksineen ja perinteineen, mitkä jatkuvat nykyäänkin ulkoilu-, virkistys- ja vapaa-ajan käytön merkeissä (hyötyliikunta, veneily). Alueella on rakennettuja rantautumispaikkoja laavuineen ja nuotiopaikkoineen. Kaupunki on jatkanut 1990-luvun lopulta lähtien vanhojen kalasaunojen ja -majojen perinnettä rakentamalla uusia, vapaasti käytettävissä olevia kalamajoja Vataseen, Kakssalmiseen ja Kipansaloon. Näitä saariston retkeilypalveluita kuopilaiset ja pidemmältäkin tulevat retkeilijät voivat käyttää retkeilyyn jokamiehenoikeudella niin kesällä kuin talvellakin. Kallaveden saariston virkistyskäytöllä on suuri merkitys kuopilaisille.

Kallavedellä kalastuksen merkitys kuopilaisille on ollut eri aikoina hyvin suuri. 1800-luvulla kalastus oli pääasiassa kotitarvekalastuksen luonteista. Ammattikalastus alkoi Kuopion ympäristössä vasta 1900-luvun alkupuolella, jolloin sille alkoi kehittyä markkinoita. Kalastustavat ovat koko ajan

muuttuneet teknisen kehityksen myötä. Aiemmin kalaa pyydettiin paljon verkoilla ja muilla seisovilla pyydyksillä, kun taas tänä päivänä virkistyskalastuksen pääpaino on vetouistelussa. Ammattikalastuksen pääpaino on aiemmin ollut verkkokalastuksessa mutta nykyään kaloja troolataan tai pyydetään isorysillä. Myös kalalajit ja niiden merkitys on eri aikoina vaihdellut johtuen kalalajien runsauksessa tapahtuneista muutoksista sekä kalastusmenetelmien kehityksestä. Nykyään tärkeimmät kalalajit ovat muikku ja kuha.

Kallaveden saariston metsiä on hoidettu aina 1800-luvulta lähtien metsäteollisuuden synnyttyä Kallaveden rannoille. Metsänhoidon tavoitteet olivat aluksi puuntuotannollisempia kuin nykyään: nykyisin saariston metsänhoidon päätavoitteena on virkistyskäyttömahdollisuuksien parantaminen. Metsien hoidolla edistetään mm. marjojen ja sienten elinmahdollisuuksia ja metsänhoidossa otetaan keskeisimpänä tekijänä huomioon maisemanhoidolliset tekijät. Väheksyä ei sovi edelleenkään puiden myynnistä vuosittain saatavia merkittäviä hakkuutuloja, millä hyvin pitkälle pystytään myös rahoittamaan saarten virkistyspalveluiden tuottamisen menot. Luonnon monimuotoisuusarvot otetaan huomioon saariston metsien hoidossa ja metsänhoidon suunnittelussa.

Ekologinen ja ympäristöllinen tausta

Etelä-Kallaveden sisävesisaaristo on kansainvälisestäkin ainutlaatuinen, maisemallisesti ja ekologisesti arvokas luonnonalue, jolle on leimallista hienopiirteinen ja laaja-alainen rikkonaisuus – kallioisten metsäsaarien ja luotojen suuri määrä. Tämä tekee Etelä-Kallavedestä omanlaisensa selkaveden koko Järvi-Suomessa. Keskeisten osien rakentamattomuus lisää sen arvoa luonnonympäristönä merkittävästi.

Saaristo on muokkautunut nykyiselleen jääkauden toiminnan tuloksena ja vedenkorkeuden hiljalleen tapahtuneiden muutosten myötä. Jääkauden jälkiä on myös topografialtaan vaatimaton hiekkainen harjumuodostuma, joka kulkee Kuopion keskustan ja Väinölänniemen kautta Hietasaloon, sieltä Iivarinsaloon ja edelleen Kallaveden toiselle rannalle Ritoniemeen. Maisemassa muodostuma näkyy erityisesti pitkinä hiekkarantoina.

Saarten ja pienten luotojen kasvillisuus on varpuvaltaista ja melko karua. Maisemallisesti arvokkaat kalliomänniköt ovat yleisiä. Suurten metsäsaarten kasvillisuus on monipuolisempaa sisältäen tuoreita kuusivaltaisia kankaita ja joitakin lehtoja. Hietasalon erikoisuus ovat varsin laajat ja järeämäntyiset hietamaiden tuoreet lehdot. Kenttäkerroksen lehtokasvillisuus on edustavaa ja lehtoja juhlistavat kymmenet hyvänkokoiset metsälehmuksset. Hirviselän Sikosaarten suojelualueen kalkkikivijuonteilla kasvaa puolestaan muutamia putkilokasvi-, sammal- ja sienilajiston erikoisuuksia.

Etelä-Kallaveden rikkonaisen saariston merkitys vesi- ja loppilinnustolle on suuri valtakunnan tasollakin. Siellä pesivät suojelluista merkittävistä lajeista mm. kuikka (n. 20 paria), härkälintu (n. 5 paria), selkälokki (n. 50 paria), kalatiira (n. 80 paria), naurulokki (n. 800 paria) ja kalasääski (5 paria). Yksittäisillä, pienilläkin luodoilla ja saarilla voi olla suuri merkitys lintujen pesimäpaikkoina. Tällaisia ovat mm. Selkäluoto, Hirviluoto, Ruunaluoto, Lötjönluoto, Hietasalon luoto, Kuolemanpura ja Vasikkasaari. Lintujen kannalta on erityistä arvoa sillä, että yhdyskunnille on useita vaihtoehtoisia pesimäpaikkoja.

Luonnonsuojelualueiksi on koko saaristoalueella rauhoitettu noin 85 saarta ja luotoa (54 ha). Lintuluodot kuuluvat osana Natura 2000-alueeseen, jonka kokonaispinta-ala on 4378 ha, mistä suurin osa on vesilain nojalla suojeltavaa vesialuetta.

Kuopion kaupunki harkitsee vielä uusien lintuluotojen ja pienien saarien rauhoittamista Kallaveden saaristossa ympäristöministeriön Suomi 100 haastekampanjan merkeissä. Tämä harkinta tehdään metsäsuunnitteluhankkeen yhteydessä ja päätöksenteko sen osalta etenee omana prosessina.

Kaavallinen tilanne

Kaupunkipuistoon kuuluvaksi ehdotetulla Keski-Kallaveden saariston osalla seutukaavan ensimmäisessä vaihekaavassa (1980) on merkitty Iivarinsalo, Kumpusaari, Iso-Mietti sekä näiden läheisyydestä useita pienempiä saaria virkistysalueeksi, joka on tarkoitettu pääasiassa tehokasta retkeilytoimintaa varten. Luonnonsuojelulain nojalla muodostettu suojelualue on Kuikkaluodoilla, Viinasalmilla ja Tölpillä. Maakuntakaavassa luonnonsuojelualueina Keski-Kallaveden saaristossa ovat Korppiluoto, Piippuluodot, Ollinkari, Murhit, Pajuluodot, Pasko-Juosot, Läpijuostavat sekä Ruunaluoto. Retkeily- ja ulkoilualueita ovat Vatanen, Honkasalo sekä Koistinsaaret. Iivarinsalon varhaisen metallikauden asuinpaikka on luokiteltu muinaismuistokohteeksi. Alue on yleiskaavassa pääosin retkeilyaluetta VR tai virkistysaluetta V. Muutama saari; Pieni- ja Suuri-Olli, Pieni-Hukkanen sekä kaksi Pajuluodoista ovat olevaa loma-asuntoaluetta RA-1. Useita saari- ja luotoryhmiä (17) on osoitettu luonnonsuojelualueiksi SL, näiden lisäksi kuusi luotoryhmää on rauhoitettavia luonnonsuojelualueita SL-1.

Maanomistus

Alue on Kuopion kaupungin omistama. Vesialueesta osa on myös osakaskuntien omistuksessa.

Suojelullinen tausta

Alueella on luonnonsuojelulain nojalla rauhoitettavia tai suojeltuja saari- ja luotoryhmiä. Alue on osa laajempaa Natura 2000 aluetta. Saaristo kuuluu Natura 2000-verkoston kohteeseen Keski-Kallaveden saaristo (FI0600036) luonto- ja lintudirektiivin mukaisena kohteena (SCI ja SPA).

Kansallisen kaupunkipuiston kaava- ja suojelutilanne

MRL 68 § 2 mom.

"Kansalliseen kaupunkipuistoon voidaan osoittaa alueita, jotka tämän lain mukaisessa kaavassa on osoitettu puistoksi, virkistys- tai suojelualueeksi, arvokkaaksi maisema-alueeksi tai muuhun kansallisen kaupunkipuiston tarkoituksen kannalta sopivaan käyttöön."

Kansallisen kaupunkipuiston eteläisimmällä osalla on voimassa Etelä-Kuopion yleiskaava, vahvistettu ympäristöministeriössä 29.11.1994 (N:o 16, 9/5231/93), itäisellä alueella on voimassa Kuopion Itärannan yleiskaava, vahvistettu ympäristöministeriössä 28.10.1994 (N:o 17/5231/93. Pohjoisella alueella on voimassa keskeisen kaupunkialueen yleiskaava, joka on hyväksytty kaupunginvaltuustossa 11.12.2000.

Näissä yleiskaavoissa on esitetty kansallisen kaupunkipuiston periaatteiden mukaan eri merkinnöin viheralueet, asumiseen liittyvät kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ympäristöt ja keskusta-alueen kulttuuri-historiallisesti arvokkaat ympäristöt.

Edellä mainitut yleiskaavat ohjaavat asemakaavojen muutoksia tai uusia asemakaavoja. Lisäksi alueeseen kuuluu luonnonsuojelualueita Vehmersalmen, Soisalon länsiosien ja Vuorisalon ranta-osayleiskaavasta sekä Ritoniemen osayleiskaavasta.

Näiden lisäksi Kuopion seudun maakuntakaava (vahvistettu ympäristöministeriössä 3.7.2008) ohjaa niiden vesialueiden käyttöä, joita ei yleiskaavassa ole kaavaan sisällytetty - Ollinselällä kaksi vesi-alueita (pinta-ala yht. 25 ha). Kaavat on esitetty liitekartassa 6.

Yleiskaavan mukaiset alueet

Merkittävin osa kansallisen kaupunkipuiston alueesta on vesialuetta, 6800 ha. Kaupunkipuiston yleiskaavan mukaisia viheralueita on kansallisen kaupunkipuiston alueesta noin 338 ha. Luonnonsuojelualueita on 21 ha ja RA-alueita on 25 ha. Yleiskaavassa viheralueet on osoitettu eriluonteisiksi lähivirkistysalueiksi perustuen kunkin alueen ominaispiirteisiin. Keskusta-alueella on osoitettu eri-luonteiset puistoalueet. Esimerkiksi kulttuurihistoriallisesti arvokkaat puisto-alueet kuten Väinö-länniemi on kaavassa omalla V/s-merkinnällään.

Asemakaavoitetut alueet

Kansallisen kaupunkipuiston alueesta ruutukaava-alue on kokonaan asemakaavoitettu. Asemakaavoitettuja alueita on yhteensä noin 132 ha, joista puisto- ja viheralueita on noin 28 ha. (liitekartta 3).

Suojelualueet ja -kohteet
(liitekartta 4)

Luonnonsuojelulailla rauhoitetut kohteet:

Kansallisen kaupunkipuiston rajauksen sisälle jäävä Keski-Kallaveden saaristo alue on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla. Keski-Kallaveden suojelualue kuuluu osana samannimiseen Natura 2000-kohteeseen, johon suojeltujen saarten ja luotojen lisäksi kuuluu myös laaja vesialue.

Rauhoitetut kiinteät muinaisjäännökset ja muut kulttuuriperintökohteet:

Kiinteät muinaisjäännökset on Suomessa rauhoitettu muinaismuistolailla (295/63). Sen mukaan kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Museovirasto vastaa kohteiden suojelusta.

- Hukkanen, varhaismetallikautinen hautapaikka, lapinraunio
- Iivarinsalo, varhaismetallikautinen asuinpaikka
- Vanha pappila, historiallinen asuinpaikka, pappila
- Vanha kirkko, historiallinen kirkkorakenne, kirkonpaikka
- Peräniemi, puinen hylky
- Hatsalan hautausmaa, historiallinen hautausmaa
- Luukkonen, varhaismetallikautinen asuinpaikka

Huomioon otettava muu kulttuuriperintökohde:

- Tiilisaari, historiallinen, aluksen hylky

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY:

RKY-alueilla on voimassa keskeisen kaupunkialueen yleiskaava, johon on kirjattu suojeluvelvoite näille alueille. Alueiden asemakaavat ovat yleiskaavan periaatteiden kanssa yhteneväisiä.

RKY-alueita ja -kohteita ovat seuraavat yhdeksän aluetta: lääninhallitus (4 rakennusta), lääninsairaala (alueella 3 rakennusta), rännikatuverkko, Väinölänniemen kaupunkipuisto, Snellmanin puisto, tuomiokirkko ja puukorttelit, tori, Piispanpuiston ympäristö ja kuuromykkäin koulu (3 rakennusta), vankila, satama-alue, Kuopion ortodoksinen kirkko sekä Sepänkatu 9 virastotalo.

Kirkkolain, rakennussuojelulain ja -asetuksen alaiset kohteet

Kirkkolain alaisuuteen kuuluu Kuopion tuomiokirkko. Rakennussuojelulailla on suojeltu Tuomiorovastin pappila.

Kansallisen kaupunkipuiston maa- ja vesialueiden omistus

MRL 68 § 3 mom. ”Puistoon osoitetaan ensi sijassa kunnan, valtion tai muun julkisyhteisön omistuksessa olevia alueita. Muita alueita puistoon voidaan osoittaa omistajan suostumuksella. Omistajan suostumus ei ole kuitenkaan tarpeen, jos puiston perustamispäätöksessä tai hoito- ja käyttösuunnitelmassa ei anneta aluetta koskevia 70 §:ssä tarkoitettuja määräyksiä.” (30.12.2008/1129)

Kaupungin omistuksessa on puistot ja katualueet sekä suurin osa myös vesialueista. Ev.lut. seurakunnan omistuksessa ovat kirkko ympäristöineen sekä hautausmaa. Asuintontit ja alueen vanhat teollisuusrakennukset ovat yksityisomistuksessa.

Yksityisiltä rakennus- tai maakiinteistöjen omistajilta ei ole ollut tarpeen pyytää suostumuksia, koska näihin ei kohdistu tämän päätöksen yhteydessä annettuja määräyksiä.

Alueen hoidon ja käytön tavoitteet

Kaupunki ei ole tässä vaiheessa laatinut kansallisen kaupunkipuiston alueelle MRL 70 §:n mukaista hoito- ja käyttösuunnitelmaa. Puistoalueista hoitosuunnitelma on aiemmin laadittu Väinölänniemeen. Snellmanipuiston kunnostustyön suunnittelu on parhaillaan menossa. Myöhemmin laadittavan kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteena on turvata maisema-alueiden luonteen ja erityisarvojen huomioon ottaminen, kaupunkikeskustan ja siihen liittyvien alueiden vahvuuksien ja kiinnostavuuden kohentaminen sekä ulkoilureitistön tarkentaminen. Suunnitelman tavoitteet tarkentuvat asemakaavoituksessa ja rakentamisessa.

Kuopion kansallinen kaupunkipuisto-statusta haetaan säilyttämään kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen arvokkaita ominaispiirteitä. Tarkoituksena on tuoda esiin paikan historiaa ja luontoa sekä saada ihmisiä näin tiedostamaan paremmin ympäristöään. Huolehtimalla näiden alueiden arvojen säilymisestä myös kaupunkikuvan keskeiset arvot säilytetään jälkipolville. Sovittamalla uusi rakentaminen ja korjaaminen näille alueille siten, että kuvauksissa otetut ympäristön piirteet otetaan huomioon, ja toimimalla hoito- ja käyttösuunnitelman antamien ohjeiden antamilla periaatteilla voidaan kaupungin identiteettiä edelleen vahvistaa.

Kaupunkipuiston hoito- ja käyttösuunnitelma tarkoittaa:

Asemakaava-alueella:

Kaupunkipuistoalueella kiinteistöjä voi käyttää asemakaavan osoittamaan käyttötarkoitukseen ja siinä määriteltujen rakennusoikeuksien mukaisesti. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa osoitetaan periaatteita, joita käytetään alueelle sijoittuvissa hankkeissa. Esimerkiksi rakennuslupien ym. suunnitelmien yhteydessä ohjataan töitä niin, että ne osaltaan toteuttavat hoito- ja käyttösuunnitelmaa. Hoitosuunnitelma ei edellytä, että aloitetaan sellaisia toimia, joita ei muutenkin tehtäisi.

Yleiskaava-alueella:

Alueilla, joilla ei ole asemakaavaa, hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisia toimia ei toteuteta ilman, että niistä ensin sovitaan maanomistajien kanssa. Jos maanomistajien kanssa päästään yhteisymmärrykseen tehtävistä töistä, tehdään suunnitelmat, jotka maanomistajien on hyväksyttävä ennen kuin toteutusta voidaan viedä eteenpäin.

Hankkeen valmistelu ja aikataulu

Kaupunginvaltuutettu Petter Savola sekä yhdeksän muuta valtuutettua ovat 24.1.2000 uusineet aloitteen kansallisen kaupunkipuiston perustamisesta Kuopioon nykyisen rakennuslain astuttua voimaan vuoden 2000 alusta. Edellinen aloite tehtiin vuonna 1998, jolloin mahdollisia alueita tarkasteltiin yleispiirteisesti ilman tarkempaa kuvausta ja soveltuvuustarkastelua. Tuolloin vaihtoehtoisia alueita olivat Keski-Kallaveden saaristo, Väinölänniemi, Puijo, Niuva, Laivonsaari, Neulaniemi ja Kolmisoppi. Tällöin asiasta annetut lausunnot menivät tiedoksi kaupunginvaltuustolle. Keskeisen kaupunkialueen yleiskaava valmistui 11.12.2000.

Kaupunginhallitus teki 11.12.2000 päätöksen, jonka mukaan virkатыönä selvitetään mahdollisuudet kansallisen kaupunkipuiston saamiseksi Kuopioon. Kansalliseen kaupunkipuistoon liittyvä selvitys käynnistyi vuoden 2001 lopussa. Työ keskeytyi kiireellisten kaavoitustöiden vuoksi ja käynnistyi uudelleen kesällä 2005. Esiselvityksen väliraportti valmistui 30.3.2006. Kaupunginhallitus käsitteli väliraportin 22.5.2006 ja hyväksyi sen jatkosuunnittelun pohjaksi ja esitti sen tiedoksi kaupunginvaltuustolle. Esiraportti toimitettiin ympäristöministeriöön tututtavaksi. Hanke eli hiljaiseloa vuosina 2006-2015. Kesäkuussa 2015 hanketta esiteltiin kaupunginhallitukselle, joka päätti valmistelun siirtymisestä hakemusvaiheeseen.

Alkuvuonna 2016 käytyjen neuvottelujen tuloksena todettiin ympäristöministeriön kanssa yhteistyössä, ettei väliraportin tarkentaminen ole tarpeen vaan maastokäynnin pohjalta laaditaan hakemusluonnos.

Rajausta täydennettiin yhteistyössä ympäristöministeriön ympäristöneuvoksen Jukka-Pekka Flanderin kanssa kevään 2016 aikana. Kriteeristöä koskevan neuvottelun jälkeen rajausta tarkennettiin ja aiemmasta rajauksesta poistettiin pohjoisia osia mm. Puijo, Niuva. Verrattaessa Puijolle nykyisessä kaupunkirakenteessa olevaa yhteyttä muiden kansallisen kaupunkipuiston arvonimen jo saaneiden kaupunkien kaupunkirakenteeseen, ei moottoritien alittava tunneli hautausmaalta Puijolle ole riittävän vahva yhteys jatkuvuuden ja eheyden kriteeristön kautta tarkasteluna.

Teemaan haluttiin mukaan sisävesisaariston kehittymisen ja siihen liittyvän asutuksen historia ja asutukseen liittyvät erilaiset rakentamistavat entistä kattavammin. Lisäksi maastokäyntien pohjalta tarkennettiin aluerajausta eri puolilta. Nykyinen rajausta kattaa entistä paremmin kaupungin identiteetin kannalta keskeiset alueet ja huomioi kansalliselle kaupunkipuistolle asetetut kriteerit.

Alueen kaupunkirakennetta on tarpeellista kehittää ja moottoritien alittavaa kevyenliikenteen yhteyttä kunnostaa ja laajentaa virkistyskäytön kannalta toimivammaksi mikäli Puijon alue halutaan liittää myöhemmin osaksi kansallista kaupunkipuistoa.

Mikäli kaupunki päättää myöhemmin hakea kansallisen kaupunkipuiston rajauksen laajenemista ympäristöministeriölle osoitettavalla uudella hakemuksella, voivat mm. Kasarmialueen tiilirakenteiset osat (so. nykyisen kansalaisopiston alue ja Puistokadun varren rakennukset), hautausmaa alueen pohjoispuolella, sokeainkoulu ja 1920-luvun puutaloalue kuulua perustellusti uuteen rajaukseen.

Hakemusluonnosta on esitelty kaupungin valitsemilla tavoilla. Nähtävilläolosta saadun palautteen pohjalta hakemusta on täydennetty. Papinsalon Luukkonen-saari on otettu rajaukseen mukaan valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten arvojensa vuoksi. Myllykallionpuistossa ja Haapaniemessä rajausta on täsmennetty valmisteilla olevan asemakaavan mukaiseksi.

Osalliset ja vuorovaikutus hankkeessa

Hankkeella on paljon osallisia, joita ovat viranomaisten lisäksi yksityiset maanomistajat, vuokralaiset, naapurit, asukasyhdistykset, osakaskunnat ja muut kuntalaiset.

Kansallisen kaupunkipuiston uudistunutta rajausta ja sisältöä esiteltiin kaupunkilaisille yleisötilaisuudessa 28.3.2017. Lisäksi hanketta esiteltiin Kuopion kaupungin osastolla Kuopiohallissa 31.3. - 2.4.2017 pidetyillä Kallavesj-messuilla. Messuilla olleeseen sähköiseen kyselyyn vastasi 253 henkilöä, joista 92 % suhtautui kansallisen kaupunkipuiston hankkeeseen positiivisesti. Hanketta esitellään myös 5.-7.5.2017 Kuopio-hallissa pidettävillä Erätaika 2017-messuilla. Kaupungin uudistettuja internetsivuja ja uudistunutta karttapalvelua on hyödynnetty hankkeen esittelyssä.

Aluetta koskevat määräykset (Maankäyttö- ja rakennuslaki 70§):

Kaupunki käynnistää asemakaavan laatimisen Väinölänniemen alueelle siten, että alue osoitetaan virkistys- ja puistoalueeksi.

Liitekartat 1-7

Liitekartta 1. Yleispiirteinen rajausta ja osa-aluejaottelu 1: 50 000

Liitekartta 2. Kansallisen kaupunkipuiston rajausta ja erityiset arvot, osa-aluenumerointi
1:15 000 / 1: 50 000, asiaa täydentävä tekstiliite

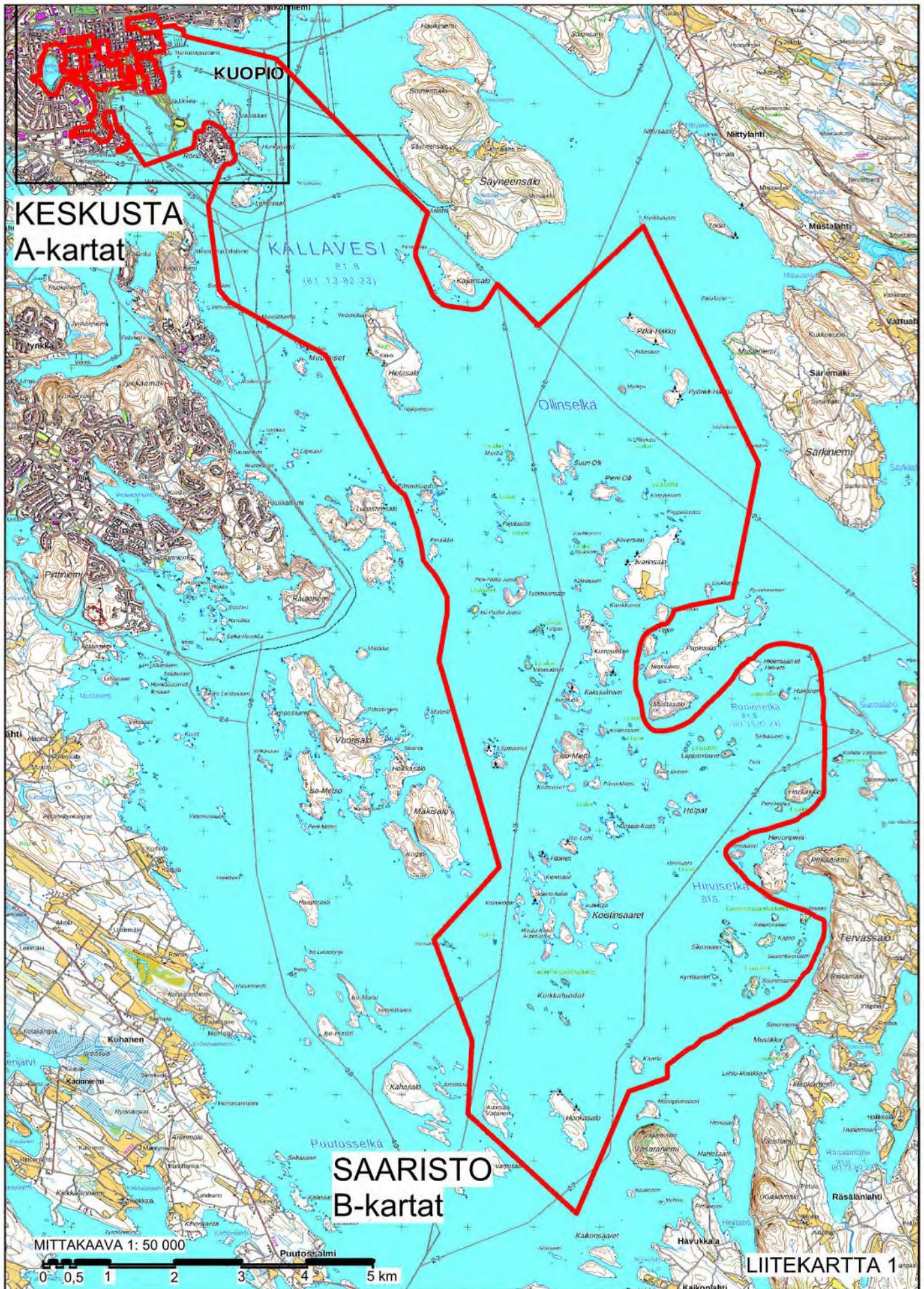
Liitekartta 3. Kaavoitustilanne – maakuntakaava, yleiskaava, asemakaava 1: 15 000 / 1:50 000

Liitekartta 4. Suojelualueet ja -kohteet 1:15 000 / 1: 50 000

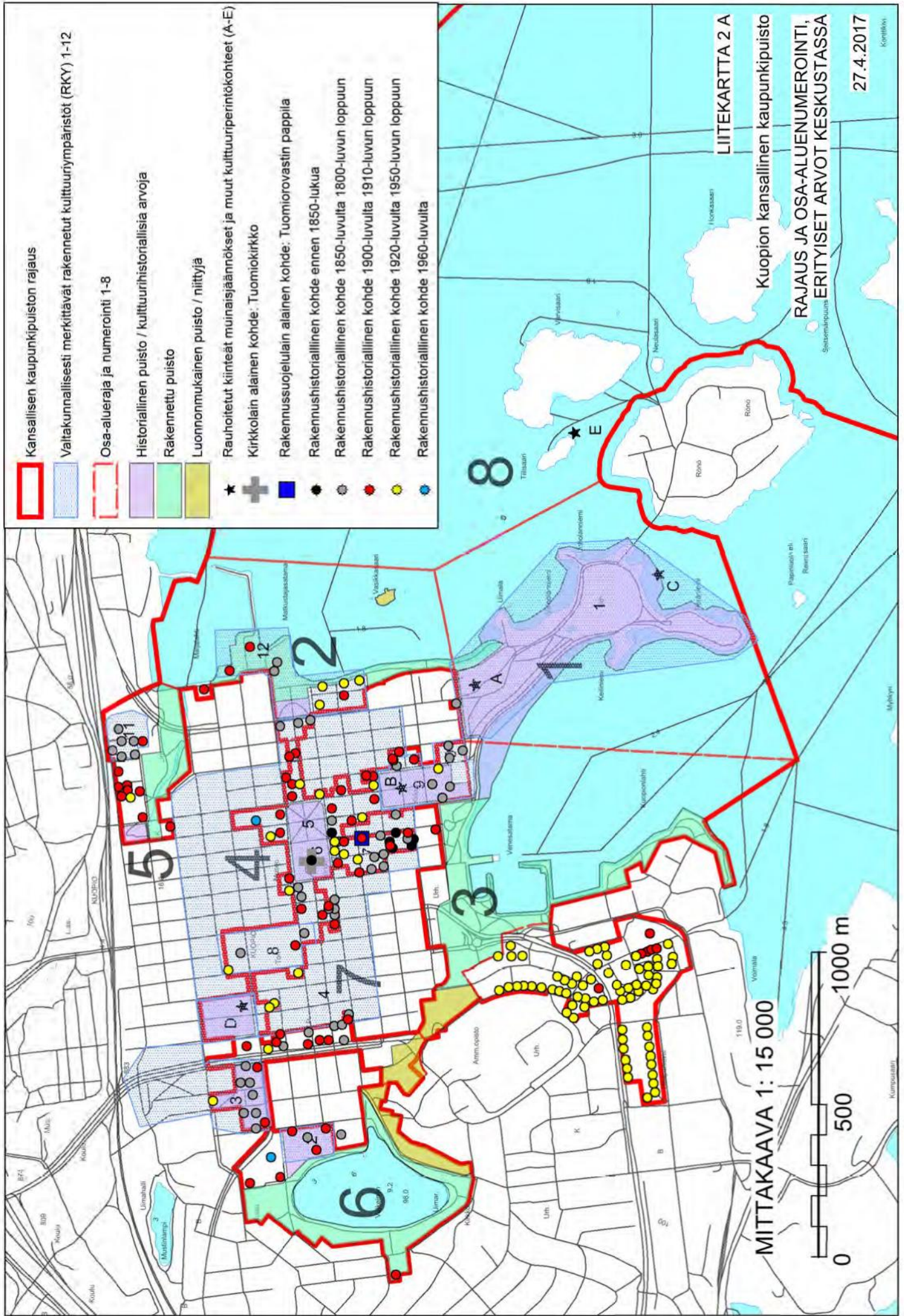
Liitekartta 5. Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat alueet ja kohteet 1:15 000 / 1: 50 000

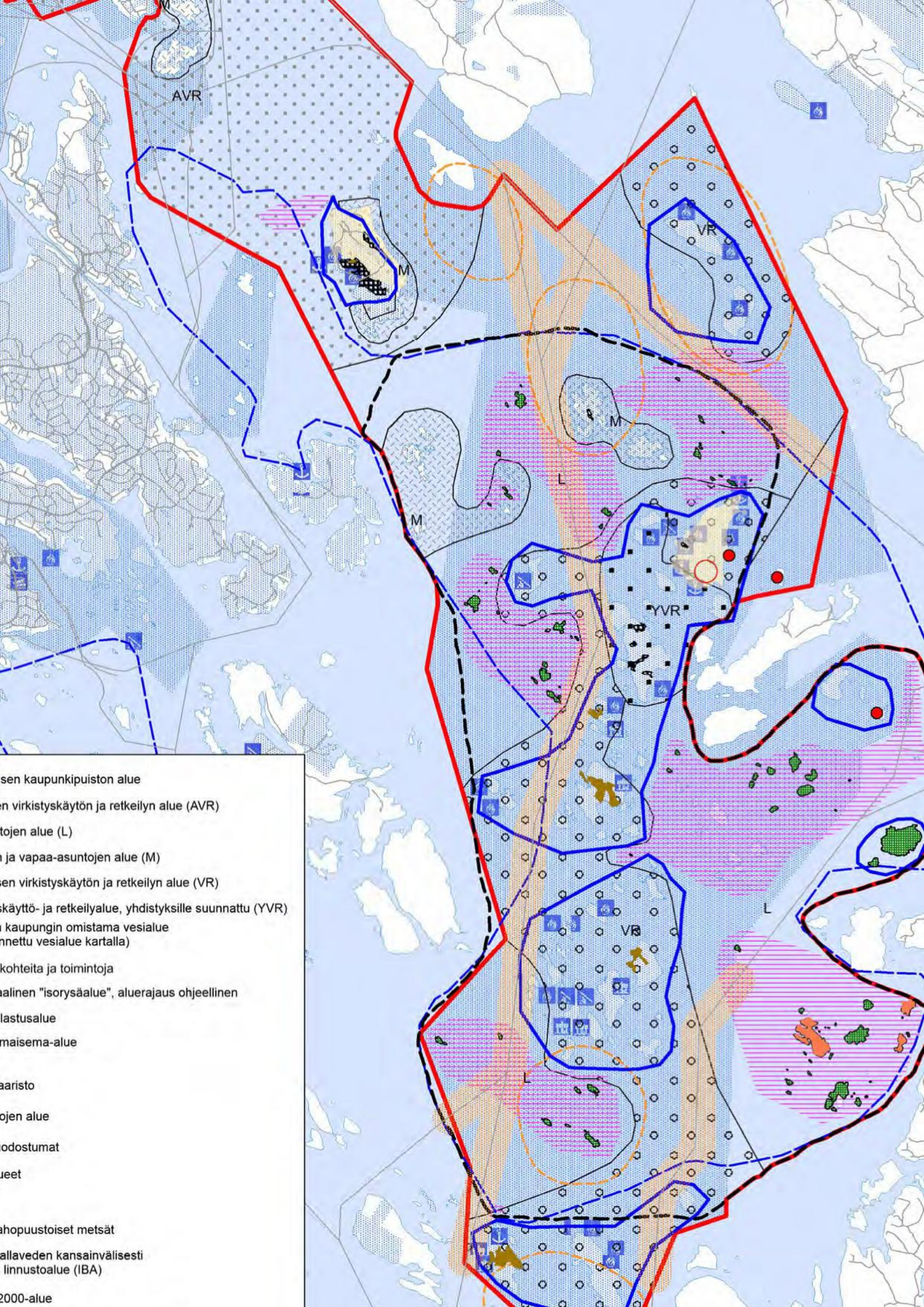
Liitekartta 6. Kaupunkipuiston yleiskaava 1: 15 000 / 1: 50 000

Liitekartta 7: Saariston käytön erityisarvot 1: 50 000

Kuopion kansallinen kaupunkipuisto, 27.4.2017
YLEISPIIRTEINEN RAJAUS JA OSA-ALUEJAOTTELU

- sen kaupunkipuiston alue
- sen virkistyskäytön ja retkeilyn alue (AVR)
- tojen alue (L)
- ja vapaa-asuntojen alue (M)
- sen virkistyskäytön ja retkeilyn alue (VR)
- käyttö- ja retkeilyalue, yhdistyksille suunnattu (YVR)
- kaupungin omistama vesialue
- nnettu vesialue kartalla)
- kohteita ja toimintoja
- aalinen "isorysäalue", aluerajaus ohjeellinen
- lastusalue
- maisema-alue
- aaristo
- ojen alue
- odostumat
- ueet
- ahopuustoiset metsät
- allaveden kansainvälisesti linnustoalue (IBA)
- 2000-alue

Väinölänniemi on osa kaupungin halki kulkevaa luode-kaakkosuuntaista harjujaksoa. Kallaveteen työntyvällä niemellä on runsaasti erityyppistä rantavyöhykettä, mikä tekee niemestä ekologisesti

monipuolisen. Osa rannoista on luonnonmukaisia, osa rakennettuja. Alueella on runsaasti vanhoja, 80-100-vuotiaita metsälehmäksi: Väinölänniemen vanhat puistopuut ovat merkittävä elinympäristö monipuoliselle eliöstölle. Puistoon on jätetty puistohoitotöiden yhteydessä järeitä metsälehmük-sen runkoja sekä maapuiksi että pystypökkelöiksi lisäämään kaupunkiluonnon monimuotoisuutta ja parantamaan järeitä lahoppua vaativien eliölajien elinympäristöjä. Väinölänniemen monipuolisuut-ta lisää luonnonmukaisena säilynyt Peräniemi komeine rantakallioineen ja kilpikaarnaisine mänty-i-neen. Väinölänniemen tyvellä Kuopionlahden puolella on ruokkoisia rantoja, joilla pesii silkkiuikku-yhdyskunta. Niemeä rajaava Kuopionlahti ja sen takana sijaitseva Haapaniemen syväsatama ovat sisämaan merkittävämpiä selkä- ja naurulokkien levähdyspaikkoja kevätmuuton aikana. Väinölä-niemellä on säilynyt Kuopion ainoa soikkoratamoesiintymä jyrkässä harjutörmässä. Esiintymä on vanhaa perua, sillä samalta alueelta on kerätty soikkoratamonäytteitä ainakin 1906, mahdollisesti jo 1800-luvulla. Esiintymän tilaa seurataan vuosittain ja sitä hoidetaan niittämällä.

2 SATAMA

Satama-alueen vanhat osat (varastot, tulli- ja pakkahuone ja satamakonttori) ja siihen rajautuvat uudemmat osat (Raninin mylly, viinatehtaan piippu, entisen Oy Savo-Karjala tukkuliikkeen ja SOK:n rakennukset) muodostavat kulttuurihistoriallisesti merkittävän kokonaisuuden. Satamamil-jööseen liittyy myös muuta Kuopion vanhaa rakennuskantaa (kivinen asuinrakennus ”Sataman Helmi”, puurakenteiset Puijon Kilta ja asuinrakennus Satamakatu 24).

Ranilanpuisto ja Koljonniemi

Alueelle kaavoitetut kerrostalot ja hotelli valmistuivat 1980-luvun alkupuolella ja ranta rakennettiin tuolloin puistoksi. Hotellin kohdalla on pieni venelaituri sekä rannalla pienvenepaikkoja. Raninin punatiilien teollisuusrakennusten ohella Koljonniemelle antaa oman leimansa entisten keskusva-rastojen funktionalismi. Satamapuiston eteläreunalla on kautta maan SOK:n tyypillinen toimisto- ja varastorakennus (Erkki Huttunen ja Paavo Riihimäki). Entisen satama-altaan paikalle rakennettu rakennuskokonaisuus valmistui vuonna 1941. Tämän takana rantaviivalla on muita satamaan val-mistuneita keskusosuusliikkeiden ja keskustukkukauppojen varastoja, jotka muodostavat edusta-van funktionalististen varastorakennusten ryhmän 1930- ja 1940-luvuilta.

Koljonniemi on kuulunut 1500-luvun puolivälistä tunnetun Koljolan talon maihin. Kaupungin alkuai-koina siinä oli kruunun viinanpolttimo. Paikalla on sijainnut aiemmin myös Lignell & Piispasen liköö-ritehdas ja paikalle on rakennettu asuinkerrostalo. Myös vanha tehdas purettiin kadun toiselta puo-lelta jo 1980-luvulla rakennetun kerrostalokorttelin tieltä: tehdas savupiippu on kuitenkin säilytetty ja siihen kiinnitetty muistoreliefi on jätetty kertomaan 1800-luvulta lähtien toimineen yhtiön perusta-jasta, kauppaneuvos Gustaf Raninista. Ennen 1880-luvulla rakennettua ja myöhemmin laajennet-tua punatiilistä myllyrakennusta alueella oli tuulimylly. Lisäksi tuulimyllyjä on ollut aivan rannan lähituntumassa sijaitsevassa Vasikkasaassa, parhaimmillaan kolmekin samanaikaisesti. Niistä muistuttaa saareen 1980-luvun puolivälissä pystytetty mylly. Raninin myllyn tiloihin on myös raken-nettu asuntoja.

Satamatori ja -puisto

Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluva satama on ollut kaupungin kaupan ja liikenteen portti lähiympäristöstä ja kaukomailta. Rantatorilla, myöhemmällä Satamatoril-la käytiin etupäässä kesäkauppaa. Tästä ajasta kertovat sataman vanhimmat rakennukset, 1850-luvun tulli- ja pakkahuone, vähän nuorempi satamakonttori (aiemmin Vaakahuone) sekä 1900-luvun alkukymmeniltä olevat puiset varastomakasiinit.

Satamatorin reunataloissa oli sataman toiminnan aikana liikkeitä, mm. Kauppakadun ja Vahtivuo-renkadun välisten talojen lankkuaitaan oli avattu väliaikaisia myymälöitä.

Nykyisen Satamapuiston alue oli osa laajaa Rantatoria, jonka keskellä on ollut yksi kaupungin puista 1880-luvulla rakennetuista vesimymälöistä, kioskeista. Sen ympärille istutetut puut ennakoivat Satamapuistoa, joka toteutettiin maamme tunnetuimpiin puutarha- ja puistosuunnittelijoihin lukeutuvan Bengt Schalinin johdolla 1930-luvulla. Satamapuisto on muutama vuosi sitten saneerattu ja Schalinille tyypilliset symmetriaratkaisut osin palautettu. Satamapuisto on osa kirkonmäeltä avautuvaa aksiaalista kaupunkinäköymää. Merkittävä osa puistoa on taiteilija Jaakko Rönkön suunnittelema ympäristötaideteos, Sprengportenin muistomerkki.

Sataman uusi kausi alkoi 1980-luvulla, kun se saneerattiin pitkän hiljaiselon jälkeen toriksi. Viimeisten vuosikymmenten kuluessa Satamatorista on tullut yksi nykyaikaisen kaupunkikulttuurin suosituista tapahtumapaikoista esiintymislavoineen, jossa myös matkailulliset intressit ovat olleet näkyvästi esillä. Myös risteilykäytössä olevat vanhat valkokylkiset matkustajalaitavat jatkavat pitkän historian traditiota uudessa tehtävässä risteilyaluksina.

Nykyisin Maljalahteen keskittyy merkittävä määrä alueen veneilystä: alueella on 550 laituriipaikkaa, 52 vierasvenepaikkaa ja 150 soutuvenepaikkaa (suurin osa Matkustajasataman ja Väinölänniemen välissä).

Vasikkasaari on monimuotoinen saari. Siellä on useina kesinä pesinyt yksi Kallaveden suurimmista naurulokkiyhdyksistä. Satamapuisto on osa Kallaveden rannan vihreää linjaa, joka jatkuu Maljapuron vartta Isolle hautausmaalle ja edelleen Puijolle. Satamareitin luontoarvot liittyvät hienoihin järvimaisemiin.

3 KUOPIONLAHTI JA HAAPANIEMI

Alueen kulttuuriarvot liittyvät alueen käyttöön ja alueen kulttuurihistorialliset arvot liittyvät työväen asuinrakennuskohteisiin. Kuopionlahden rantaa reunustava vihervyöhyke jatkuu Haapaniemenkadun yli Aarneenpuistoon ja toimii viherkäytävänä Väinölänniemeltä asti Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Myhkyrinpuisto edustaa metsäisiä viherkeitaita urbaanissa kaupunkimiljöössä. Suojaisa Kuopionlahti on palvellut erityisesti kaupungin lämmityspuuhuoltoa. Myös kaupungin pyykkärien pyykkituvat keskittyivät Kuopionlahdelle. Nykyisin Kuopionlahdella on 250 laituriipaikkaa, 125 soutuvenepaikkaa ja vierasvenelaituri (n. 6 paikkaa).

Brahenpuisto

Brahenkadun ja Kuopionlahden väliin jäävä puisto on saanut nimensä kreivi Pietari Brahesta, joka perusti vanhan Kuopion vuonna 1653. Tämän lyhytaikaiseksi jääneen kaupungin asemakaava-alue käsitti osan nykyistä Brahenpuistoa ja kulmauksen läheisestä Piispanpuistosta, jossa on kuvanveistäjä Olli Halosen Pietari Brahen muistomerkki vuodelta 1985.

Vaikka puisto nimellään viittaa kaupungin vanhimpaan historiaan, on Brahenpuisto kantakaupungin nuorimpia puistoja. Parhaiten se tunnetaan leikkipuistona ja siihen liittyen myös talvipuistona. Lapsuutensa talvisena leikkipaikkana vuosikymmenten takaa sitä muistelevat myös monet kuopiolaiset, kun he ”laskivat samulia” kauppias Samoiloffin talon edustalla sijainneesta mäestä.

Maria Jotunin puisto

Väinölänniemen ja Haapaniemen kainalossa sijaitseva Maria Jotunin puisto on entistä Kuopionlahden pohjaa, joka on muodostettu puistoksi 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun puolivälissä Musiikkikeskuksen valmistuttua. Vanhemmat kuopiolaiset muistavat paikalla aiemmin sijainneen kaupungin halkotarhan valtaisine halkopinoineen. Suojaisa lahti on myös vanhastaan ollut veneiden säilytyspaikka. Aiemmin ranta oli tunnettu Korholanrantana, jossa Haapaniemen puolella oli kaupungin pyykkihuone huuhtelupaikkoineen. Nyt puisto rajautuu Kuopionlahden pallokenttää, jossa myös kiertävät sirkukset ja tivolit pysähtyvät.

Aarneenpuisto

Puiston kulmaukseen laski aikoinaan Valkeisenlammesta Minna Canthin kadun päästä lähtenyt Valkeisen puro. Aarneenpuisto on nimetty kalliolle 1890-luvun alussa talonsa rakentaneen ja opettajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana tunnetun Elisabeth Stenius-Aarneenkallion mukaan. Samalla mäellä on nyt 1960-luvulla rakennettu terassitalojen rivistö, joiden pihaan vievän Aarneenkallionkadun varressa on uusi puukujanne entisen taloon johtaneen koivukujan sijaan. Varsinainen puistoalue istutuksineen on 1980-luvun alkupuoliskolta. Puisto on saneerattu vuonna 2005 ja sinne on istutettu suuri määrä erikoishavupuita ja -pensaita. Lisäksi puistossa on runsaasti valtakunnalliseen kasvien menestymistutkimukseen liittyvää kasvillisuutta. Puistossa on Stenius-Aarneenkallion muistomerkki vuodelta 1991 (Anu Matilainen).

Myhkyrinpuisto

Parhaiten Myhkyrinkadun yläpuolella oleva mäki tunnetaan Kuopiossa edelleenkin Tuovilanmäkenä mäellä sijainneen Tuovisten talon mukaan. Myhkyrinkadun ja Presidentinkadun väliin jäävän kallioisen rinteän puistosuunnitelma on 1980-luvulta ja sitä ollaan tulevaisuudessa päivittämässä.

Haapaniemen vanhin asutus

Maakunnallisesti ja paikallisesti merkittävät 1910- ja 1920-lukujen tyyppipientalojen alue sekä 1940- ja 1950-luvuilla rakennetut pienkerrostalot muistuttavat Haapaniemen teollisuushistoriasta jäljellä olevien teollisuusrakennusten ohella. Erityisesti Presidentinkadun varrella sijaitsevat 1920-luvun tyyppi pientaloja sisältävät korttelit muodostavat rakentamistavasta ja valmiista pihamiljööstä joh-tuen yhtenäisen ja korkealuokkaisen ympäristön.

Haapaniemen pientaloalue syntyi teollisuuden ja asuntopulan tarpeisiin. Tehdastyöntekijät tarvitsivat asuntoja ja kaupungissa vallinneen asuntopulan vuoksi pientalotonteista oli puutetta. Tätä 1910- ja 1920-luvuilla Kuopiossa vallinnutta asuntopulaa helpottamaan kaupunki luovutti asuintontteja pientalojen rakentamista varten myös Haapaniemeltä. Rakennuksia varten laadittiin tyyppiirustukset sosiaalihuollituksen tyyppiirustusten pohjalta (Juho Nykänen). Haapaniemen vanhimmat, vuosisadan ensimmäisellä kymmenluvulla tehdyt rakennukset ovat kortteleissa 36 ja 37. Pihat ovat suojaisia asuntopihoja, joilla osin on runsas kasvillisuus. Lähinnä Presidentinkadun varren alueella tyyppillisimmät rakennukset ovat 1920-luvulla pystytetyt kahden perheen asuintalot. Alueella on säilynyt Kuopion ainoa yleinen kaivo. Tasavallankadun ja Tehdaskadun välisellä kais-taleella on teollisuuden käyttöön rakennettu kaksikerroksisten asuintalojen yhtenäinen kokonaisuus. Tähän kortteliin rakennettiin vuosina 1946-1961 yli kymmenen puuasuintaloa Saastamoisen työntekijöille, osan rakennuksista suunnitteli arkkitehti Jaakko Koskinen.

KAUPUNKIPUISTOT JA KAUPUNKIKORTTELIT

4 VANHAT KAUPUNKIKORTTELIT

Lääninhallituksen pihapuisto, Piispanpuisto ja Snellmaninpuisto yhdistyvät rännikatujen välityksellä ruutukaavakeskustan historiallisten vanhojen puistojen verkostoksi, jonka kautta pääsee torille saakka ja sieltä edelleen Sankaripuistoon ja Kasarminpuistoon. Vanhojen historiallisten puistojen ekologisesti arvokkain osa on iäkäs, monilajinen puusto. Kuopion puistoille erityisen tunnusomaisia ovat järeät, vanhat metsälehmukset. Myös kaupunkikuvallisesti puistoilla on suuri merkitys. Ne pehmentävät kaupunkikuvaa ja toimivat maamerkkeinä säännöllisessä ruutukaavaristikossa.

Kuopion tori ja kävelykeskusta ympäristöineen

Nykyisellä paikallaan tori on ollut jo vuodesta 1818 lähtien, toritoiminta siirtyi sille vasta vuoden 1856 jälkeen. Se on ainutlaatuinen kokonaisuus, joka muodostuu avoimesta toritilasta, rakennuksista, istutuksista ja muusta rakennetusta ympäristöstä. Kauppatori ympäristöineen on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Tori on kaupungin olohuone, jossa kaupunkilaisten kokoontuminen ja viihtyvyys on taattava. Kuopion tori on säilyttänyt keskeisen asemansa kaupunkikuvassa vaikka uudisrakentaminen sen varrella on muuttanut torin ilmettä eivätkä puutalot enää reunusta toria. Torikaupalla ja markkinoilla on Kuopiossa vahva ja vanha perinne. Toria ympäröivistä arvorakennuksista Kuopion lyseon vanhin osa valmistui triviaalikouluksi vuonna 1826 (Carl Ludvig Engel). Myöhemmin lyseota on useaan otteeseen laajennettu. Torin pohjoissivulle valmistui kivistä rakennettu kaupungintalo vuosina 1882–1885, (F. A. Sjöström). Kaupungintalon puistikolle laadittiin istutussuunnitelma jo vuonna 1933 Bengt Schalinin toimesta, mutta sitä on muutettu 1950- ja 1960-luvulla, jolloin toteutettiin kuvanveistäjä Kalervo Kallion patsas- ja allasaihe istutuksineen. Torin eteläpäässä lyseon edessä on torikaupan sydän, vuonna 1902 valmistunut kauppahalli kalahalleineen (J. V. Strömberg), hallin laajennus 1914 (Arne Sirelius). Katokset ovat vuodelta 1936 (Juho Nykänen). Kalakauppa siirtyi halliin vuonna 1956. Torin länsireunalla sijaitseva Carlsonin kulma, hotelli Atlas on vuodelta 1929 (Eino Pitkänen). Kaupungintalon takana nykyisin kaupungin käytössä oleva entinen linja- asema on vuodelta 1934 (Juho Nykänen). Suurin osa kaupungintalon pohjoispuolella olevasta puistikosta on pysäköintialuetta.

Torialueen isoimmista patsaista kaksi on kansallisen kaupunkipuiston alueella: Veljmies-patsas vuodelta 1959 (Heikki Konttinen) ja kauppahallin toisessa päädyssä Siskotyttö vuodelta 1984 (Taru Mäntynen). Lisäksi alueella on viisi osaa Pekka Kauhasen kävelykeskustaan toteutetusta seitsenosaisesta veistossarjasta. Siirrettävä esiintymislava on uusittu 2013 torin ja kävelykeskustan rakentamisen yhteydessä, grilli-kioski (1993) ja taksin taukotupa (1997) ovat eri suunnittelijoiden suunnittelemat. Torin viheralueet oli nimetty vuonna 1975 asemakaavassa Veljmies-, Halli- ja Toripuistiksi. Keskustaan vuonna 2008 vahvistunut uusi asemakaava muutti puistot katuaukioiksi. Torin eteläpuolen porrashuoneet ja torin valaistus on myös uusittu, pohjoisosan porrashuoneet on toteutettu arkkitehtikilpailun pohjalta.

Kauppakadun liiketalo

Kokonaisuus on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Kauppakadun varrella, osoitteissa Kauppakatu 16, 18 ja 20 sijaitsee useita Kuopion vanhimpiin kuuluvia kivisiä liike- ja asuintaloja, jotka valmistuivat Kuopion puurakennuksia tuhonneiden tulipalojen jälkeen 1870- ja 1880-luvun taitteessa. Kauppakadun kulmauksessa vuodelta 1882 peräisin oleva liikerakennus (F. A. Sjöström), jonka rakennutti kauppaneuvos Gustav Ranin. Viereinen talo Kauppakadun ja Käsityökadun kulmauksessa on (Jac Ahrenberg) 1879 valmistunut tehtailija C. G. Svahnille, joka 1800-luvun loppupuolella siirtyi apteekkari A. E. Piispasen omistukseen ja on tullut tunnetuksi Vanhan apteekin talona. Kauppakatu 20:een valmistui Pohjoismaiden Yhdyspankin kivitalo 1921 (J. V. Strömberg).

Kauppakadun ja Vuorikadun kulmauksessa osoitteessa Vuorikatu 22 oleva asuin- ja liiketalo, on vuosina 1930-1931 valmistunut entinen Maatalousosakepankki ns. Rehutorni (Jussi ja Toivo Paatela).

Puijonkadun asuintalot

Rakennusten ryhmä rajautuu Minna Canthin katuun, Puijonkatuun ja Käsityökatuun sekä Lapinlinnankadun varren taloihin. Vuosina 1842, 1848 ja 1862 on rakennettu puisten empirehenkisten asuintalojen ryhmä, jota täydentää kaksi ulkorakennusta (hirsinen aitta ja tiilirakennus). Pelkistettyä puuempiretystä edustavat asuinrakennukset muodostavat yhtenäisen suljetun pihapiirin. Puijonkadun varrella on myös kaksi muuta vuodelta 1912 peräisin olevaa, asemakaavassa suojeltua asuin- ja liiketaloa.

Tuomiokirkko ja Snellmanipuisto ympäristöineen

Kirkonmäki

Tuomiokirkkoon, kirkonmäkeen ja Snellmanipuistoon sekä niitä ympäröiviin katuihin ja rakennuksiin liittyy paljon kulttuurihistoriaa ja rakennushistoriaa. Tuomiokirkko kirkonmäkineen on edelleen maamerkki ja kirkonmäeltä avautuu kaupunkilainen kaukomaisema. Valkokylkinen kirkko on hallinnut Kuopion kaupunkikuvaa 200 vuoden ajan. Kirkko torneineen näkyy ylimpänä, katsoopa kaupunkia Puijolta tai Kallavedeltä. Myös kirkon kaavallinen sijainti on mielenkiintoinen kaupungin neljän pääkadun välissä ja neljän ruutukaavaa halkovan rännikadun näyttävänä päätteenä. Yhdessä Snellmanipuiston kanssa kirkonmäki muodostaa valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluvan kokonaisuuden, jota ympäröivä rakennuskanta täydentää.

Kirkonmäki on muotoutunut nykyiselleen pääosin 1800-luvun kuluessa. Järjestyksessään viides Kuopion kirkko, Tuomiokirkko rakennettiin muinoin maastollisesti korkeimmalle asemalle - myös Lapinlinnana tunnetulle ja sittemmin Vahtivuoreksi nimetylle mäelle - 1800-luvun alussa, jolloin mäellä ollut vartiopaikka ja tuulimylly siirrettiin muualle. Tuomiokirkko oli Kuopion ensimmäinen kivirakennus ja valmistuessaan suhteessa 1800-luvun alun muuhun rakennuskantaan nähden kookas. Vuonna 1806 alkaneita rakennustöitä jatkettiin Jacob Rijfin ja Pehr Grandstedtin johdolla Suomen sodan jälkeen ja kirkko valmistui vuonna 1815. P. W. Palmrothin 1795 suunnittelema kirkko on muodoltaan tasavartinen ristikirkko, jonka kellotorni on poikkeuksellisesti itäpäädyssä, johtuen tuon ajan kaupunkirakenteen painopisteestä. Vuonna 1823 Kirkonmäelle valmistui holvattu kellari Kauppakadun puolelle. Puita istutettiin ensimmäisen kerran kirkon ympärille sekä torille vuonna 1842. Puut kirkonmäelle oli istutettu alkusyksystä 1855, kun Krimin sodan ajaksi Kuopioon Sveaborgin linnoituksen vankilasta ”majoitetut västingien vangit” tekivät työn. Kirkonmäkeä kiertävä jyrkeä kivimuuri portaineen pystytettiin 1800-luvun lopulla, jolloin tehtiin myös käytävät ja istutettiin mäkeä reunustavat puut, koivut ja pihlajat sekä komeat porttikuuset. Kivistä ladotun muurin pystytys aloitettiin vuonna 1889 ja lopullisesti muuri kaikkine portaineen oli valmis vuonna 1899. 1900-luvun kuluessa kirkkoa ympäröivää puistoa on täydennetty erityisesti pensas- ja kukkaistutuksin (1914 Bengt Schalin) ja 1961 (Väinö Saarinen). Kirkkopiha on kokenut muodonmuutoksen, kun uudistunut kirkko ja piha-alue otettiin käyttöön 2016 kirkon 200-vuotisen taipaleen kunniaksi ja komeat porttikuuset sekä suurin osa kirkkopihan puustosta on uusittu.

Snellmanipuisto

Myös kaupungin vanhimpana puistona tunnettu Snellmanipuisto kuuluu kaupungin historian avainalueisiin: se on samalta ajalta kuin Väinölänniemi mutta luonteeltaan erilainen. Snellmanipuisto on kaupungin entinen päätori ja markkinapaikka kaupungin perustamisen ajoilta: alue on tunnettu useilla eri nimillä - Iso tori, Suurtori, Kirkkotori, Kustaa Aadolfin tori tai Kustaantori. Se muuttui Kirkkopuistiksi vähin erin sen jälkeen, kun torikauppa vuonna 1856 siirrettiin nykyiseen paikkaansa. Snellmanipuisto siitä tuli sen jälkeen, kun Johannes Takasen veistämä Johan Vilhelm Snellmanin muistomerkki heinäkuun 3. päivänä vuonna 1886 paljastettiin.

Leimallisena tekijänä ovat keskikäytävää reunustavat kukkapenkit punaisine kannoineen ja kirkolta alas Maaherrankadulle viettävässä keskiakselissa salmiakkikuvioidut kukkaistutukset. Kirkonmäel-

tä satamaan avautuvaa näkymää täydentää 1950-luvulla rakennettu suihkukaivo vesialtaineen, joka toimii paitsi kaupunkikuvaa rikastuttavana elementtinä myös virkistävänä keitaana kesäisen kaupungin paahteessa. Snellmanipuisto on kaupungin puistoista keskeisin sekä sijainniltaan että liikenteellisesti osana kaupungin läpi kulkevaa kevyen liikenteen verkostoa. Aiemmin se on ollut myös merkittävä tapahtumapaikka kesäisine konsertteineen ja musiikkipaviljonkeineen. Talvella puistoon on tuonut eloa Minna Canthin kadun puoleisessa kulmauksessa ollut liukumäki.

Puiston viihtyisyyttä lisäämään rakennettiin soittolava 1889 (Ricardo Björnberg). Soittolava purettiin puistoa uudelleen kohennettaessa rakentamalla sinne suihkulähde vuonna 1953. Samoihin aikoihin hävitettiin myös koristeelliset soittolavan ajalta peräisin olleet puiset vesimyymlät (Leander Ikonen). Snellmanipuistossa oli kioskki vuodelta 1957 (Seppo Ruotsalainen). Snellmanipuiston peruskorjaukseen liittyvä yleissuunnitelma on valmistunut ja tullut lainvoimaiseksi v. 2016 lopussa. Puistossa on käynnistymässä peruskorjaus, joka keskittyy vanhan puuston uudistamiseen niille tehtyjen tutkimustulosten perusteella. Peruskorjauksen yhteydessä uusitaan myös maanalaista kunnallistekniikkaa kuten kuivatusjärjestelmiä ja kaapelointeja. Peruskorjauksen lähtökohtana on uudistaa puisto niin, että sen vuosikymmenten aikana rakentunut historia ja rakenne säilyvät perinteitä noudattavana, mutta kasvillisuus, tekniikka ja rakenteet uudistetaan kestäväksi kauas tulevaisuuteen.

Kirkonmäen ympäristö

Kaupungin perustamisen alkuajoilta periytyneet kustavilaisajan taitekattoiset ja empirekauden aumakattoiset puutalot ovat pääosin vaihtuneet 1900-luvun eri vuosikymmenillä rakennettuihin kivitaloihin, jotka ovat asuin- ja liiketaloja sekä pankkirakennuksia.

Vanhinta rakennuskantaa edustaa Minna Canthin kortteli 1800-luvulta periytyvine puutaloineen, joista Piispankadun ja Minna Canthin kadun kulmassa sijaitseva rakennus Piispankatua reunustavine pitkine julkisivuineen on muodostanut vaikuttavan kokonaisuuden.

Snellmanipuistoa reunustava Kanttilana tunnettu Minna Canthin asuin- ja liiketalo on alun perin 1800-luvulta. Vieressä on entinen työväentalo vuodelta 1837. Työväentalosta on osa purettu pois tilalle kohonneen kaksikerroksisen asuinrakennuksen tieltä. Samalla tontilla sijaitsee myös (J. V. Strömberg) asuinkerrostalo vuodelta 1927 - talo rakennettiin alun perin Minna Canthin Perilliset Oy:lle.

Tuomiokirkon ympäristöön kuuluu myös (K. A. Honkavaara) 3-kerroksinen asuin- ja liiketalo, joka tunnetaan myös Barsonkulmana, on vuodelta 1928. Samassa korttelissa toimii päiväkotit Minna Canthin kadun varrella olevassa puurakennuksessa, joka aiemmin oli postin rakennus. Päiväkodin käytössä on myös Sorvarinkadun puoleinen, vuodelta 1937 oleva puinen rakennus.

Vuonna 1920 valmistunut tiilinen Konttisen liiketalo (Oiva Kallio) kohoaa maamerikiksi tuomiokirkon alapuolella rännikadun ja Minna Canthin kadun kulmauksessa. Siinä on nykyään nykyisin toimitiloja.

Kirkonmäen luoteiskulmaa vastapäätä on vuonna 1904 valmistunut entinen KOP:n talo, jossa toimii nykyisin Kuopion taidemuseo (Vilho Penttilä 1904; laajennus Kauno S. Kallio 1924–25, muutokset K. A. Pinomaa 1958 sekä muutos taidemuseoksi Pertti Pakkala 1980, uudistus Eero Koivisto 2005).

Snellmanipuiston pohjoispuolella on entinen Suomen Pankki, nykyisin rakennuksessa toimii ravintola. (J. V. Strömberg 1912, korotus 1947 Harry W. Schreck). Pankkikäytöstä rakennus jäi pois 1993, jolloin Suomen Pankin laajemmat tilat valmistuivat Päivärinteentielle.

Entisen Suomen pankin takana, Kuninkaankadun ja Kirjastokadun varrella sijaitsee funkistyylinen postitalo, joka on rakennettu vuosina 1936–1937 Kuopion posti- ja lennätintaloksi (Yleisten raken-

nusten ylihallitus, Otto Flodin). Nykyisen kellertävän värityksen sijaan rakennus oli aiemmin 1930-luvun funkiksen mukaan valkoinen.

Toteuttamatta jääneen raatihuoneen paikalla kohoaa katunäkymää arkkitehtuurillaan hallitseva Kuopion museo (J. V. Strömberg), joka rajaa Snellmaninpuistoa pohjoispuolelta. Alun perin se rakennettiin museo-, kirjasto- ja vapaapalokuntaa varten vuonna 1907. Rakennusta on korotettu Museokadun puolelta vuonna 1960. Kuopion museon rakennuksessa sijaitsevat sekä kulttuurihistoriallisen että luonnontieteellisen museon näyttelytilat.

Museorakennuksen kanssa on samalla tontilla, aikoinaan rännikadun päälle vuonna 1967 rakennettu Kuopion kaupunginkirjasto ja maakuntakirjasto (Matti Hakala). Kirjaston ikkunoita ja sisätiloja on muutettu alkuperäisestä.

Kulmittain museon kanssa, osoitteessa Maaherrankatu 13 on kaupunkihallintoa palvelleeseen yläalkeiskoulun ja reaalilyseon tilalle rakennettu entinen Teollisuuskoulu, nykyinen Snellmanin koulu (ent. Vahtivuoren koulu), vuodelta 1904 (Werner Polón - Sebastian Gripenberg). Teknillinen koulu toimi rakennuksessa vuoteen 1966. Koulun pihapiirissä on voimistelusaliksi 1850 valmistunut kahdeksankulmainen rakennus, ns. Mutteri (E. B. Lohrmann) ja rapattu asuinrakennus vuodelta 1942.

Kauppakadun varrella sijaitsee vuodelta 1923 (Paavo Makkonen, muutokset 1926 K. Korhonen, 1987 Kauhanen, Tegelman) oleva Galleria talo (toisissa lähteissä mainittu Lintu-Räsäsen-talona), jossa on toiminut myös Satama-apteekki. Arvokasta korttelia täydentää myös Snellmaninkadun ja Vahtivuorenkadun kulmassa olevat entisen Savo-Karjalan tukkukaupan rakennukset, jotka ovat Kuopion Energian toimitiloina.

Maaherrankadun ja Minna Canthin kadun kulmauksessa on Kuopion osuusliikkeen rauta- ja taloustavaramyymälä (Valde Aulanko). Vuonna 1939 valmistunut, funkista edustava rakennus tunnetaan myös nimellä Vitriini ja se on nykyisin toimistotiloina.

Maaherrankadun varrella on jugendvaikutteinen puinen kaupunginhotelli ”Renkku”, vuodelta 1902 (Eskil Hindersson). Nykyisin rakennus on hotellin kokoustiloina.

Snellmaninpuiston laidalla on (Paavo Makkonen) liiketalo vuodelta 1915, joka on osa Puijonsarven hotellia. Minna Canthin kadun suuntainen laajennus on vuodelta 1968 (Anna-Liisa Mertaoja-Nylund).

Piispanpuisto ympäristöineen

Alue on ollut Pohjois-Savon keskus 1500-luvulta lähtien. Kuopio perustettiin vuonna 1549 Tavisalmi-nimisenä kappelina Juuan emäseurakuntaan. Itsenäiseksi kirkkopitäjäksi se muodostettiin vuonna 1552. Piispanpuiston ympäristö on vanhaa Kuopion keskustaa edustava alue, joka muodostaa puiston ja sitä ympäröivien rakennusten kanssa monen aikatazon muovaaman kerroksellisen miljöökokonaisuuden ja kulttuuriympäristön niin hallinnollisesti kuin rakennushistoriallisestikin. Piispanpuisto ympäristöineen on valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Piispanpuisto

Piispanpuisto on istutettu metsälehmusvaltainen arvopuisto ja kaupunkikuvallisesti merkittävä Maaherrankadun päätteellä. Piispanpuisto liittyy lääninhallituksen puistopihan kautta Väinöläniemeen ja Kuopionlahden rantaa reunustavaan puistoketjuun.

Piispanpuistolla on historiallista merkitystä alueen hallinnolliseen keskukseen liittyvänä ja aivan erityistä merkitystä Kuopion aiempien kirkkojen sijaintipaikkana ja vanhana kirkkomaana.

Piispanpuistossa sijaitsivat Kuopion seudun ensimmäiset kirkot, joista viimeinen puinen ristikirkko purettiin vuonna 1820. Paikka tunnettiin silloin Hallitustorin nimellä ja muutettiin puistoksi 1880-luvun puolivälissä lääninhallituksen rakennusten valmistuttua. Puistossa on siinä aiemmin sijainneiden kirkkojen ja hautausmaiden muistoksi kivinen muistomerkki ja se on muinaisjäännösalue. Puiston toinen muistomerkki viittaa Pietari Braheen ja hänen vuonna 1653 perustamaansa kaupunkiin, jonka kaavallisen keskuksen muodosti paikalla sijainnut kirkko. Brahen perustama Kuopio kuitenkin kuihtui ja menetti kaupunkioikeutensa.

Piispantalo

Läheinen puisto on saanut nimensä länsireunalla Piispankadun varrella sijaitsevasta Kuopion ensimmäisen hiippakunnan aikaisesta piispantalosta, jonka piispa Frosterus rakennutti vuonna 1854 (Carl Ziegler). Piispantalossa on 1900-luvun alkuvuosilta alkaen toiminut käsityökoulu ja nykyisin siellä on Rouvasväen yhdistyksen toimistotilat. Muotoiluakatemian koulutus on suunnattu lapsille, nuorille, aikuisille ja eläkeläisille. Yhdistyksellä on meneillään monenlaisia hankkeita ja työpajoja sekä kansainvälistä residenssitoimintaa. Lisäksi yhdistys vuokraa Piispantalon tiloja myös ulkopuolisille luento- ja juhlatilaisuuksiin.

Maanmittauslaitos / Karjatalousopisto

Ympäristön vanhimpiin rakennuksiin kuuluu Piispantalon ohella sitä vastapäätä puiston toisella puolella sijaitseva Maanmittauslaitoksen talo, joka tunnetaan Kuopiossa parhaiten siinä suurimman osan 1900-lukua toimineesta Karjatalousopistosta. Tämän alkuaan kaksikerroksisen kivitalon rakennutti maanmittari Carl Rehnström 1870-luvulla. Alun perin kaksikerroksinen kivitalo on vaiheittain rakennettu vuosina 1851–1852 ja korotus vuonna 1922 (Kerttu Rytönen). Myös sivurakennus on suojeltu asemakaavassa.

Pyhän Nikolaoksen katedraali

Puiston itäreunalla, Sepänkadun varrella, on ortodoksisen seurakunnan kirkko, Kuopion Pyhän Nikolaoksen katedraali, joka valmistui vuonna 1904 (Aleksander Isaksson). Kuopiosta tuli Suomen ortodoksisen kirkkokunnan keskuspaikka vuonna 1944 ja samalla kirkosta tuli katedraali eli kirkkokunnan piispankirkko. Katedraalin ulkoseinä on rapattu tiiliseinä, jonka ulkopintaan on maalattu tiilikuviointi. Samalla tontilla katedraalin kanssa on 1950-luvulla rakennettu Suomen ortodoksisen kirkkokunnan toimistotalo (Toivo Paatela). Taloa on muutettu ja laajennettu.

1920-luvun rakennukset

Piispanpuistoa reunustavat sekä pohjois- että itäreunalla 1920-luvun rakennukset. Kallaveden lukio ja aikuislukio, entinen tyttölyseo, Kirkkokadun ja Maaherrankadun kulmassa, rajaa punatiilisenä kookkaana rakennuksena puistoa pohjoisesta. Tyyliiltään klassistinen rakennus valmistui alun perin tyttölyseon käyttöön nelikerroksisena rakennuksena vuonna 1924 (M. Schjerfbeck). Kuopioon vuonna 1879 perustetun yksityisen tyttökoulun jatkajana toiminut tyttölyseo toimi rakennuksessa vuoteen 1973 saakka. Koulu sai nykyisen korkeutensa 1950-luvulla.

Kirkkokadun ja Sepänkadun kulmauksessa sijaitsee samoin klassismia edustava viisikerroksinen (Antti Pitkänen) asuinkerrostalo Ilmarinen vuodelta 1926, jonka pihapiirissä Sepänkadun varrella on säilynyt, yleisenä saunanakin toiminut, kivinen piharakennus.

Kolmas 1920-luvun kerrostalo sijoittuu Karjatalousopiston taakse Venemiehenkadulle. Asuinrakennus Vellamo valmistui vuonna 1923 (Antti Pitkänen).

Vellamon tapaan, ei aivan puiston laidalla, sijaitsee Piispankadun varrella valkoinen, funkista edustava Pohjois-Savon Metsäkeskuksen rakennus (Jussi Paatela). 1930 valmistunut rakennus tehtiin alun perin Itä-Suomen karjanjalostusyhdistystä varten.

Lääninhallituksen pihapuisto, hallintorakennukset ja ympäristö

Jo vuonna 1775 suoritetussa koko maan lääninjaon uudelleenjärjestelyssä kuningas Kustaa III:n määräysten mukaan muodostettiin Kymenkartanon pohjoisesta osasta ja Hämeen lääniin kuuluneesta Rautalammistä Savon ja Karjalan lääni, jonka keskuspaikkana oli Kuopio. Lääninhallituksen päärakennus on uusrenessanssia edustava kaksikerroksinen kivitalo (yleisten rakennusten ylihallitus, Constantin Kiseleff), joka valmistui vuonna 1885. Virastot tehtiin rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen ja kuvernöörin (myöh. maaherra) asunto toiseen kerrokseen. Päärakennuksen viimeisin korjaus on tehty vuonna 2002. Korjauksessa ennallistettiin huonetiloja ja niiden koristemaalauksia. Lääninhallituksen päärakennuksen molempiin päihin, tontin sivulle tehtiin rakennukset maanmittauskonttorille ja talousrakennukselle. Sivurakennukset korotettiin kaksikerroksisiksi vuonna 1914 (Ricardo Björnberg). Lisäksi maanmittauskonttoria laajennettiin lisäosalla vuonna 1931.

Lääninhallituksen lehtevä puistomainen pihapiiri komeine vanhoine puineen ja kalliolla sijaitsevine huvimajoineen on syntynyt vuonna 1885 valmistuneen lääninhallituksen päärakennuksen myötä. Kaariaiheelle rakentuva pihasuunnitelma toteutui vaiheittain 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Siitä on jäljellä kalliolla oleva huvimaja ja puustoa, lehtipuita ja pihtoja. Väinölänniemen ja Piispanpuiston väliin jäävä lääninhallituksen kortteli muodostaa tonttia reunustavine vanhoine ja uudempine rakennuksineen sekä aitoineen selvästi rajatun kokonaisuuden, joka on tärkeä osa miljööä.

Viereisessä korttelissa on myös kaksi vuosina 1897–1898 valmistunutta kuuromykkäin koulun entistä rakennusta (Theodor Grandstedt). Rakennukset ovat kaksikerroksisia; ensimmäinen kerros on kivistä, toinen puuta. Kuuromykkäin koulu perustettiin Kuopioon vuonna 1862. Rakennukset ovat nykyisin virastokäytössä Pohjois-Savon liitolla (Sepänkadun puoleinen rakennus) sekä neuvottelu-, kokous- ja ravintolatiloina (Snellmaninkadun puoleinen rakennus). Pihapiirin vanhin rakennus, everstiluutnantti Lennart Forsténin huvila vuodelta 1862 korjattiin kuuromykkäin koulun johtajan asunnoksi. Nykyisin rakennus on Senaatti-kiinteistöjen toimistona. Tiilinen piharakennus on samalta ajalta.

Rännikadut

Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin kuuluva rännikatuverkko on Suomessa ainutlaatuinen. Yhtä laajaa lähes koko ruutukaava-alueen kattavaa kahden erilevyisen kadun hierarkiaa ei ole säilynyt muissa suomalaisissa kaupungeissa. Rännikadut esiintyivät ensimmäisen kerran maanmittari Pehr Kjellmanin vuonna 1775 Kuopion perustamisen puitteissa laatimassa asemakaavaluonnoksessa. Rännikatuja alkuperäisestä funktiosta palokujina tai kaupunkihierarkisesti pääkatuja (14,5 m) kapeampina kujakatuina (7,2 m) on erilaisia näkemyksiä. Todennäköisimmin rännikadut rakennettiin palosoliksi useiden puukaupunkeja kohdanneiden tulipalojen leviämisen esteeksi. Tulipalojen leviämisen esteeksi ehdotettiin useissa suunnitelmissa lehtipuiden istuttamista rännikatualueelle, mitä ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Rännikadut rakentuivat 1700- ja 1800-luvuilla ruutukaava-alueen korttelien rakentumisen myötä vaiheittain. Puukaupunkiajan rännikatutila oli askeettinen, pelkistetty hiekkapäälysteinen kulkuväylä. Rakennusten pitkät julkisivut, päädyt tai puuaidat ja portit rajasivat katutilan tiiviisti. Puut, pensaat ja muut istutukset sijaitsivat tonttien puolella aitojen takana. 1800-luvun puutalokorttelin ja rännikatumiljöön piirteitä on nykyään parhaiten nähtävissä Sorvarinkadun museokorttelissa. Rännikatuverkostolle on laadittu kokonaissuunnitelma: vuoden 2006 jälkeen on säännöllisesti peruskorjattu kerralla yhteen suurtonttiin sijoittuvat katuosuudet (yksi ristikko/vuosi). Rännikaduista on toistaiseksi peruskorjattu noin 80%.

Vanhat puutalokorttelit

Kuopio oli vanha puukaupunki, jonka puutalot purettiin pääosin 1960- ja 1970-luvuilla. Korttelimuseon ja kirkon välisiin kortteleihin mahtuu laajin säilynyt puu-Kuopio, joka on usean korttelin muodostama alue sisältäen monia yksittäisiä arvokkaita kohteita puukaupungin ajalta. Alue on merkittävä kaupunkikuvallinen kokonaisuus, jossa näkyy kerroksellisuus, eri aikojen rakennukset ja rakenteet tasapainoisena kaupunkikuvana.

Museokorttelin pohjoispuolisessa korttelissa, osoitteessa Kuninkaankatu 12, sijaitsee erityisen merkittävä vuonna 1780 rakennettu mansardikattoinen tuomiorovastin pappila, joka alun perin rakennettiin lääninhallituksen virkamiehille. Rakennus muutettiin pappilaksi vuonna 1919 (Juho Nykänen).

Samassa korttelissa Tuomiorovastin pappilan kanssa, sen eteläpuolella Kuninkaankadun ja Kirkkokadun kulmassa, sijaitsee Kuopion Klubi, entinen asuinrakennus, jonka on vuodelta 1880 (Ferdinand Ohmann). Taloa on laajennettu vuonna 1900. Samalla asuintalo on muutettu ravintolakäyttöön ja tunnetaan Kuopion Klubina.

Victor Barsokevitsch-valokuvakeskus sijaitsee osoitteessa Kuninkaankatu 14. Pihapiirissä sijainneessa aiemmassa rakennuksessa sekä myöhemmin nykyisessä, vuonna 1894 (P. J. Pitkänen) valmistuneessa rakennuksessa toimi vuosina 1887–1926 valokuvaaja Viktor Barsokevitschin ateljee.

VB-valokuvakeskuksen vieressä oleva pieni puutalo on osa vuonna 1800 valmistunutta kulmataloa. Minna Canthin kadun puoleinen osa rakennusta purettiin paikalle valmistuneen kivitalon (Barsonkulma) tieltä (ja purettu osa siirrettiin osaksi korttelin 1-2 rakennuksia). Puutalossa on nykyisin päiväkotitiloja.

Vuorikadun korttelit

Kirkkokadun ja Vuorikadun kulmassa on 1800-luvun koulurakennusten ja asuinrakennusten muodostama kokonaisuus. Korttelissa sijaitsevat Maria Jotunin koulun rakennukset. Koulun vanhempi osa on vuodelta 1851 ja tyyliltään empireä. Talo rakennettiin Köyhien tyttöjen kouluksi. Koulun uudempi osa, Kirkkokadun ja Sorvarinkadun kulmaukseen valmistunut koulutalo, on vuodelta 1895 (P. J. Pitkänen); siinä oli voimistelusalii, viisi luokkahuonetta ja opettajainhuone. Punamullattu piharakennus on vuodelta 1851 ja pystytetty alun perin tontilla olleen Lappeteläisen taloa varten. Koulussa annetaan nykyisin harjaantumisopetusta. Vuorikatu 9 tiloissa toimii nykyisin Kuopion käsityöyhdistys.

Osoitteessa Koljonniemenkatu 34 on rakennusmestari P. J. Pitkäsen vuonna 1899 suunnittelema asuinrakennus, joka on muutettu toimistokäyttöön vuonna 1986. Nykyisin siinä on Niiralan Kulma Oy:n toimisto. Koljonniemenkadun varrella on myös 1920- ja 30-luvulla valmistuneita, nykyisin asuinkäytössä olevia rakennuksia.

Kuopion korttelimuseo

Museokortteli sijaitsee alueella, jolla Kuopion vanhin kaupunkimainen asutus sijaitsi. Kuninkaankadun, Kirkkokadun, Sorvarinkadun ja Kuopionlahdenkadun rajaama kortteli muodostaa Kuopion korttelimuseon, joka on osa Pohjois-Savon maakuntamuseona toimivaa Kuopion kulttuurihistoriallista museota.

Korttelin tunnettu historia alkaa 1650-luvulta, jolloin paikalle rakennettiin Kuopion ensimmäinen käräjätupa. Museokorttelissa on kaikkiaan 11 puutaloa vehreässä pihapiirissä, niistä vanhin on peräisin 1700-luvun lopulta ja nuorin 1800-luvun lopulta. Kaikki korttelin Kuninkaankadun ja Kirk-

kokadun varrella olevat puurakennukset ovat korttelin alkuperäistä rakennuskantaa ja sijaitsevat alkuperäisillä paikoillaan muodostaen yhtenäisen katunäkymän ja ovat siten erityisen edustavia. Rännikadun (Sorvarinkatu) puoleista sivustaa on puolestaan täydennetty kuudella kaupungin keskusta-alueelta eri kortteleista siirretyillä rakennuksilla. Kokonaisuus on valtakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Kuninkaankadun varren rakennukset: Kuninkaankatu 6 - Vinkkelitalo (P. J. Pitkänen); rakennuksessa on kokous- ja näyttelytilaa sekä konservointitilat. Kuninkaankatu 8 - rakennus on tehty vuonna 1849, mutta siinä on osia paikalla jo aiemmin olleesta talosta. Rakennuksessa on museon lipunmyynti ja yhtenä interiörinä on mm. Minna Canthin työhuone. Kirkkokatu 22 - Käräjätupa: vuonna 1849 rakennetussa talossa on ilmeisesti osia samalle paikalle jo 1600-luvun puolivälissä rakennetusta vanhasta käräjätuvasta. Rapatussa rakennuksessa on toiminut museokahvila. Kirkkokatu 24 - hirsinen ulkorakennus on vuodelta 1849.

Sorvarinkadun varrella on vuonna 1862 rakennettu aittarivi ja hirsinen aittarakennus, joka on alun perin ollut Raninin kauppiassuvun omistuksessa. Kyseisen rännikadun varrella on 1800-luvun alkupuolen parituparakennus ja Apteekkitalo 1700-luvun lopulta. Museokorttelin keskellä on 1800-luvun puolivälistä pieni asuintalo. Kuopionlahdenkadun varrella oleva talo on tehty alun perin puusepän verstaaksi noin vuonna 1830.

Rakennusten entisöinti toteutettiin vaiheittain 1970-luvulta 1990-luvulle. Museo avattiin yleisölle vuonna 1982, mutta koko kortteli tuli museoalueeksi vuonna 1997.

Korttelin rakennusten kunnostustyöt tehtiin perinteisin materiaalein ja vanhoja työtapoja mukaillen. Tämä on tärkeää autenttisuuden takia, mutta perinteiset korjaustavat ovat lisäksi osoittautuneet vanhojen puutalojen kohdalla myös rakennuksen säilymisen kannalta parhaaksi ratkaisuksi.

Asukkaina korttelissa on ollut aikojen saatossa monenlaisia ihmisiä. Luonteenomaista korttelille on ollut se, että siinä on asunut niin kaupungin varakkainta kuin köyhempääkin väkeä, mikä on antanut luontevan lähtökohdan monipuolisen museokohteen luomiselle.

5 MALJALAHTI (PUISTOT, VANKILA, ASUINKORTTELIT)

Kaupungista katsoen Maljalahden takana sijainnut alue on vanhastaan tunnettu Lahdentakana.

Lahden pohjoisrannalle rakennettiin 1800-luvun alkukymmeninä kaksikin merkittävää julkisen vallan rakennusta: sairaala ja vankila. Alue tunnetaan 1900-luvun kartoissa Joutsenlammen nimellä, jonka mukaan suunnitelmissakin on puhuttu Joutsenlammen puistosta.

Samoihin aikoihin Satamapuiston suunnittelun kanssa Bengt Schalin teki puistosuunnitelman myös Maljapuron varteen, kun tästä siihen asti Maljalahtena lainehtineesta alueesta ryhdyttiin 1930-luvun alussa tekemään puistoa.

Vankila-alue edustaa valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä.

Ruutukaava-alueen reunalla oleva satama-alue on nykyisin asunto-, liike-, puisto- ja matkustajasatama-alue (asuminen, hotelli, ravintolat, huvi- ja matkustajaveneily, satamapuisto, kävely, pyöräily).

Minna Canthin puisto ja Puropuisto

Maljapuroa reunustavaa Minna Canthin puistoa hallitsee Eemil Halosen veistämä Minna Canthin patsas, joka on paljastettu Minna Canthin kuoleman 40-vuotismuistopäivänä 12.5.1937. Samoihin aikoihin valmistui maamme tunnetuimpiin puutarha-arkkitehteihin kuuluneen Bengt Schalinin puistosuunnitelma. Schalin teki puistoa varten kaksikin suunnitelmaa, joista toisen hän oli laatinut vuonna 1933 ennen kuin oli tietoa siihen sijoitettavasta veistoksesta ja toisen sittemmin toteutetun vuonna 1937. Schalinille tyypillinen symmetria-ratkaisu on ollut esikuvana myös joitakin vuosia sitten toteutetulle puiston saneeraukselle. Schalinin ensimmäistä suunnitelmaa noudattavan keskusviheriön kulmia koristavat pylväshaavat. Unkarinsyreenin reunustamissa perennapenkeissä

kukkivat vuorollaan esikot, liljat, pikkusydämet, syysleimukukat ja punatähkät. Museokadun puoleista sivua reunustavat vanhempaa perua olevat puistolehmukset ja sembramännyt. Puron toista puolta varjostavat vanhat koivut ja puroon viettävää rinnettä peittävät punapaju- ja ruusuangervoistutukset.

Minna Canthin puiston ja eteläpuolelle sijoittuvan Puropuiston erottaa Hapelähteenkatu. Puropuistoa reunustaa etelässä vuonna 1906 valmistunut Maljapuron koulu (entinen Kauppakoulu), jossa toimii nykyisin päiväkot. Näillä paikkeilla on sijainnut 1700-luvun lopulla rakennettu ensimmäinen lääninlasaretti. Puropuiston keskeisimpänä toimintona on aiemmin ollut lasten leikkipuisto. Minnan Canthin puisto on saneerattu yli 20 vuotta sitten. Suurin osa Puropuistosta on nykyisin liitetty aidalla eteläpuolella toimivan päiväkodin pihaan.

Hapelähteenpuisto

Hapelähteen puisto on saneerattu 2010-luvulla. Alueella on varustelultaan ja kasvillisuudeltaan monipuolinen lähiliikuntapaikka. Kaupunkiluonnon monimuotoisuuden vaaliminen on ollut yhtenä tavoitteena puiston saneeraussuunnitelmassa. Monimuotoisuus ilmenee muun muassa useiden perhoskasvien, kuten nauhusten ja punalatvojen, käyttämisessä puistoistutuksissa. Puistojen läpi Maljalahteen laskee Puijon rinteiltä vetensä keräävä Maljapuro, jossa on viime vuosina talvehtinut paljon sinisorsia.

Asemakadun itäpään korttelit

Alue muodostuu kolmesta pihakokonaisuudesta: vankila-alueesta, talouskoulun pihapiiristä sekä asuinkortteleista. Kokonaisuus on merkittävä sairaala-, vankila- ja koulumiljöö, jossa on tiilirakentamisen sekä Kuopion puukaupunkiin liittyvää puurakentamista edustavia rakennuksia yhtenäisenä kokonaisuutena.

Asuinkorttelit

Yhtenäinen puutalokortteli, joka on täydentynyt 1950-luvun kerrostalorakentamisella. Hapelähteenkadun varrella on kaksi pitkää ja vaikuttavaa puuasuinrakennusta: Rauhala ja Joutsen-nimiset asunto-osakeyhtiöt (K. H. Penttinen). Rauhala on vuosilta 1909-1910 ja Joutsen vuosilta 1926-1927. Näiden puutalojen pohjoispuolella on viisi pientaloa vuosilta 1927, 1928 ja 1930. Kaksi näistä on saman rakennusmestari Penttisen käsialaa. Hapelähteen- ja Snellmaninkadun kulmassa sijaitseva, keltaiseksi maalattu puinen asuinrakennus, As. Oy. Joutsen muistuttaa alueen vanhasta nimestä. Yhdessä Rauhalan kanssa ne ovat maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Talouskoulu

Asemakadun varrella, vankila-alueen länsipuolella on yhtenäinen asutokortteli, talouskoulun pihapiiri. Pihapiirin vanhin rakennus on oluttehtailija C. A. Claréukselle vuonna 1898 valmistunut asuintalo (Eskil Hindersson). Talouskoulun käyttöön rakennus hankittiin vuonna 1925. Talouskoulu on maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Vankila

Pietari Brahen aikana vuonna 1656 rakennettiin Kuopioon vankien säilytyspaikaksi vankikistu. Kruunun- eli lääninvankila aloitti toimintansa Kuopiossa vuonna 1780 eli samoihin aikoihin kun Kuopion kaupunki perustettiin. Nykyisellä paikallaan Kallaveden rannalla vankila on sijainnut vuodesta 1829 lähtien. Kuopion vankila on toiminut ennen Suomen itsenäistymistä niin Ruotsin kuin Venäjänkin vallan alaisuudessa. Se on kokenut monet yhteiskunnalliset kehitysvaiheet sekä täytännyt ne tehtävät ja vaatimukset, jotka yhteiskunta on vankeinhoidolta kulloisellakin aikakaudella edellyttänyt. 120 toimintavuotensa aikana se on ollut hyvin keskeinen osa kaupunkikuvaa muokaten monen sukupolven ajan kaupunkilaisten ja ympäröivän maakunnan asukkaiden käsityksiä vankilasta..

Ensimmäinen ja toinen vankilarakennus valmistuivat samalle paikalle 50 vuoden välein. Ensin rakennettiin kolmikerroksinen kivinen rakennus, nykyisen Kuopion lääninvankilan ydinosa (Suomen intendentinkonttori, C. L. Engel), jonka keisari Aleksanteri I oli määrännyt rakennettavaksi käydessään Kuopiossa vuonna 1819. Rakennus oli historiallinen jo valmistuessaan, koska tuolloin Suomi sai ensimmäisen arkkitehtonista identiteettiä ja vallitsevaa vankeinhoitoideologiaa vastaavan vankilarakennuksensa. Ydinosa hyödynnettiin Kuopion lääninvankilaa 1880-luvulla toteutettaessa: nykyistä vankilaa rakennettaessa punatiilinen rakennus laajennettiin ristinmuotoiseksi ja korotettiin nelikerroksiseksi sellivankilaksi vuonna 1889 (Theodor Decker ja L. I. Lindqvist). Sellivankilassa oli peruskorjaus vuosina 1991-1995. Korjauksen yhteydessä rakennettiin pääportin sisäpuolelle uusi porttirakennus. Kolmas peruskorjaus toteutettiin pääasiassa kahdessa vaiheessa vuosina 2009-2010.

Edellä mainittujen pihapiirien ja rakennusten lisäksi vankila-alueella on v. 1908 alun perin Käsiteollisuusyhdistyksen kouluksi valmistunut rakennus (J. V. Strömberg), joka peruskorjattiin 1990-luvun alkuvuosina vankilaa varten. Lisäksi vankilan muurien ulkopuolella on 1900-luvulla rakentunut lisäalue, jossa on ollut työhuonerakennus, autotalli, varastorakennus ja purusiilo. Näiden rakennusten paikalle on vuonna 2010 valmistunut uusi vankilan toimintarakennus.

Korttelin vanhimmat rakennukset sijoittuvat kuitenkin puutalojen muodostamaan kokonaisuuteen. Lääninsairaala on maamme vanhimpia säilyneitä puurakenteisia sairaalarakennuksia: Asemakadun varressa oleva, Lahdentaan sairaalana tunnettu lääninsairaala on vuodelta 1822 (Charles Bassi). Se korvasi 1700-luvun lopulla rakennetun ensimmäisen lääninlasaretin, joka sijaitsi nykyisen Maljapuron koulun paikkeilla. Rakennus on edelleenkin julkishallinnon käytössä, se toimii nykyisin Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksena. Rakennus on peruskorjattu ja kunnostettu muistuttamaan alkuperäistä ”rakennusasuaan” hiukan reilut 10 vuotta sitten pääasiassa vankityönä.

Samanaikaisesti sairaalan päärakennuksen kanssa valmistuivat sivurakennus ja ulkorakennus. Tätä entistä sairaalan pihapiiriä täydentää eteläpuolelle valmistunut vankilanjohtajan puinen asuinrakennus vuodelta 1888. Johtajan asuintalona toimimisen jälkeen rakennuksessa on saattanut asua joissain vaiheissa myös vankilan muuta henkilökuntaa. Myöhemmin siinä on ollut vankituotemyymälä ja 2000-luvun alun peruskorjauksen jälkeen rakennus on toiminut vankilan hallinto- rakennuksena / toimistoina. Nykyisin siinä toimii Rikosseuraamuslaitoksen valtakunnallisen täytäntöönpanoyksikön Kuopion toimipaikka. Vuodelta 1822 peräisin ollut ulkorakennus on purettu vuonna 2004 ja tilalle rakennettu uudisrakennus (Esa Piirainen).

6 VALKEISENLAMMEN YMPÄRISTÖ

Valkeisenlammen ympäristö on laaja kokonaisuus, joka rajautuu pohjoisessa Huuhan- ja Niiralan katuun, idässä Sairaalakatuun ja Alavanhovintiehen. Etelässä alue rajautuu Valkeisenkatuun ja lännessä rajausta reunustaa Niiralan omakoti- ja kerrostaloalueet. Lännessä rajauksen sisällä on yksityinen vanhusten palvelukoti, Ukkokoti. Rajaus sisältää useita vanhoja julkisia rakennuksia: koulun, sairaalan ja teatterin.

Valkeisenlammen puisto toimii viherkäytävänä Väinölänniemeltä Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Puisto on saneerattu 2000-luvulla. Puistosaneerauksessa on kiinnitetty huomiota luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen muun muassa kasvivalinnoilla. Puistoon on istutettu laaja ruusu-tarha, alppiruusuja ja runsaasti perhosille mieleisiä mesikasveja, joita on myös teatteriaukion uusi-
tuissa perennaryhmissä.

Puiston keskellä sijaitsevalla lammella on erittäin suuri maisema- ja virkistysarvo: lammen rannalla on uimaranta, ulkoilureitti, peli- ja leikkialueita. Valkeinen kuuluu pienvesien kunnostusohjelman prioriteettiltaan tärkeimpiin kohteisiin. Lammen veden laatu on pysynyt melko hyvänä, joskin pohjan lähellä on ajoittain ollut hapettomuutta. Veden laadun seurantaa ja hapetusta jatketaan: sedimentti saadaan pidettyä ravinteita hyvin vastaanottavana ja epämiellyttävien leväkukintojen riskiä voidaan hallita. Valkeisen kalasto on myös runsas ja tarjoaa vapakalastajille jopa Suomen mittakaavassa erityisen kohteen. Erikoisuutena ovat mm. siihen istutettu sampi ja luonnollisesti lisääntyvä suutari, joita varsinkin lajikalastajat ympäri Suomea käyvät pyytämässä. Valkeisella järjestetään useita kalastustapahtumia, joista suurimpia ovat Kalastuspäivä toukokuussa, joka kokoaa alueen koululaisia (esim. vuonna 2016 50 bussilastillista + lähikoulujen omakyytiläiset) kirjolohen kalastukseen tai maaliskuussa järjestettävä suurpilkkitapahtuma (400-500 osallistujaa).

Valkeisenpuisto

Valkeisenpuisto on rakennettu Valkeisenlammen ympärille useassa vaiheessa 1950- ja 1960-luvun taitteessa. Vanhastaan lammen itäranta kuului Hatsalan maihin ja länsiranta Harjulan maihin. Lammen eteläpäähän vuonna 1969 valmistuneen kirkon paikalla oli Alavan hovi, jonka maanmittari Gustaf Thilén rakennutti asuintalokseen 1840-luvulla vuokraamilleen Harjulan torpan maille. Sekä Hatsalan että Harjulan maat siirtyivät kaupungille kohta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Lammen kaupungin puoleiselle rannalle nousivat sen jälkeen sekä lääninsairaalan että kaupunginsairaalan rakennukset. Vanhoissa valokuvissa näkyvät vesipumput ja pyykkilaiturit kertovat lammen tärkeydestä kummankin sairaalan vesihuollolle että hygienialle. Lampi oli tärkeä myös viereiselle kasarmille. Varuskuntavaiheen Kuopiossa eläneet muistavat, miten hevoset tuotiin kasarmilta juomaan lammelle, rannalla sijainneelle hevostenjuotto- ja uittolaitureille. Laitureita oli myös Niiralan puoleisella rannalla 1900-luvun alussa syntyneen asutuksen myötä. Ne ovat hävinneet, kun Valkeisenkadun pientalojen tilalle rakennettiin kerrostalot 1950- ja 60-luvun kuluessa.

Minna Canthin kadun puoleiseen poukamaan on siirretty kaupunginsairaalan puistossa ollut veistos Primavera (Kevät) vuodelta 1954 (Heikki Nieminen). Puiston toinen veistos on Kuopion venäläiseen ystävyyskaupunkiin, Pihkovaan, liittyvä kirjailija Aleksandr Pushkinin rintakuva vuodelta 1986 (Oleg Komov). Lisäksi puiston länsirannalla on 2004 valmistunut Antti Immosen ruostumatomasta teräksestä tehty Mökit ja Mäet-veistos. Lammessa vuosikymmenet ollut näyttävä vesisuihku liittyi puolestaan teatterin valmistumiseen kesällä 1963.

Valkeisen lammen itäreunaa reunustaa kallioinen maasto. Alueen pohjoiskulmalla on lasten liikennepuisto. Puistoa on uudistettu 2000-luvulla. Mittavien muutostöiden tuloksena on syntynyt monipuolinen kaupunkilaisten virkistysalue.

Teatteriaukio

Teatteriaukio on hyvä esimerkki epämääräisen aukion muuttamisesta laatoituksin ja istutuksin jäsennellyksi aukioksi. Tätä vuonna 1963 valmistuneen teatteritalon (Luukkonen, Stenroos, Uudistus 2012: Antti Nousjoki) ja muiden rakennusten rajaamaa kaupunkitilaa korostaa keskeltä kohoava

Maria Jotunin muistomerkki, seitsemän metrin korkuinen alumiinisäveistos vuodelta 1982 (Raimo Utriainen). Aukion istutukset on uusittu muutama vuosi sitten kaupungin puistotoimistossa laadittujen suunnitelmien mukaan.

Sairaala

Alueella on valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä. Valkeisenlammen rannalla sijaitsevat entiset lääninsairaalan kuin kaupunkipuiston rajauksen ulkopuolelle jäävät kaupungin sairaalan sekä lähistöllä myös Alavan sairaalan rakennusryhmät todistavat Kuopion asemaa merkittävänä sairaalakaupunkina.

Valkeisenlammen miljööseen liittyy kiinteästi ympäristön rakennetut alueet, joista arvokkaimmat ovat lammen itärannalla oleva entisen lääninsairaalan rakennusryhmä ja lammen pohjoispäässä olevat vanhainkoti, Niiralan koulu ja teatteri sekä ”Ukkokoti” Valkeisenlammen länsirannalla.

Lääninsairaalan rakennuksista ensimmäinen, punatiilinen sairaala valmistui syksyllä 1877 (E. B. Lohrman). Kauppakadun päähän rakennettiin vuonna 1910 uusi sairaalarakennus (Florentin Granholm ja Magnus Schjerfbeck). Talouskellari ja uusi ulkorakennus valmistuivat vuonna 1911. Samalla kymmenluvulla valmistui vielä (E. A. Kranck) sauna- ja pesutuparakennus. Samoihin aikoihin suunniteltiin myös talousrakennus ja kaksikerroksinen taloudenhoitajan ja lääkärin asuinrakennus. Entisen lääninsairaalan viimeisin laajennus on Kuopion terveydenhuolto-oppilaitoksen ajalta 1990-luvun alusta, jolloin Valkeisenkadun varteen valmistui funkishenkinen rakennus (Pekka Pitkänen).

Vastapäätä kirkkoa, lammen pohjoispäässä ovat vuodelta 1926 vanhainkoti (Oiva Kallio) ja Niiralan koulu 1925 (Armas Lindgren ja Bertel Liljeqvist). Valkeisenlammen länsirannalla on 1915-1917 valmistunut ”Ukkokoti” (Väinämö Killinen).

7 KASARMI, SANKARIPUISTO JA PUISTOKATU

Ydinkeskustan ruutukaava-aluetta reunustava Kasarmipuisto on osa virkistys- ja ulkoilukäytössä olevaa viherkäytävää, joka ulottuu Väinölänniemeltä ja Kuopionlahdelta asti Ison hautausmaan ja Puijon suuntaan. Alue on viherrakenteeltaan yhtenäinen, laaja puisto- ja virkistysympäristö, joka sisältää puistoarkkitehtonisesti ja esteettisesti merkittäviä viheralueita. Kasarmipuistossa on vielä jäljellä jonkin verran vanhoja puita, jotka monipuolistavat aluetta.

Kasarmi

Kasarmialue kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Se koostuu sekä 1880-luvun alussa silloisten läänien pääkaupunkeihin samanlaisilla piirustuksilla (A. Boman/L. I. Lindqvist) rakennetuista puisista tarkk’ampuja-pataljoonien puisista että 1910-luvun puolivälin aikana Venäjän armeijan lisääntyneille joukoilleen rakennuttamista, rakennuskantaa täydentävistä, venäläisten insinöörien suunnittelemista punatiilisistä asuin- ja kasarmirakennuksista. Kasarmialueen erikoisuutena onkin sen pitkä sotilaskäyttö Ruotsin vallan ajalta alkaen aina Suomen itsenäisyyden jälkeiseen sotilaskäyttöön. Kasarmialueen runsas vanha puusto täydentää rakennuskantaa.

Kansallisen kaupunkipuiston aluerajaukseen sisältyy Niiralankadun, Tulliportinkadun, Puistokadun ja Suokadun välissä sijaitseva puukasarmirakennusten muodostama kokonaisuus, johon sisältyy kaksi tiilirakennusta. Alueelle alun perin rakennetuista lähes 30 puisesta asuin- ja kasarmirakennuksesta on jäljellä kymmenen.

Alueen sotilashistoria ulottuu vuoteen 1695, jolloin 1550-luvulta lähtien tunnettu Hatsalan tila hankittiin Savon jalkaväkirykmentin haltuun. Erityistä merkitystä alueelle antaa sen pitkä historia sotilaskäytössä, joka alkaa vuodesta 1718, jolloin alueella oli Savon Kuopion komppanian kapteenin virkatalo. Myös Ruotsin vallan jälkeisen autonomian ajan Kuopion 5. tarkk'ampujapataljoona oli majoitettu Hatsalan nummelle. Sen rakennuksista näyttävin, 700 henkeä vetäväksi teatteriksi muutettu maneesi Tulliportinkadun kohdalla, purettiin 1870-luvun lopulla, kun Kuopion tarkk'ampujapataljoonan kasarmialueen rakentaminen alkoi.

Alueen nykyinen puisto perustuu August Bomanin Suomen intendentinkonttorissa Kuopion 5. tarkk'ampujapataljoonan aluetta varten laatimiin piirustuksiin, joihin sisältyvät myös rakennuksia ympäröivät nurmikäytävät puuistutuksineen. Itsenäisen Suomen käytössä kasarmialue oli vuoteen 1963, jolloin varuskunta siirtyi pois Kuopiosta Kajaaniin ja pääosa rakennuksista jäi tyhjilleen. Kasarminpuisto on avautunut kaupunkilaisille vasta tuolloin. Keskiviherien puiden katveeseen, siinä aiemmin sijainneen soittopaviljongin tuntumaan on vuonna 1963 pystytetty muistomerkki kertomaan alueella toimineesta varuskunnasta ja sen joukko-osastoista. Savon rykmentin Kuopion komppanian rakennuksista viimeiset purettiin vasta 1960-luvulla uimahallin rakennustöiden yhteydessä. Vuonna 1972 kaupungin ja valtion välillä toteutuneen maanvaihdon jälkeen pääosa kasarmialueesta siirtyi kaupungille ja sen virastojen käyttöön.

Multimäki / Hatsalan hautausmaa / Sankaripuisto

Alueen vanha nimi on Multimäki/ Multamäki ja se oli tarkoitettu toriksi vuoden 1787 asemakaavassa. Hatsalan hautausmaa perustettiin 1811 ruutukaava-alueen luoteiskulmaan kaupunki- ja maaseurakunnan yhteiseksi hautausmaaksi.

Alue on Kuopion kaupungin keskustan vanhin säilynyt hautausmaa: sinne on haudattu kaupunkilaisia aina 1860-luvulle saakka. Alueen aukiosuunnitelma on vuodelta 1873 (C. R. Dahlström). Myöhemmin alue on tunnettu myös Hatsalan hautausmaana ja puistona.

Hautausmaan halki rakennettiin pohjois-etelä suuntainen pääkäytävä, jonka molemmin puolin sijaitsivat hautausalueet, sukuhaudat etelässä ja rivihaudat pohjoisessa. Tämä noin 1,5 hehtaarin hautausmaa-alue riitti seurakunnan tarpeisiin 30 vuotta. Hautausmaan rajaamisella ja pengertämisellä nykyiseen kokoonsa 1920-luvun lopulla oli suuri vaikutus kaupunkikuvaan. Aiemmin katualueet Suokadulla, Hatsalankadulla ja Tulliportinkadulla olivat olleet kapeammat, eikä Ajurinkatua ollut avattu hautausmaan kohdalla.

Nimi Sankaripuisto on alueelle annettu hautausmaan lounaiskulmaan haudattujen talvi- ja jatkosodan sankarivainajien johdosta; tie Hatsalan hautausmaasta sankaripuistoksi syntyi seurakunnan päätöksellä talvisodan syttymisen jälkeen. Talvi- ja jatkosodan sankarivainajia, kentälle jääneitä sekä Kuopion pommituksissa kuolleita on sankarihautoihin siunattu 630. Viimeinen sankarihautaus tapahtui vuonna 1961. Sankarihautausalueen suunnitelman laati arkkitehti Seppo Ruotsalainen ja muistopatsaan teki kuvanveistäjä Essi Renvall. Puistossa on edelleen vanhoja hautoja takorautaisine aitauksineen ja risteineen, jotka luovat ajallista syvyyttä kookkaiden mäntyjen ja sankarimuistomerkkien ohella ja kertovat maakunnallisesti merkittävästä kulttuurihistoriasta. Muinaisjäänneksi katsotaan ainakin torin kaakkoiskulma, jossa pääosa 1800-luvun hautamuistomerkeistä sijaitsee. Hautausmaa-alue on myös valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. Paikan nimen historiallinen asu näkyy edelleen kaupunginosan nimessä.

Tulliportinkadun puistikot

Aapelin- ja Lehmuspuiston asemakaavallinen historia ulottuu 1920-luvulle. Aiemmin puistoja on nimitetty yhteisesti Hatsalanpuistikoksi (asemakaava 1949), paikalliset nimittävät sitä Ollinpuistiksi. Puiston reunassa olevat puistolehmukset ovat noin 70-vuotiaita. Puiston asemakaavallinen nimi

on muutettu 1990-luvulla, kun puistoon asennettiin Kuopion kaupungin tilaama kirjailija Simo Puupposen - taiteilijanimeltään Aapeli - muistomerkki. Teos on nimeltään ”Hyvän tuulen voima” (Kari Juva 1989).

Puistokatu

Puistokadun itäreunalla on yksi harvoista vielä jäljellä olevista laajemmista vanhojen puutalojen muodostamista katunäkymistä: puutalovaltaiset korttelit muodostavat yhtenäisen vanhan puukaupunkimiljöön. Arvokas rakennuskanta ulottuu myös Kauppakadun ja Minna Canthin kadun suuntaan. Miljöötä täydentää Minna Canthin kadun ja Hatsalankadun varrelle sijoittuvat Kukkosen leipomien rakennukset vuosilta 1850 ja 1902. Lapinlennankadun rännikadun kulmausta koristaa puutalo vuodelta 1899 (K. H. Penttinen). Puistokadun, Lapinlennankujan, Hatsalankadun ja Kauppakadun rajaamalla tontille rakennettiin puutalot 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa (Hannes Väänänen) ja nykyisin ne ovat nuorisokeskuksen käytössä. Kauppakadun ja Puistokadun rajaamalla tontilla sijaitsevat puutalot vuodelta 1895 ja 1900. Torikadun kulmauksessa sijaitsee vuonna 1898 valmistunut kulmatalo (Henrik Vepsäläinen). Hatsalankadun puinen kulmatalo on vuodelta 1902 (Sampo Kokkonen). Tontin takaosassa on Torikujana tunnettu aittarivi (Henrik Vepsäläinen).

Puurakennusten muodostaman kokonaisuuden jatkeena on 1920-luvun rakentamista edustava miljöö: matalat kivitalot muodostavat merkittävän kulmauksen vilkkaasti liikennöidylle Puistokadulle ja Tulliportinkadulle. Entinen paloasema ja poliisilaitos on valmistunut vuonna 1928 (Juho Nykänen). Rakennuksessa kuvastuu 1920-luvun klassismi julkisivuissa, symmetrisyydessä ja tornissa. Entisen paloaseman ja poliisilaitoksen rakennus on maakunnallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä.

Puistokadun ja Tulliportinkadun kulmaukseen vuonna 1927 valmistunut Voiporttina tunnettu rakennus (Hannes Väänänen) tuli aluksi Kuopion autokeskuksen käyttöön ja edelleen vuonna 1930 Kuopion karjanmyyntiosuuskunnalle toimien lihanjalostuslaitoksena aina 1950-luvulle saakka.

Myllykallionpuisto ja Hovioikeus

Puistokadun varteen jäävän Myllykallionpuiston 1960-luvun lopulla laaditun puistosuunnitelman mukaisia istutuksia on täydennetty 1980-luvulla uusien istutuksien Itä-Suomen hovioikeuden yläpuoliseen rinteeseen rakennuksen valmistuessa.

Julkisten rakennusten modernimpaa betoniarkkitehtuuria edustajaa osoitteessa Minna Canthin katu 64 ja vuodelta 1968 oleva Itä-Suomen hovioikeus (Heikki Castrén & Co:n, puolikaaren muotoisen laajennusosa Juhani Pallasmaa, 1991). Rakennus on peruskorjattu 2016.

8 SAARISTO

Etelä-Kallaveden sisävesisaaristo on kansainvälisestikin ainutlaatuinen, maisemallisesti ja ekologisesti arvokas luonnonalue, jolle on leimallista hienopiirteinen ja laaja-alainen rikkonaisuus – kallioisten metsäsaarien ja luotojen suuri määrä. Tämä tekee Etelä-Kallavedestä omanlaisensa selkäveden koko Järvi-Suomessa. Keskeisten osien rakentamattomuus lisää sen arvoa luonnonympäristönä merkittävästi. Etelä-Kallaveden rikkonaisen saariston merkitys vesi- ja lokkilinnustolle on suuri valtakunnan tasollakin.

Kallaveden saaristossa luonteenomaista on maan päällinen ja osittain veden alainen harjujakso, joka ulottuu Ritoniemestä Papinsalon ja livarinsalon kautta Väinölänniemelle ja jatkuu edelleen kohti Kuopion toria ja jatkuu edelleen Pohjois-Kallavedelle aina Reposaareen asti. Harju on paikallisesti merkittävä geologinen kokonaisuus.

Keski-Kallaveden luonnonsuojelualueen lähetyvillä on joukko valtakunnallisesti merkittäviin muinaisjäännöksiin kuuluvia kohteita: varhaismetallikautisia (ajalta 1900 eKr.-300 jKr.) lapinraunioita, kallioiseen maastoon rakennettuja hautaröykkiöitä, sekä samaan ajanjaksoon kuuluvia asuinpaikkoja. Tiilisaaren edustalla on myös historiallisen ajan muu kulttuuriperintökohde - hylky - jota ei kuitenkaan ole tarkemmin tutkittu.

Keski-Kallaveden saariston alue oli Ruotsin vallan ajan lahja uudelle kaupungille: ajan saatossa se on mahdollistanut alueen ottamisen laajaan virkistyskäyttöön ja luonut pohjan Natura-alueen muodostumiselle. Saaristolla oli hevoskyydin aikaan suuri merkitys Kuopiosta Vehmersalmen kautta Heinävedelle vieneen talvitien suojana.

Kansalliseen kaupunkipuistoon ehdotetun alueen saaristo on keskeisiltä osiltaan laajalti rakentamaton ja sikäli se on myös arvokas luonto- ja virkistysalue kuopiolaisten retkeily- ja virkistyskäyttöä varten. Hietasalon virkistyskäytön historia ulottuu yli sadan vuoden taakse. 1900-luvun puolessa välissä maanomistajista niin kaupunki kuin seurakuntakin ryhtyivät vuokraamaan joistakin saarista mökkitontteja. Näitä mökkikäytössä olevia saaria ovat mm. Ollinsaaret, Pajuluodot, osa Hietasalosta. Mökkisaarista osa on suunnitellun kaupunkipuiston rajauksen sisäpuolella. Saariston mökit ovat luonteeltaan perin vaatimattomia, mutta lähempänä kaupunkia on joitakin saaria, missä vapaa-ajan asutuksen rakennuksissa on jo vahvasti huvilamaisia piirteitä. Erikoisuutena tulee mainita, että Kuopion kaupungin toinen päävedenotto sijoittuu Hietasalon saareen.

Kallaveden suurimpia saaria edustaa livarinsalo, jonka nykyinen asutus tunnetaan viime vuosisadoilta. Hauto-Koistissa oleva vanha kalamaja on toiminut mm. metsänvartijan asuntona. Kuusi-Koistin kalamaja on peräisin 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta. Kallaveden vesistöjen kalamajoilla on pitkät historialliset perinteet lähtien kalasaunoista, joita kaupunkilaiset luvattomasti rakensivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Vasta vuonna 1926 kaupungin puolesta suhtauduttiin myönteisesti kalamajojen rakentamiseen, ”koska sen kautta kalastajat saisivat tilaisuuden keittämiseen ja lämmittelemiseen ja tällä tavalla vältettäisiin avotulien teko”.

Kallaveden suurimmissa saarissa on pystynyt harjoittamaan myös maanviljelystä. Keski-Kallaveden isoimmat saaret ovat olleet ympäri vuoden asuttuja, ensin Kuopion kirkkoherran pappilan eli Iso-Pappilan vuokratiloina sekä 1920-1930-lukujen taitteessa tapahtuneen torppien itsenäistymisen jälkeen yksityisinä tiloina. Tällä hetkellä maatalous on lähes lakannut saaristossa ja maatalousympäristöt ovat luontotyyppinä saaristossa uhanalaisia.

Saaristo on paikallisesti merkittävää kulttuuriympäristöä kalastukseen liittyvine ominaisuuksineen ja perinteineen, mitkä jatkuvat nykyäänkin ulkoilu-, virkistys- ja vapaa-ajan käytön merkeissä (hyötyliikunta, veneily). Alueella on rakennettuja rantautumispaikkoja laavuineen ja nuotiopaikkoineen. Kaupunki on jatkanut 1990-luvun lopulta lähtien vanhojen kalasaunojen ja -majojen perinnettä rakentamalla uusia, vapaasti käytettävissä olevia kalamajoja Vataseen, Kakssalmiseen ja Kipansaloon. Näitä saariston retkeilypalveluita kuopiolaiset ja pidemmältäkin tulevat retkeilijät voivat käyt-

tää retkeilyyn jokamiehenoikeudella niin kesällä kuin talvella. Kallaveden saariston virkistyskäytöllä on suuri merkitys kuopiolaisille.

Kallavedellä kalastuksen merkitys kuopiolaisille on ollut eri aikoina hyvin suuri. 1800-luvulla kalastus oli pääasiassa kotitarvekalastuksen luonteista. Ammattikalastus alkoi Kuopion ympäristössä vasta 1900-luvun alkupuolella, jolloin sille alkoi kehittyä markkinoita. Kalastustavat ovat koko ajan muuttuneet teknisen kehityksen myötä. Aiemmin kalaa pyydettiin paljon verkoilla ja muilla seisovilla pyydyksillä, kun taas tänä päivänä virkistyskalastuksen pääpaino on vetouistelussa. Ammattikalastuksen pääpaino on aiemmin ollut verkkokalastuksessa mutta nykyään kaloja troolataan tai pyydetään isorysillä. Myös kalalajit ja niiden merkitys on eri aikoina vaihdellut johtuen kalalajien runsaudessa tapahtuneista muutoksista sekä kalastusmenetelmien kehityksestä. Nykyään tärkeimmät kalalajit ovat muikku ja kuha.

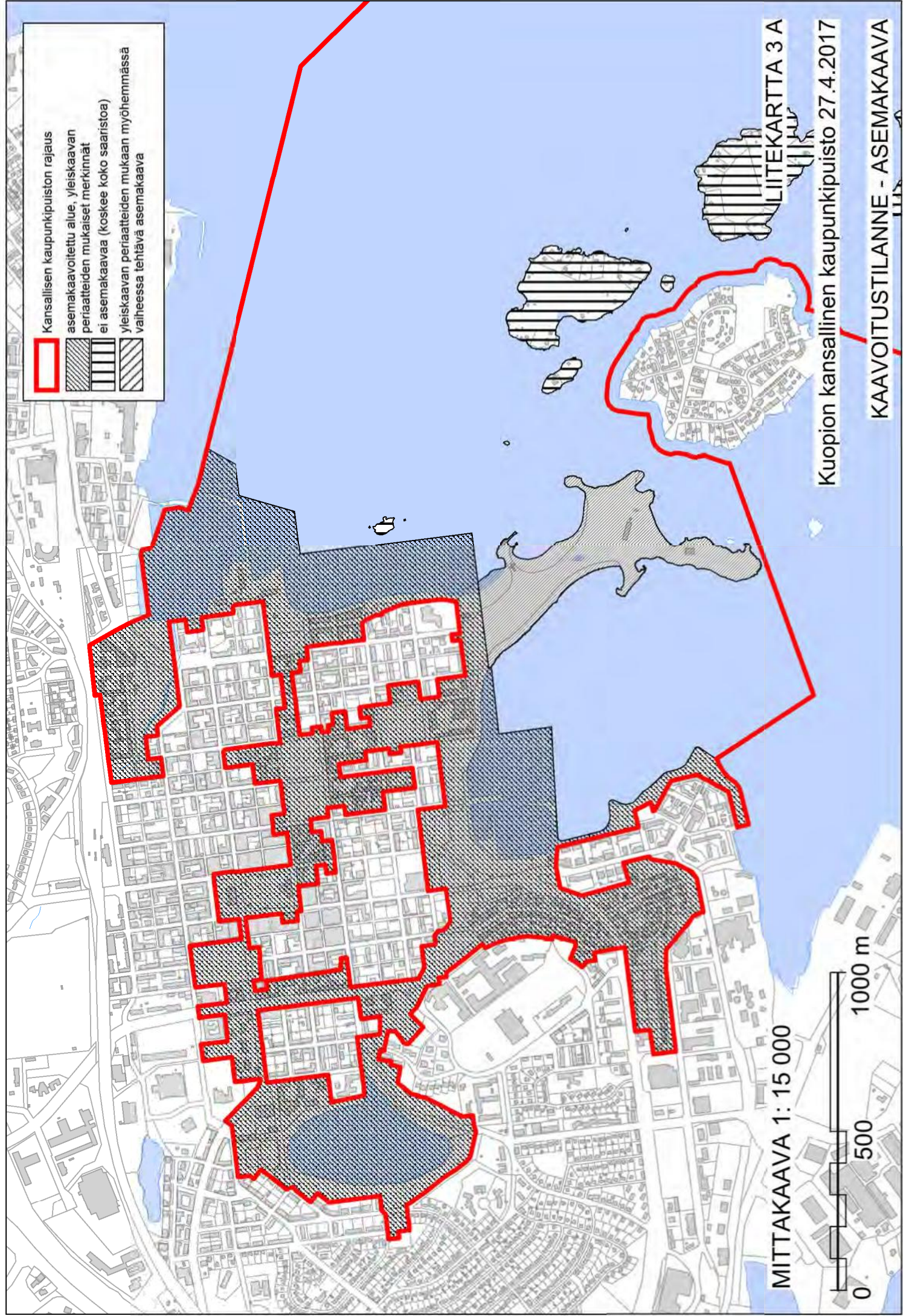
Kallaveden saariston metsiä on hoidettu aina 1800-luvulta lähtien metsäteollisuuden synnyttyä Kallaveden rannoille. Metsänhoidon tavoitteet olivat aluksi puuntuotannollisempia kuin nykyään: nykyisin saariston metsänhoidon päätavoitteena on virkistyskäyttömahdollisuuksien parantaminen. Metsien hoidolla edistetään mm. marjojen ja sienten elinmahdollisuuksia ja metsänhoidossa otetaan keskeisimpänä tekijänä huomioon maisemanhoidolliset tekijät. Väheksyä ei sovi edelleenkään puiden myynnistä vuosittain saatavia merkittäviä hakkuutuloja, millä hyvin pitkälle pystytään myös rahoittamaan saarten virkistyspalveluiden tuottamisen menot. Luonnon monimuotoisuusarvot otetaan huomioon saariston metsien hoidossa ja metsänhoidon suunnittelussa.

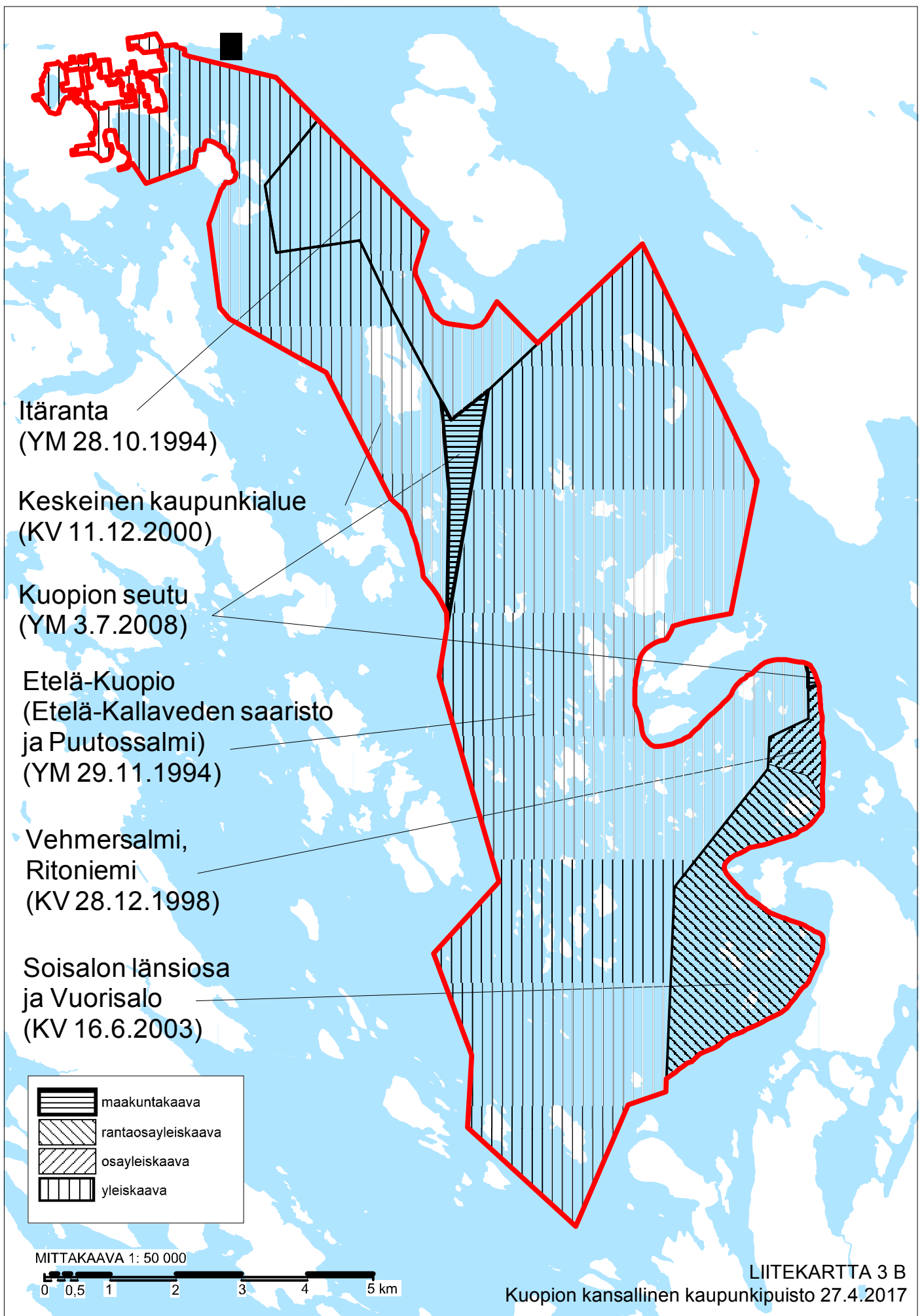
Saarten ja pienten luotojen kasvillisuus on varpuvaltaista ja melko karua. Maisemallisesti arvokkaat kalliomänniköt ovat yleisiä. Suurten metsäsaarten kasvillisuus on monipuolisempaa sisältäen tuoreita kuusivaltaisia kankaita ja joitakin lehtoja. Hietasalon erikoisuus ovat varsin laajat ja järeäntyiset hietamaiden tuoreet lehdot. Kenttäkerroksen lehtokasvillisuus on edustavaa ja lehtoja juhlistavat kymmenet hyvän kokoiset metsälehmuksia. Hirviselän Sikosaarten suojelualueen kalkkikivijuonteilla kasvaa puolestaan muutamia putkilokasvi-, sammal- ja sienilajiston erikoisuuksia.

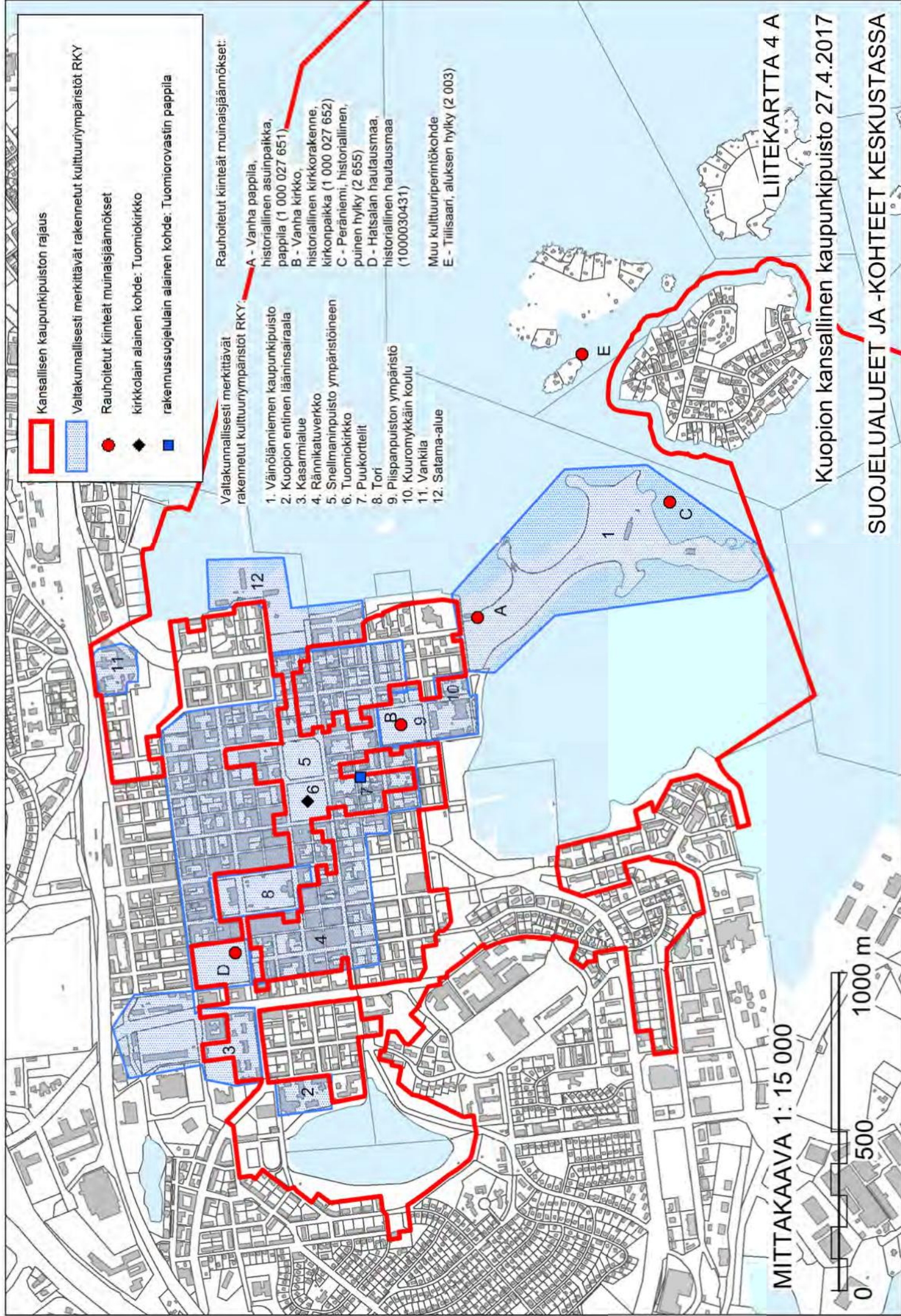
Etelä-Kallaveden rikkonaisen saariston merkitys vesi- ja loppilinnustolle on suuri valtakunnan tasollakin. Siellä pesivät suojelluista merkittävistä lajeista mm. kuikka (n. 20 paria), härkälintu (n. 5 paria), selkälokki (n. 50 paria), kalatiira (n. 80 paria), naurulokki (n. 800 paria) ja kalasääski (5 paria). Yksittäisillä, pienilläkin luodoilla ja saarilla voi olla suuri merkitys lintujen pesimäpaikkoina. Tällaisia ovat mm. Selkäluoto, Hirviluoto, Ruunaluoto, Lötjönluoto, Hietasalon luoto, Kuolemanpura ja Vasikkasaari. Lintujen kannalta on erityistä arvoa sillä, että yhdyskunnille on useita vaihtoehtoja pesimäpaikkoja.

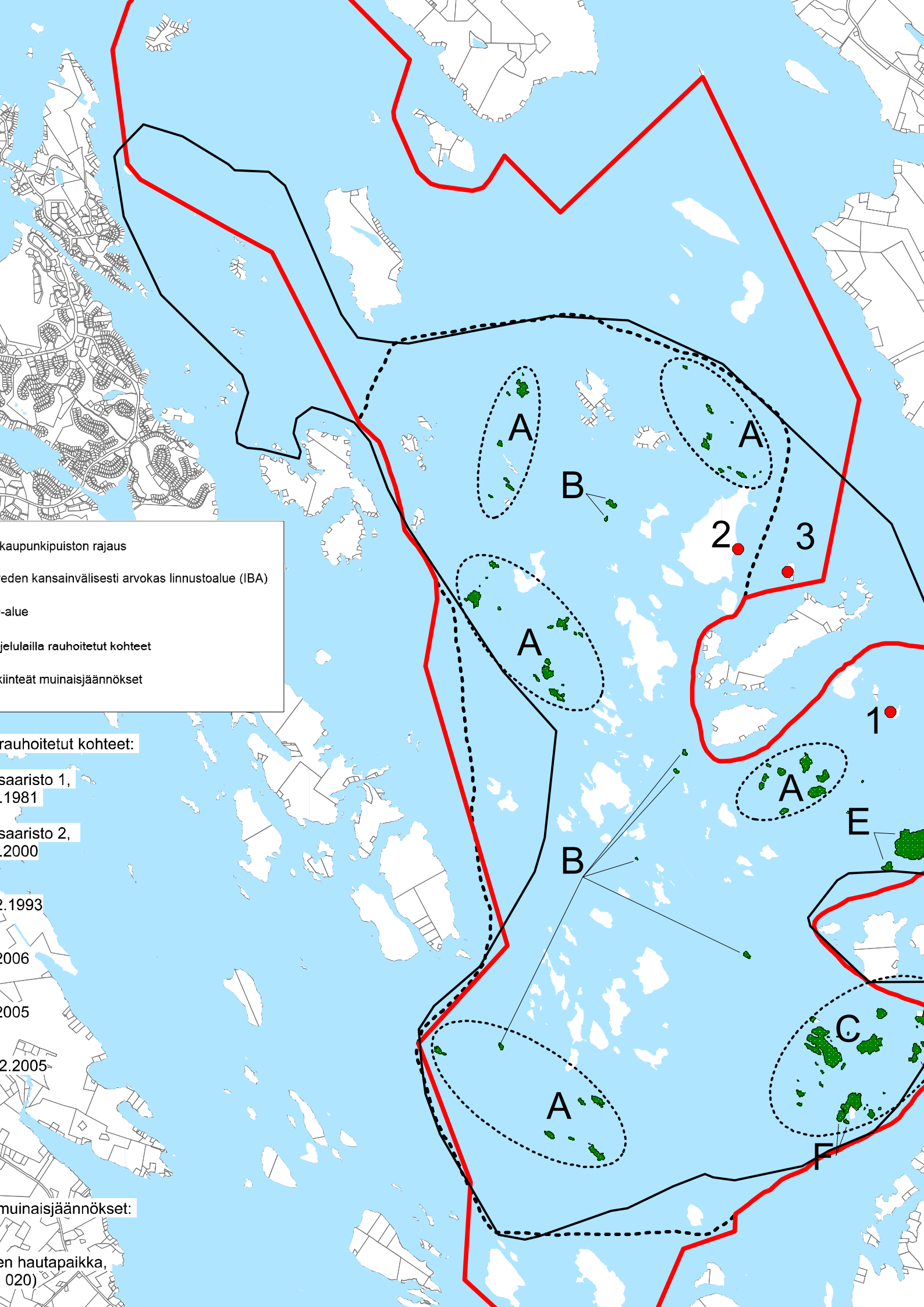
Luonnonsuojelualueiksi on koko saaristoalueella rauhoitettu noin 85 saarta ja luotoa (54 ha). Lintuluodot kuuluvat osana Natura 2000-alueeseen, jonka kokonaispinta-ala on 4378 ha, mistä suurin osa on vesilain nojalla suojeltavaa vesialuetta.

Kuopion kaupunki harkitsee vielä uusien lintuluotojen ja pienien saarien rauhoittamista Kallaveden saaristossa ympäristöministeriön Suomi 100 haastekampanjan merkeissä. Tämä harkinta tehdään metsäsuunnitteluhankkeen yhteydessä ja päätöksenteko sen osalta etenee omana prosessina.

kaupunkipuiston rajaus

eden kansainvälisesti arvokas linnustoalue (IBA)

-alue

ajelulla rauhoitettut kohteet

kiinteät muinaisjäännökset

rauhoitettut kohteet:

saaristo 1,
1981

saaristo 2,
2000

2.1993

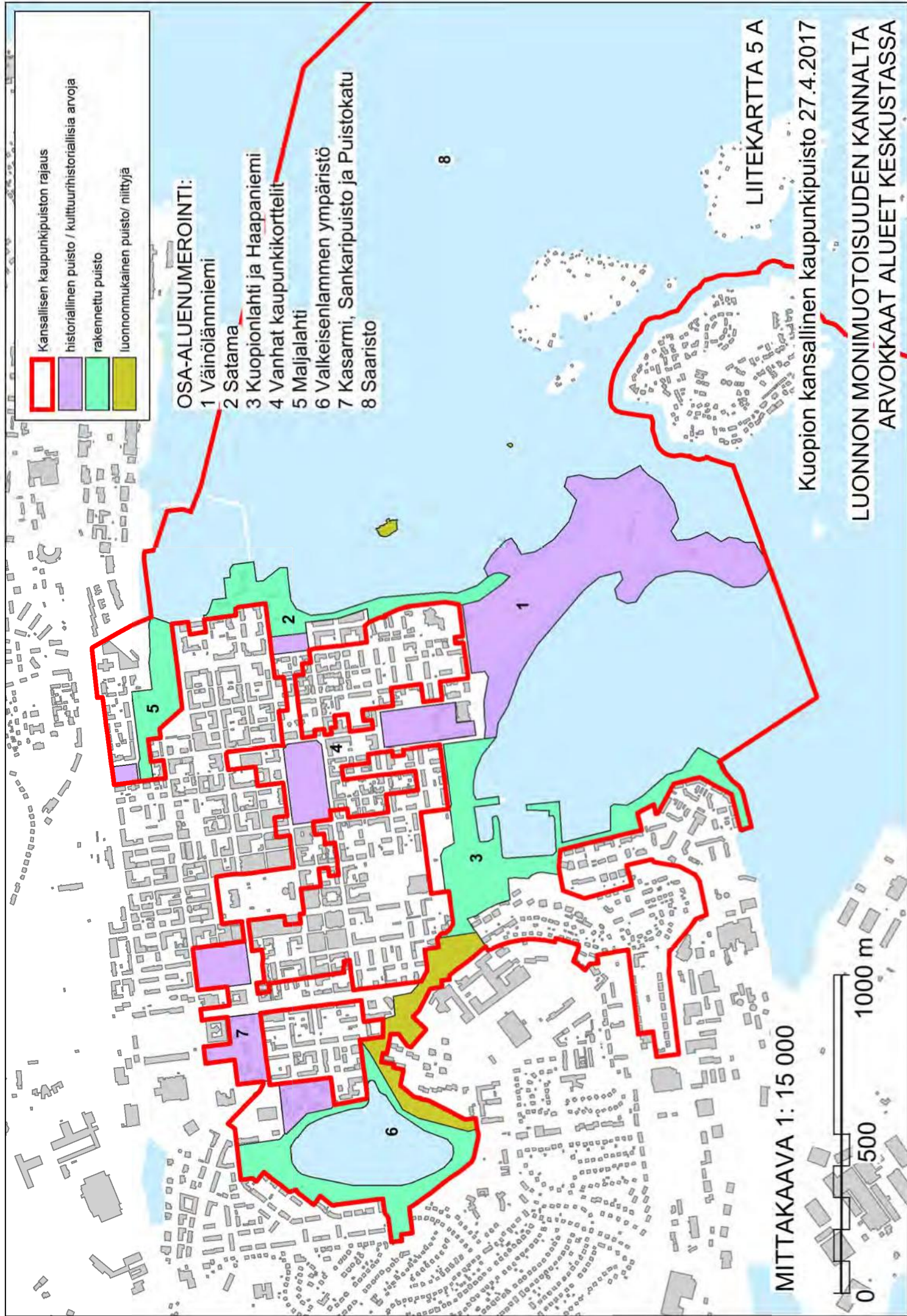
2006

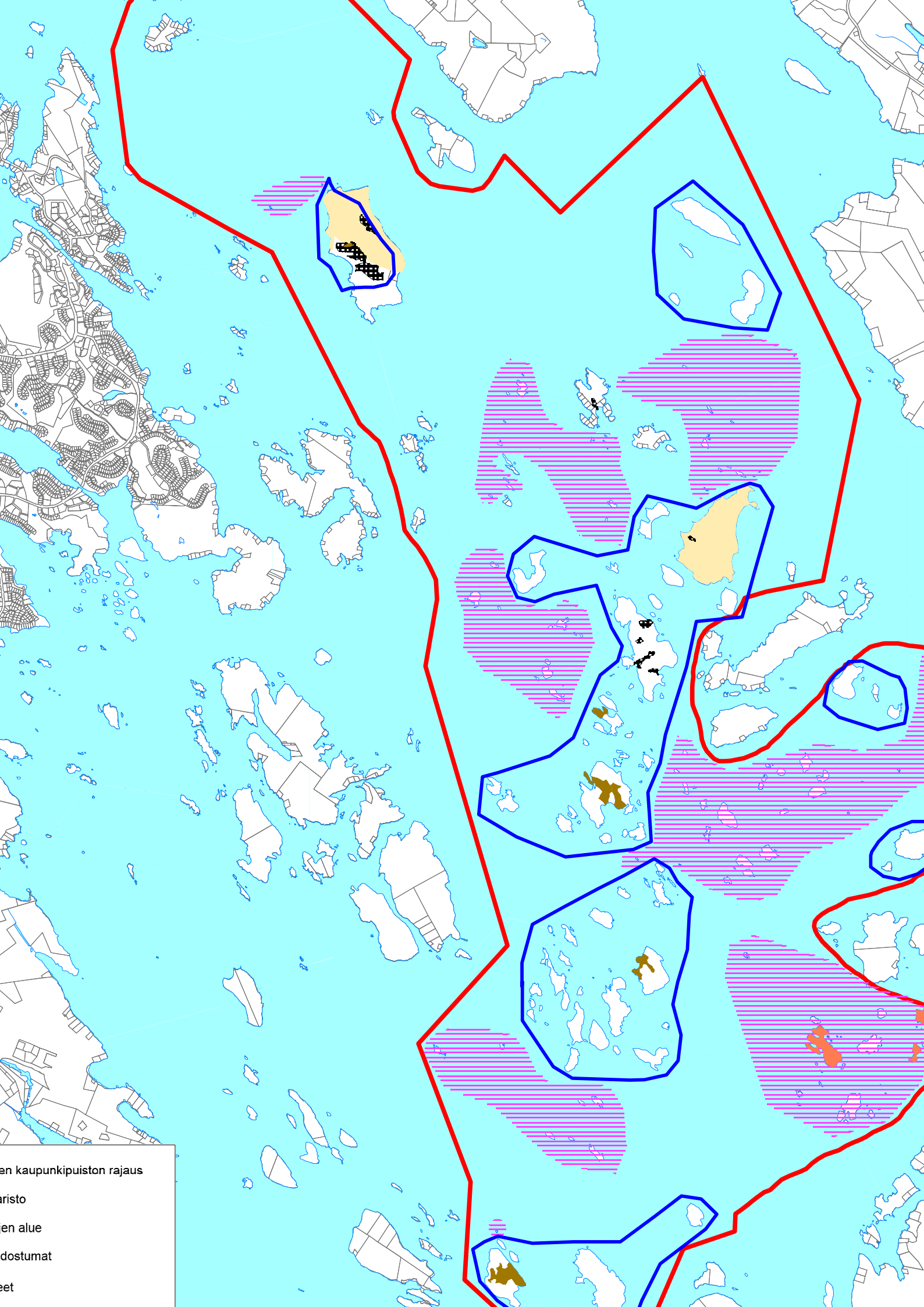
2005

2.2005

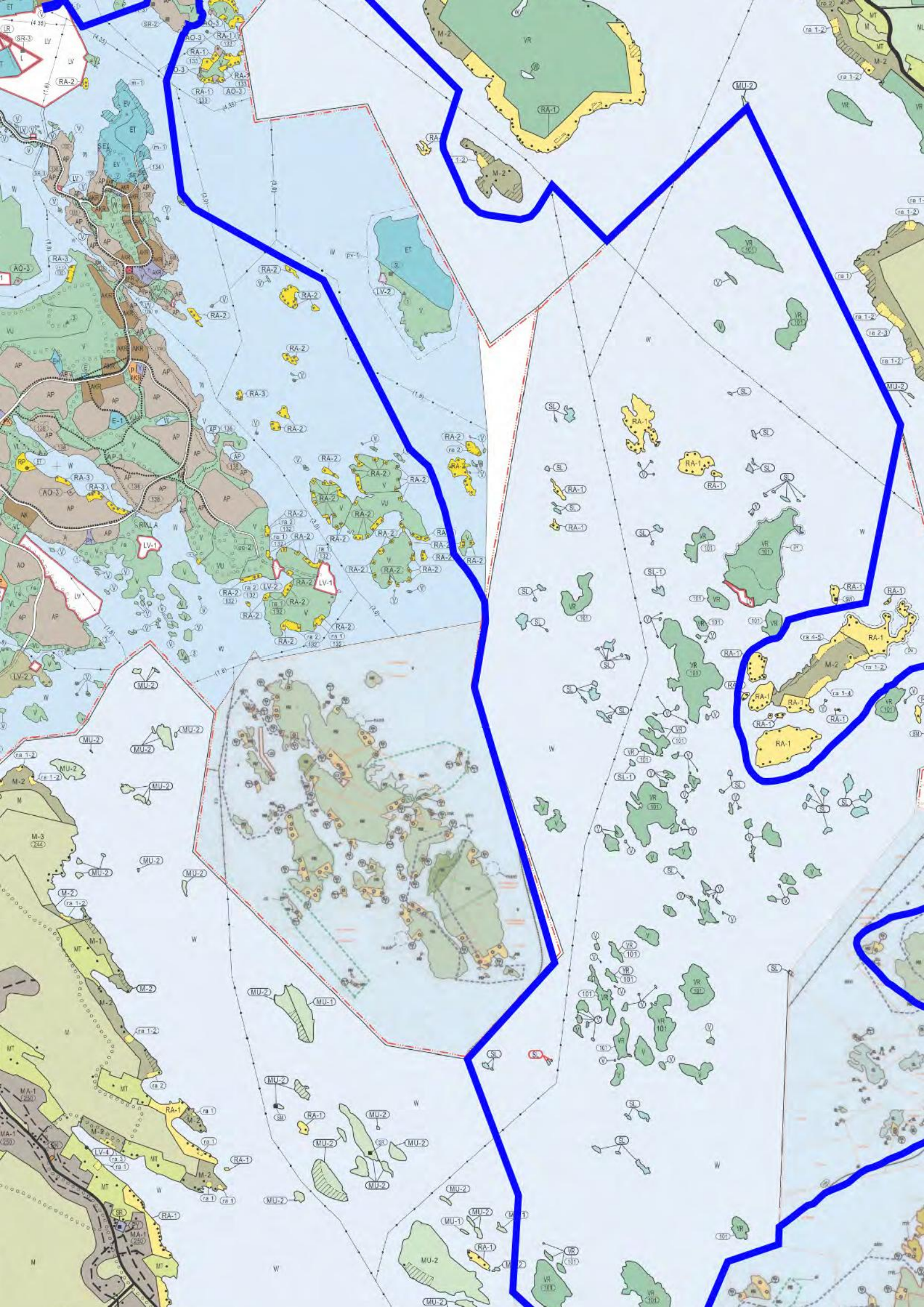
muinaisjäännökset:

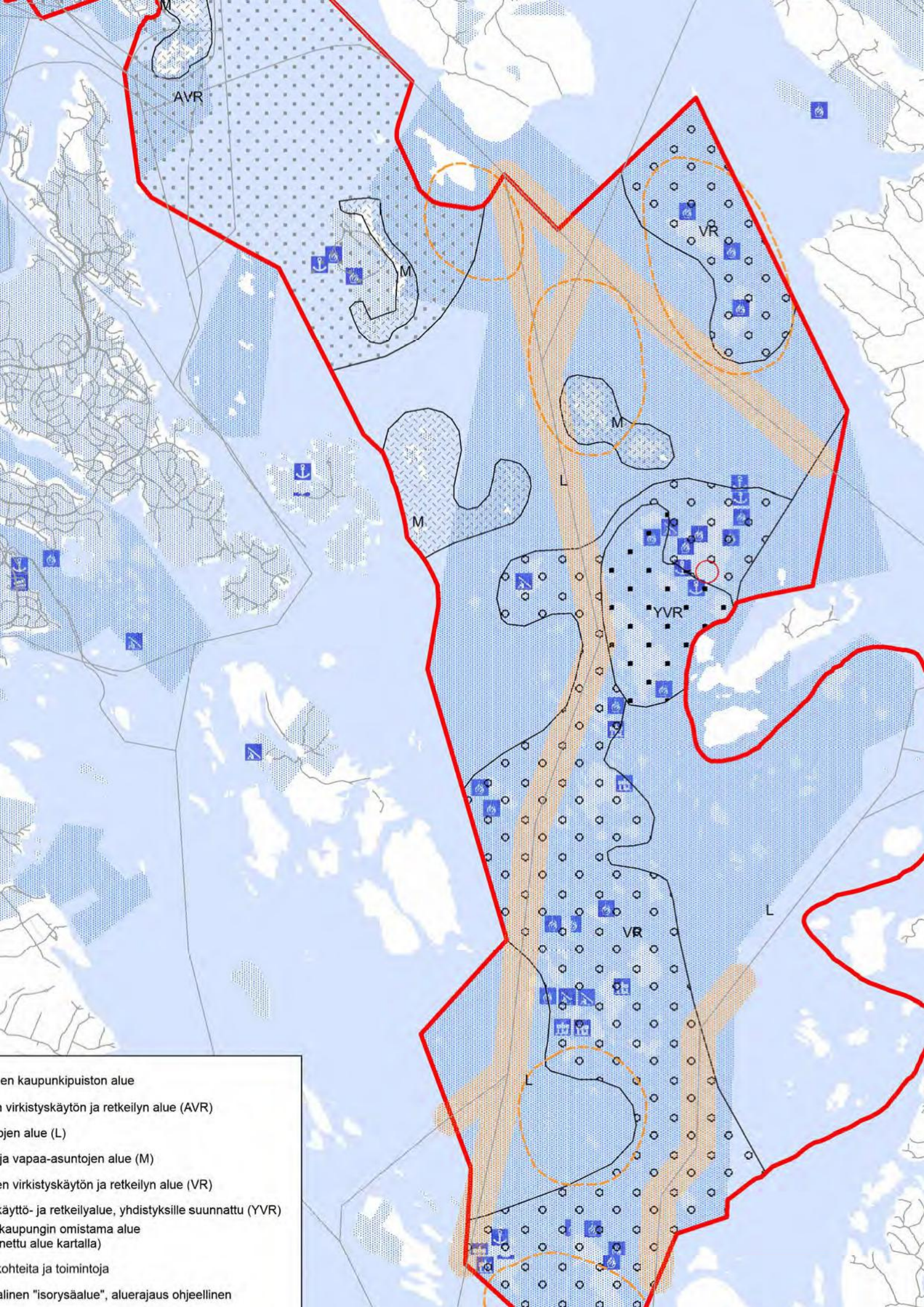
en hautapaikka,
(020)

- Ålands kommungräns
- Kommungräns
- Byggnadsområde
- Skog
- Åkermark

- en kaupunkipuiston alue
- en virkistyskäytön ja retkeilyn alue (AVR)
- ojen alue (L)
- ja vapaa-asuntojen alue (M)
- en virkistyskäytön ja retkeilyn alue (VR)
- käyttö- ja retkeilyalue, yhdistyksille suunnattu (YVR)
- kaupungin omistama alue
- nettu alue kartalla)
- kohteita ja toimintoja
- alinen "isorysäalue", aluerajaus ohjeellinen